

* 1496 *Nový Bydžov*† 23. 11. 1559 *Praha*

Náboženský spisovatel a organizátor.

Po studiu na pražské univerzitě a získání kněžství byl duchovním správcem v Chlístově na Klatovsku, od 1535 farářem u Sv. Havla v Praze na Starém Městě. Jako bojovný obhájce konzervativního utrakvismu se dostával do konfliktů s přívrženci luterství na univerzitě i v utrakvistické konzistoři, která ho dokonce 1539 vyloučila z řad utrakvistických kněží; 1540 byl znovu přijat. Byl důvěrným informátorem Ferdinanda I. o náboženských věcech, a hrál tak výraznou úlohu v náboženském životě. Nejvíce k jednotě bratrské ho dovedla až k denunciacím.

Jeho četné drobné spisy, většinou české, ale i přeložené do němčiny a latinské, jsou věnovány sporným otázkám věrouky. Vydával menší práce Husovy, Jakoubkovy a Příbramovy, byl v přátelských i literárních stycích s B. Bilejovským, Brikcím z Licka a Sixtem z Otersdorfu.

KNÍŽNĚ: Knížky o přijímání těla a krve Pána našeho Ježíše Krista pod obojí spůsobou ... (b. d., asi 1538); Zjevení sv. Jana apoštola ... (1539); Tato kniha toho trý ukazuje, 1. že Pán Bůh a člověk Ježíš Kristus jest v svátosti, 2. že tu jemu ... věrní ... klaněti se mají, 3. že se mu tu modlití mají (1540); Děťátka a neviňátka ihned po přijetí křtu sv. tělo a krev boží že přijímají mají ... (1541); Tento spis ukazuje, že biskupové biskupa a biskup kněží a kněží od řádných biskupův svěcení těla a krve boží posvěcovati mají (1543); Křesťanské víry upřímné o těle a krvi boží vyznání ... (b. d., po 1546); *Historiae aliquot Anglorum martyrum* (1554); *Epitome apostolicarum constitutionum in Creta insula* (b. d.). ■ **VYDAL:** Jan z Příbramě: Knihy o zarmúceních velikých církve svatě (1542, s Brikcím z Licka); Kázání ... M. Jakobella ... (1545); Kázání M. Jana Husi o tělu božím (1545); Provázek třípramenný ... M. Jana z Husince (1545). ■

BIBLIOGRAFIE: J. Jireček: *Rukověť 1* (1875); A. Truhlář: *Rukověť k písemnictví humanistickému 1* (1908); *Knihopis* č. 1387–98, 3254, 3263, 3458, 3482. ■ **LITERATURA:** J. Jireček: *Rukověť 1* (1875); A. Rezek in *Biskup vídeňský Jan Faber a čeští utrakvisté*, *Zprávy KČSN* 1882; F. Kleinschnitzová: *Neznámý spis P. B., Slovanská knihovně* 1931.

jk

* 1540 *Nový Bydžov*† 15. 9. 1612 *Praha*

Kronikář, univerzitní mistr.

Syn novobydžovského purkmistra, vystudoval na pražské univerzitě (1559 bakalářem, 1565 mistrem). 1565–67 učil na týnské škole, od 1567 byl členem Karlovy koleje, vykládal na univerzitě Aristotela a Cicerona, přednášel matematiku a hvězdářství. Za dlouholetého působení na univerzitě se horlivě účastnil jejího vnitřního života, 1570, 1574, 1576, 1580, 1584 byl děkanem artistické fakulty, 1589–91, 1594–96, 1602–1603 rektorem. Zároveň byl proboštem Václavovy koleje. Erb a přídomek mu byl potvrzen 1575. Více než šedesátiletý (1604) se oženil s vdovou po sládkovi, stal se novoměstským měšťanem a účastnil se i městské správy. S univerzitou se rozešel v nevěli, až do 1610 se táhly spory o to, že svévolně porušil své univerzitní povinnosti.

Historický zájem ho vedl k shromažďování a zapisování dobových zvěstí a zpráv o různých událostech z doby vlády Ferdinanda I., Maximiliána II. a Rudolfa II. Dochovaly se tři české rukopisné sborníky takových materiálových snůšek, věnovaných dobám vlády Ferdinanda I., Maximiliána II. a Rudolfa II.; čerpají z dobové publicistiky, kronikářských děl, úředních písemností i ústní tradice a jsou zajímavým svědectvím o obzoru tehdejšího vzdělance. Pro dějiny univerzity mají značný význam záznamy M. B. o univerzitním životě, většinou latinské.

RUKOPISNĚ: *Prima pars annalium seu eorum, quae sub Ferdinando rege Bohemiae contigerunt; Altera pars annalium seu eorum, quae sub Maximiliano rege Bohemiae contigerunt; Rudolphus rex Bohemiae (vše kolem 1595–97); Acta in Academia Pragensi sub praepositura et directura diversorum collegiorum, item decanatu quintuplici M. Marci Moravi Bydžowini ab a. 1567 ad a. 1584; Catalogus eorum imperatorum, regum, pontificum et aliorum, qui variis diplomatum, privilegiorum, legum etc. praemiorum beneficiis scholam generalem Pragensem ... condiderint, auxerint et ornaverint* (1593); *Libri intimationum quarundam publice in alma Academia Pragensi editarum et cl. virorum de eadem bene meritorum epitaphia* (kolem 1602). ■ **EDICE (ukázky):** Akta léta 1571 v Praze v příčině zapově-

zených knih u knihkupců, ČČM 1833; Poselství moskevské (ed. V. Hanka), ČČM 1846; M. Marek Bydžovský de Florentino a jeho rukopis Rudolphus rex (ed. F. B. Mikovec), Lumír 1851. ■

BIBLIOGRAFIE: Rukověť human. básnictví 1 (1966); J. Kolár: Český kronikář M. B. z F., sb. Strahovská knihovna 12, 1977. ■ **LITERATURA:** V. Tomek: M. Marka B. z F. Rudolphus rex Bohemiae, ČČM 1846; F. B. Mikovec: M. Marek B. de F. a jeho rukopis Rudolphus rex, Lumír 1851; J. Smolík: Matematikové v Čechách, Živa 1864; J. Jireček: O některých sbornících obsahu historického, Zprávy KČSN 1876 + M. Marek B. z F., Světozor 1876; B. Peška: Dodatek k životopisu M. Marka B. z F., Světozor 1876; A. Rezek: Dodatky a opravy k biografii starších spisovatelů českých a k starší české bibliografii, ČČM 1878; J. Jireček: Příspěvky k dějinám univerzity pražské, Zprávy KČSN 1883; V. Sokol: Příspěvek k dějinám kaple Betlémské, ČČM 1923; Rukověť human. básnictví 1 (1966); J. Hejnic: M. B. rukopisný sborník Liber intimationum a jeho historická cena, AUC Praha — Historia Universitatis Carolinae Pragensis VIII, sv. 1, 1967; J. Kolár: Český kronikář M. B. z F., Strahovská knihovna 12, 1976 + Zločin v Roztokách r. 1590 a české kronikářství, sb. Muzeum a současnost (Roztoky 1978) + Čerti v Prosenické Lhotě aneb O kategorii pravdivosti, sb. Muzeum a současnost (Roztoky 1982).

jk

Otakar Bystřina

* 23. 5. 1861 *Věrovany* u Tovačova

† 18. 7. 1931 *Ostravice* u Frýdlantu nad Ostravicí

Prozaik, píšící humoristické povídky z Hané a ze Slovácka, autor cenných memoárů.

Vl. jm. Ferdinand Dostál. Narodil se jako pátý syn hostinského. Navštěvoval obecnou školu v rodišti, 1871–78 gymnázium v Olomouci (zde na něho působil ředitel J. E. Kosina a profesor dějepisu a kreslení J. Havelka). Z olomouckého gymnázia byl vyloučen (pro výtržnost se strážníkem) a maturitu složil v Chrudimi (1879). Rozešel se brzy s rodinou (otec zemřel, matka se znovu provdala) a na střední škole i na právech v Praze se sám živil (jako písař, korektor v tiskárně, železniční zaměst-

nanec v České Třebové, sekretář spisovatele J. V. Friče). Jednorozhodně vojenskou službu absolvoval v Praze a v Mladé Boleslavi (1881–82), v době vysokoškolského studia z existenčních důvodů žil většinou u svého přítele, učitele a spisovatele M. Běni, v Súchově na Slovácku (1882–85). Zdrojem příjmů mu ve studentských letech byly i honoráře za básně a prozaické vesnické obrázky, uveřejňované v četných časopisech. Práva dokončil 1885 (doktorát 1890) a po praxi u pražského Zemského soudu (1885–86) působil jako koncipient u soudu v Plumlově (1886–87), v advokátních kancelářích v Prostějově (1887–88) a ve Vyškově (1888–90) a v kanceláři dr. A. Stránského v Brně (1890–93). Od 1893 byl advokátem v Novém Jičíně, kde se uplatnil při organizování české menšiny (zřízení České besedy, Národního domu, české školy atd.). 1921–26 působil jako advokát v Brně; odtud přesídlil na chalupu na Ostravici v Beskydech, kterou 1920 zakoupil s P. Bezručem (po léta je pojilo důvěrné přátelství; Bezruč nazýval O. B. veselým starečkem). 1927 si znovu otevřel advokátní kancelář v Novém Jičíně. Zemřel o dovolené na Ostravici. Před smrtí diktoval své paměti F. Kožíkovi (žůstaly torzem). Byl členem a funkcionářem Moravského kola spisovatelů (1912 místopředseda, 1921–23 předseda).

Prozaickou prvotinou *Na vsi* se B. podílel na soudobém úsilí o realistické zobrazení vesnice přesnou drobnokresbou postav a nezkreslujícím zachycením života prostého lidu. Právě uplatnění svého talentu našel však až v humoristických povídkách se svéráznými postavami z Hané, Slovácka a Valašska; odsuzuje v nich nešvary, které kapitalismus vnesl na vesnici, a s obdivem před dobrým jádrem lidu někdy až staromilsky vyzdvihuje mizející patriarchální způsoby. V *Súchovské republice* zachytil svěže vzpomínky na svůj studentský pobyt pod Javorinou a na bohémské kamarádství s J. Uprkou, M. Běnou aj. B. doménou je vlídný humor, zřídka přecházející do satirického ostří. Tento živelný humor vyrůstá přímo z postav, z nichž se B. dařily především typy starců, vesnických mudrlantů; rozhovory postav jsou vedeny v nářečí. V důrazu na zdravý selský rozum navázal B. na tradici lidového vyprávěství.

ŠIFRA: O. B. ■ **PŘÍSPĚVKY in:** Archa; Besedy Času (od 1907); Čas; Čes. slovo; Hlasy z Hané (od

1888); Koleda (1881); Kolo; Květy (1883—89); Lid. noviny (1910—29, mj. kapitoly ze Súchovské republiky a Jak se naši škádlivají); Mor. orlice; Mor. listy; Mor. slez. revue (1906—11, mj. kapitoly ze Súchovské republiky); Nový život (od 1903; 1904 Hanácká legenda); Niva (1891); Pískle v trní; Pozor; Právo lidu (1912); Přerovský obzor; Přítel domoviny; Rozpravy Aventina (1925—26); Ruch (1884—86); Světozor; Šibeničky (1919—20); Šotek; Švanda dudák (od 1907); Umělecký list (1921); Večery (1912); Zábavné listy (1885—86); Zlatá Praha (1884—85); alm. Zora (1885). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: Na vsi (PP 1889); Hanácké figurky (PP 1890); Hanačka v Praze (D 1896); Hanácká legenda (P 1904); Pápení (PP 1912, 1926 s tit. Přes tři řeky); Bystřinův smích 1—2 (PP 1917, 1926); Jak se naši škádlivají (PP 1924); Súchovská republika (FF 1926). — *Výbory*: Humor O. B. z jeho spisů (1927); Tři z Hané (1943, usp. B. B. Buchlovan, obs. též ukázky z děl A. Zábranského a J. Spáčila Žeranovského); Úsměvná Morava (1979, usp. J. Skalička). — *Souborné vydání*: Spisy O. B. (1916—26, 6 sv.). ■ REDIGOVAL *almanach*: Na ouvrati (1913, se S. Kovandou). ■ USPOŘÁDAL: Písňe českých vojinů na bojišti (Nový Jičín 1915). ■ KORESPONDENCE: Dopisy O. B. P. Bezručovi (z 1912—31, ed. A. Sivek, 1967). ■

LITERATURA: A. Götz: O. B. (1938; obs. též Soupis tvorby O. B. a tisky B. díla). ■ ■ ref. Na vsi: O. Klen, Lit. listy 1890; jv (J. Vodák), LidN 12. 11. 1916; Kaz. (F. S. Procházka), Zvon 1916/17 ■; ■ ref. Hanácké figurky: A. F. Tichý (F. Dlouhý), Lit. listy 1890; J. Kuffner, NL 8. 11. 1890; D., Rozhledy 1899; F. V. V. (Vykoukal), Světozor 1898/99; J. Hradil, Obzor lit. a umělecký 1899; M. Hýsek: O Moravě a z Moravy, MSIR 1909/10 ■; F. V. V. (Vykoukal); ref. Hanácká legenda, Osvěta 1905; M. Hýsek in Literární Morava v letech 1849—85 (1911); ■ k padesátinám: V. K. Jeřábek, Máj 1911; M. Kurt, LidN 23. 5. 1911 ■; ■ ref. Pápení: V. Martínek, MSIR 1912/13; M., LidN 20. 10. 1912; ■; V. Martínek in O. B.: Na vsi (1916); V. K. Jeřábek: O. B. a jeho literární význam, Cesta 1922/23; ■ ref. Jak se naši škádlivají: J. Staněk, LidN 6. 1. 1925; -och- (F. S. Procházka), Zvon 1925/26 ■; W. Ethen in Portréty a siluety (1926); ■ ref. Súchovská republika: ne (A. Novák), LidN 17. 6. 1926; K. Híkl, Naše doba 1926/27; -och- (F. S. Procházka), Zvon 1926/27 ■; J. Staněk: ref. Přes tři řeky, LidN 18. 8. 1926 + ref. Bystřinův smích, LidN 20. 5. 1927; ne (A. Novák): O. B. sedmadesátníkem, LidN 23. 5. 1931; ■ nekrology: G. (F. Götz), Lit. rozhledy 1931, s. 343; sh, LidN 19. 7. 1931; vp (V. Prokůpek), Venkov 21. 7. 1931; F. Kožík, LidN 21. 7. 1931; F. Obrtel, Venkov 26. 7. 1931; V. Martínek, Rozpravy Aventina 1931/32; J. Staněk, Kolo 1931; B. Slavík, Archa 1931 ■; B. Slavík: Verše O. B., Rozhledy 1935; J. Staněk in Vývoj literatury české na střední a severní Moravě (1939); B. Slavík in Hanácké písemnictví (1940) + Jubileum morav-

ského humoru, LidN 24. 5. 1941; L. Kynčl: Humor Súchovské republiky v hanáckém písemnictví, ČL 1950; A. Sivek: Dvojitý jubileum O. B., Nová svoboda 23. 7. 1961; J. Skalička in O. B.: Úsměvná Morava (1979).

šv

František Cajthaml-Liberté

* 30. 3. 1868 *Suchomasty* u Berouna
† 4. 5. 1936 *Bystřany* u Teplic

Dělnický básník a prozaik. Sběratel dělnických písní, novinář, historik dělnického hnutí v severních Čechách.

VI. jm. F. C.; pocházel z rodiny panského ovčáka, vychodil vesnickou dvoutřídní školu, vyučil se v Berouně krejčím, pak pracoval v Berouně, Mělníce, Kralupech a od 1886 v Litoměřicích, kde se seznámil se sociálně demokratickým dělnickým hnutím. 1889 byl vězněn pro tajné spolčování, 1890 odešel do Teplic, zde od 1899 až do svého penzionování (1930) pracoval jako úředník nemocenské pojišťovny. Působil v sociálně demokratickém tisku, v odborech, 1897—1931 byl hlavním přispěvatelem a střídavě i redaktorem Severočeského dělníka. Spolupracoval i s dalšími sociálně demokratickými časopisy, politickými i kulturními, a přispíval do dělnických kalendářů. Byl činný i v českém menšinovém hnutí na Teplicku. 1921 zůstal v sociálně demokratické straně, se kterou byla spojena převážná část jeho života. V literární činnosti se postupně stále více věnoval odborné historické práci a v posledních letech života zejména psaní kronik jednotlivých severočeských obcí (většinou v rukopise).

C.-L. začal svou literární tvorbu verši a drobnými prózami, které ponejvíce uveřejňoval v dělnických sociálně demokratických časopisech. V nich zobrazoval těžký úděl dělníků a jejich rodin v kapitalistické společnosti, pranýřoval sociální i morální útisk zejména dětí a mladých žen. Ve svých básních, v nichž navazoval na dělnickou píseň a za vzor si bral

sociálně akcentovanou poezii S. Čecha a P. Bezruč, přinášel obrazy bolesti a utrpení i výzvy k boji za sociální spravedlnost a vyjadřoval víru ve vítěznou dělnickou budoucnost. Básnické a beletristické období C.-L. bylo poměrně krátké, již kolem 1905 se především věnoval odborně populární literatuře o historii dělnického hnutí a o slovesné tvorbě českých dělníků doma i v Americe. Se zvláštním zájmem sbíral dělnické písně a pověsti vztahující se k jednotlivým obcím v severních Čechách, které otiskoval jako časopisecké fejetony i knižně. Po první světové válce několikrát zpracoval historii národnostních sporů v severočeském pohraničí.

PSEUDONYMY, ŠIFRY: F. Berounský, Fr. Borecký, F. Bystřanský, Jaroboj Oharský, Liberté, Lounský, Sever Ostrovid, Vive la Liberté, V. L. Liberté, V. L. Liberté (F. Cajthaml); F. C. L., (Frant. C.-l.), -l., L., V. L. L. ■ **PŘÍSPĚVKY** in: Berounský obzor; Bič; Čas — Beletristická příloha, Besedy Času (od 1899); Čes. lid (1929); Dělnické listy (Vídeň); Hoblík a rajblík; Lid. noviny (1933); Na zdar (od 1891); Nár. obzor (1908); Nový duch svobody (od 1889); Právo lidu (od 1901); Rašple (od 1890); Rovnost (Brno, od 1899); Rudé květy (od 1901); Severočes. dělník (od 1897); Svornost (Ústí n. L., od 1892); Večerník Práva lidu; Věstník Dělnické akademie (1908); Žumbera. ■ **KNIŽNĚ**. *Beletrie*: Mráčky před bouří (PP 1893); Z péra dělníkovy (PP 1893); Ztracené existence (PP 1893); Verše o práci (BB 1894); V zápasech života (PP 1894); Proletáři (PP 1895); Hlasy masy (BB 1896); Pod mamonem (BB 1896); Na bojišti (BB 1899); Nové písně (BB 1903); Písně dělníka (BB 1903); Na stráži (BB 1904); Pole krvavá (BB 1904); Obrázky z Deutschböhmen (PP 1923); Staré pověsti ze Středohoří a Podkrušnohoří (1923); Sto pověstí, báji a příběhů severočeských (1924); Severočestí havíři (PP 1926). — *Ostatní práce*: Kulturní boj o český katolický lid (studie, 1913); Mistr Jan Hus a české ženy (studie, 1914); Husitské bojiště Na běhání u Ústí nad Labem (studie, 1924); Sláva a pád „Provincie Deutschböhmen“ (hist. stať, 1924); Zrcadlo Němcům (polemická stať, 1925, pseud. Fr. Borecký); Český sever ve hnutí dělnickém (hist. studie, 1926); Proboštov v minulosti a přítomnosti (historie obce, 1927); Severočeské národnostní pomezí (hist. přehled, 1927); Josef Boleslav Pecka Strahovský (monografie, 1928, rozšíř. vyd. 1934); Tragédie Franty Choury (monografie, 1929, 2. vyd. 1930 s tit. Franta Choura, tribun severočeských havířů); Požár v dolech příbramských dne 31. května 1892 (hist. reportáž, 1932). ■ **USPOŘÁDAL A VYDAL**: Ohlas, společenský zpěvník dělnický (po konfiskaci 2. vyd. 1893); Dělnický zpěvník (1899). ■

LITERATURA: K. Kazda: F. C.-V. L. Liberté

(1936); Sborníček k 100. výročí narození suchomastského rodáka (Suchomasty 1968). ■ ■ ref. Písně dělníka: -aprž- (A. Pražák), Máj 1902/03; E. Sokol, Rozhledy 1903; L., Zvon 1903 ■; ■ ref. Na stráži: s., Máj 1904; Z. Klíma, Rozhledy 1904 ■; O. F. (Fischer): „Já stojím na straně bitého člověka“ (ref. Pole krvavá), Naše doba 1904/05; A. H. (Hartl): ref. Obrázky z Deutschböhmen, Nové Čechy 1923/24, 30. 10. 1923; K. (F. V. Krejčí): ref. Staré pověsti ze Středohoří a Podkrušnohoří, PL 13. 7. 1923; R. Illový: J. B. Pecka, PL 30. 12. 1928; Č. Zíbrt: ref. Sto pověstí, báji a příběhů severočeských, ČL 1928; F. V. Krejčí: F. C.-L., PL 30. 3. 1928 + LitN 1928; ■ nekrology: K. Kazda, Osvětový věstník Podbrdská 1936; ma, LidN 5. 6. 1936; J. Vozka, Dělnická osvěta 1936; R. Illový, PL 6. 5. 1936 ■; F. Hampl: Krajový román dělnický, Dělnická osvěta 1942; F. Kučera: Severočeský Bezruč, Listy PPB 1956 + Kult. kalendář Mostecka 1959; J. Gregor: Básník a buditel, Průboj 1959; P. Koukal: Básník zrozený v boji, Revue Teplice 1978, č. 3.

vř

Marie Calma

* 8. 9. 1881 *Unhošť* u Kladna

† 7. 4. 1966 *Praha*

Prozaička a básnířka zaměřená na citové a mravní problémy ženy, autorka pohádek a próz pro mládež, fejetonistka, esejistka, překladatelka z polštiny.

Vl. jm. Marie Veselá, roz. Hurychová (podpisovala se též Calma-Veselá nebo Calma-Hurychová; pseudonym přejala z ital. písně „Ridonami la calma“ — Vrať mi můj klid, aut. P. F. Tosi), pocházela z rodiny advokáta. Obecnou a měšťanskou školu navštěvovala v Praze, hudebně se vzdělávala v Pivodově pěvecké škole (od 1896) a u K. Kovařovice, později byla mimoř. posluchačkou pražské filoz. fakulty (historie, filozofie). Zpěvu se věnovala koncertně od 1898 (kdy poprvé vystoupila v Rudolfinu) do 1933. Svými koncerty propagovala významné české skladatele doma i v zahraničí (Rusko, Polsko, Černá Hora, Dalmácie, Itálie, Francie, Německo), kde šířila zájem o českou kulturu a ideu všeslovanského sblížení. 1908 se

prováděla za MUDr. F. Veselého, zakladatele luhačovických lázní i nadšeného propagátora slovanské vzájemnosti; od 1909 bydlela v Brně, od 1915 v Praze (1915–19 žila vždy v sezónních měsících v lázních Bohdaneč, které její muž tehdy vedl). Po manželově smrti (1923) mu věnovala vzpomínkovou knihu. Přátelské vztahy vázaly manžele Veselých k L. Janáčkovi (M. Calma se zasadila o uvedení Její pastorkyně v Národním divadle 1916, její jediné vystoupení v ND bylo právě v této opeře).

V povídkách a románech usilovala M. C. zpodobit citový život ženy v souvislostech psychických a mravních; proto provázela vnitřní hnutí svých hrdinek autorským komentářem a povšechnými úvahami. V duchu svého přesvědčení, že smysl ženina života spočívá v lásce, ať k muži a dítěti, ať v lásce všelidské, vytvářela četné příběhy, jež někdy vnějškově rámovala historickými událostmi (např. polský odboj proti carskému Rusku ve *Věčných poutnicích*, druhá světová válka v románu *Za cílem*); zdůrazňovala i obrozující moc přírody a sepětí s venkovskou selskou tradicí (zvl. *Z jednoho kusu*). Z požadavku lásky, pojímané charitativně, vycházela i její beletrie pro děti a mládež. Reflexe a krajinný popis převládaly v autorčině poezii, inspirované intimními zážitky (např. *Písň moderní Markétky*), náboženským rozjímáním (*Rozhovory s Bohem*) a přírodními dojmy (*Tatry* aj.); mimoto vyjádřila C. svá stanoviska a zkušenosti v úvahách, esejích, aforismech a rovněž v autobiografických vzpomínkách (*Otec a jeho děvčátko*).

PŘÍSPĚVKY in: Besedy lidu; Brázda; Cesty a cíle; Čes. slovo; Čes. svět; kal. Češka; Hlas národa (od 1905); Hudba a škola; Hudební revue; Hudební věstník; Hudební výchova; Jas; Kalendář Lady; Kalendář Nár. divadla; Klas; Lázeňský svět; Lid. demokracie; Lid. listy; Lid. noviny (od 1927); Lípa (1918–19); Listy Hudební matice; Lit. rozhledy (1926–28); Loutkář; Luhačovické listy lázeňské; Lumír (1905–07); Lužický věstník; alm. Majales; Malý čtenář (1899–1900); Nár. listy; Nár. osvobození (1924); Nár. politika; Niva (od 1936); Nová žena; Pestrý týden; Podoubraví; Pokroková revue (1906–08); Ročenka Lady; Střádal; Světozor; Svobodné slovo; Štěpnice; Topičův sborník (1920–21); Tribuna; Venkov; Vesna (1905); Vlast (1903–05); Vlasta; Zlatá Praha (od 1905); Zvěstování; Zvon (1906–41); Ženská listy; Ženský obzor (1919–20); Ženský svět. ■ **KNIŽNĚ.** *Beletrie:* Nálady (PP 1905, podp. Marie Calma-Hurychová); Pohádky (BB 1906, rozšíř. vyd. 1927); Dopisy zesnulé přítelkyně (PP 1906); Světluš-

ky (pohádky, 1907); Sny jarních nocí (pohádky, b. d., 1908); Sochařka (PP b. d., 1910; 1930 s tit. Sochařka a jiné povídky); Nekonečnou cestou (BB 1921); Písň moderní Markétky (BB 1923); Dobrovolník (P pro ml., 1924); Věční poutníci (R 1924); Pohádka o českých muzikantech (P pro ml., 1925); Vypadlé listy a jiná próza (PP 1925); Strom poznání (BB 1926); Duha (úvahy, 1927); Sny v sonetech (BB 1927); Třtiny (R 1927); Z dětských vzpomínek (P pro ml., 1928); Z intimních chvil (aforismy, 1928); Jarní zpěvy (BB 1929); Liduška (P pro ml., b. d., 1929); Večery (BB 1929); Věruška (P pro ml., b. d., 1929); Zrzánek čili Rod kočky Mušky (P pro ml., 1929); Rozhovory s Bohem (BB 1930); Mako a Koko čili Zrzánkovy další osudy (P pro ml., 1931); Žena a přízrak (P 1931); MUDr. František Veselý. Obsah života (1932); Otec a jeho děvčátko (P 1933); Ejhle člověk (BB 1934); Tatry (BB 1935); Stopy (úvahy, 1937); Z jednoho kusu (R 1941); Probuzení (R pro ml., 1942); Lastury (PP 1943); Pod zavřenými víčky (R 1943); Nad strží (BB 1944); Rozlet (R pro ml., 1946); Za cílem (R pro ml., 1946). — *Překlady:* A. Dygašiški: Hody života (1911); J. Weyssenhoff: Sobol a panna (1917); O. Janetschek: Mozart (1925). ■ **KO-RESPONDENCE:** Korespondence Leoše Janáčka s M. C. a MUDr. Františkem Veselým (1951, ed. J. Rácek a A. Rektorys). ■ **REDIGOVALA:** Luhačovické listy lázeňské (1909). ■

BIBLIOGRAFIE: O. Hurych: Bibliografie spisů M. C. (1935). ■ **LITERATURA:** ■ ref. Nálady: O. F. (Fischer), Naše doba 1905/06; A. N. (Novák), Ženský svět 1906, s. 35 ■; Q. M. Vyskočil: ref. Pohádky, Lumír 1906/07, s. 239 + ref. Světlušky, Lumír 1906/07, s. 380; ER. (K. Engelmüller): ref. Sny jarních nocí, Zlatá Praha 1907/08, s. 448; an. (F. X. Šalda): Omáčka bez perel i omáčka bez jichy (mj. o stylu M. C.), Novina 1908 → KP 7 (1953); ■ ref. Sochařka: K. Sezima, Lumír 1910/11, s. 452; -ejč- (J. Krejčí), Naše doba 1910/11 ■; ■ ref. Písň moderní Markétky: J. Krecar, Moderní revue 1922/23, sv. 38, s. 217; A. N. (Novák), Lumír 1923 ■; -drb. (V. Brtník): ref. Dobrovolník, Zvon 1923/24; ■ ref. Věční poutníci: J. O. Novotný, PL 19. 10. 1924; B. Benešová, Tribuna 25. 1. 1925 ■; ■ ref. Strom poznání: K. H. (Hikl), Naše doba 1926/27; J. Karasová, Ženský svět 1926, s. 346 ■; ■ ref. Sny v sonetech: J. H. (Hora), LitN 1927, č. 16; J. B. Čapek, Host 1927/28; K. H. (Hikl), Naše doba 1927/28 ■; J. Karasová: ref. Duha, Ženský svět 1927, s. 223; ■ ref. Třtiny: K. H. (Hikl), Naše doba 1927/28; J. Karasová, Ženský svět 1927, s. 288 ■; K. Š. (Štorch): ref. Z intimních chvil, Rozpravy Aventina 1928/29; J. Karasová: ref. Zrzánek + ref. Jarní zpěvy, Ženský svět 1929, s. 193; ■ ref. Rozhovory s Bohem: G. (F. Götz), NO 27. 11. 1930; J. B. Čapek, Naše doba 1930/31; A. G. (Grund), Rozpravy Aventina 1930/31 ■; ■ ref. Mako a Koko: M. Majerová, LidN 16. 12. 1931; Aa. (A. Brtníková), Zvon 1931/32 ■; K. Sezima: ref. Žena a přízrak, Lumír 1931/32; V.

H. (V. Hrbek = Z. Kalista): ref. Ejhle člověk, Lumír 1934/35; A. N. (Novák): ref. Otec a jeho děvčátko, LidN 31. 1. 1934; ■ ref. Tatry: V. Knap, LitN 1935, č. 8; an. (V. Hrbek = Z. Kalista), Lumír 1935/36 ■; -es- (E. Synek): ref. Stopy, Telegraf 22. 12. 1937; A. Pražák: ref. Probuzení, Čtème 1942; ■ ref. Z jednoho kusu: V. T. (Tichý), Nár. práce 18. 3. 1942; B. Jedlička, LidN 31. 5. 1942 ■; kp. (K. Polák): ref. Pod zavřenými víčky, Nár. práce 29. 1. 1944 + ref. Nad strží, Nár. práce 15. 11. 1944; ■ ref. Rozlet: H. R., Práce 29. 12. 1946; vl., RP 20. 9. 1946 ■; ■ ref. Za cílem: H. R., Práce 24. 7. 1947; B. Truhlář, Mladá fronta 19. 7. 1947 ■; B. Marčák: Zapomenutá epizoda (o působení M. C. v Luhačovicích listech), Novinář 1969.

et, mn

Johann Gottfried Calve

Působnost 1786—1949

Pražské německé nakladatelství, které v 18. a 19. století vydávalo také knihy české literatury; knihkupectví.

Psáno i Kalve. J. G. C. (pův. jm. Kalbe, * 1757 Glaucha u Halle n. Sálou) byl 1785 účetním u J. F. Schönfelda v Praze, 1786 založil v Starém Městě pražském na Malém rynečku č. 458 v domě U zlaté lilie (Malé náměstí 12) knihkupectví a získal i právo knihy vydávat. Po jeho smrti (1805) vedla knihkupectví vdova. 1810 získal koncesi F. R. Tempsky († 1821). Knihkupectví, nakonec cizojazyčný antikvariát, se při různých majitelích udrželo do 1945. Nakladatelství se stalo 1946 majetkem K. F. R. Tempského, který nějakou dobu užíval ještě firmy Calveho (na českých knihách uváděna i jako Calveské, Calvovské, Calveovo kněhkupectví).

Nakladatelství vydávalo po celou dobu své činnosti hlavně německy psané odborné knihy a periodika (v tom i díla o české historii, topografii, literatuře a jazyce), v menší míře beletrii pražských německých autorů (K. E. Ebert, A. Meissner). Poměrně krátkou dobu kolem poloviny 19. stol. zde vycházely i české odborné a ojedinele beletristické spisy. Nákladem C. zčásti vycházela německá verze muzejního ča-

sopisu a dva ročníky českého muzejníka.

Z PERIODIK: Hesperus. Ein Nationalblatt für gebildete Leser (1812—21, red. Ch. C. André); Monatschrift der Gesellschaft des vaterländischen Museums in Böhmen (1828, č. 12 — 1829, red. F. Palacký); Jahrbücher des böhmischen Museums für Natur- und Länderkunde, Geschichte, Kunst und Literatur (1830—31, red. F. Palacký); Časopis Českého muzeum (1830—31, red. F. Palacký); — Taschenbuch zur Verbreitung geographischer Kenntnisse (1823—1848, vyd. J. G. Sommer). ■ Z KNIŽNÍ PRODUKCE: J. Dobrovský: Geschichte der böhmischen Sprache und Literatur (1792) + Literarische Nachrichten von einer ... Reise nach Schweden und Russland (1796) + Entwurf eines Pflanzensystems nach Zahlen und Verhältnissen (1802); I. Cornova: Paul Stranský's Staat von Böhmen (5 sv., 1792—1803) + Die Jesuiten als Gymnasiallehrer ... (1804) + Der grosse Böhme Bohuslaw von Lobkowicz (1808); J. S. Presl: Flora Čechica (1822); K. V. Zap: Zrcadlo života ve východní Evropě (3 sv., 1843—44); J. Česka: Základové moudrosti a opatrnosti čili Pravidlo vedřejšího života (1844, ed. F. S. Bezděka, předml. P. J. Šafařík); J. K. Tyl: Poslední Čech (2 sv., 1844); J. E. Vogel: Labyrint slávy (1846); S. Kapper: České listy (1846); F. Palacký: Popis království českého (1848); P. J. Šafařík: Slovanský národopis, 2. vyd. (1849); J. S. Tomíček: Česká mluvnice (1850); V. V. Tomek: Děje mocnářství rakouského, 2. vyd. (1851) + Kurzgefasste böhmische Sprachlehre, 4. vyd. (1855); J. Krejčí: Počátkové nerostopisu (1852); I. Bart: Písně zaživa zazděného (1946). ■

LITERATURA: sb. J. G. Calve: 1786—1936. 150 Jahre Buchhandlung in der Universitätsstadt Prag (1936).

rh

Jan Campanus Vodňanský

* 27. 12. 1572 *Vodňany*

† 13. 12. 1622 *Praha*

Jeden z nejslavnějších humanistických básníků své doby, pedagog, významný činitel a reformátor pražské univerzity.

Vl. jm. Jan Kumpán, syn Martina K. († 1591). Nabyt vzdělání na školách v rodišti, v Klato-

vech, v Domažlicích a v Jihlavě, od 1590 na pražské univerzitě (1593 bakalář, 1596 mistr). Učil od 1593 na školách v Teplicích a v Hradci Král., od 1598 byl školním správcem u Sv. Jindřicha na Novém Městě pražském, od 1600 spravoval školu v Kutné Hoře, 1603 se stal na pražské univerzitě profesorem řečtiny a latinské poezie. Občas přednášel i o české historii. Zastával postupně četné univerzitní funkce (probošt tří kolejí, děkan 1605, 1607–09, 1614–15, prorektor 1612, 1620, rektor 1621). S přítelem V. Benediktim z Nudožer byl čelným zastáncem univerzitních reforem. Po zrušení celibátu univerzitních učitelů se 1612 oženil, 1615 podruhé. Úzké sžití s univerzitou vedlo i k jeho přestupu ke katolicismu po bělohorské porážce (v listopadu 1622) v marné snaze zachránit univerzitu před pohlcením jezuitskou akademií. Rozpolcen a vnitřně zlomen zemřel několik dní poté, kdy Karlova univerzita byla zrušena. Jeho postavu beletristicky zpopularizoval Z. Winter románem *Mistr Campanus* (1909).

Od mládí se C. uplatňoval jako talentovaný autor latinské humanistické poezie. Bohatou, formálně vytříbenou produkcí na náboženská a světská, příležitostná i historická témata naplňoval dobovou představu učeněckého, ideově nevýbojného básnictví, takže se stal už začátkem 17. stol. obdivovaným představitelem typu latinsky básnického humanisty. Velikým množstvím drobných skladeb přispěl do nejrozmanitějších dobových publikací. Jeho díla měla značný ohlas v domácím i zahraničním humanistickém prostředí; k vývojovému pohybu české kultury přispěla vedle C. univerzitní činnosti nejvýrazněji látkovou novostí jeho latinská školská hra na námět národních dějin *Bretislaus*, jejíž provedení na univerzitě bylo 1604 zakázáno katolickými úředníky.

KNIŽNĚ: *De carminum contemtu* (1592); *Turcicorum tyrannorum... descriptio...* (1597); *Chronographia kai anamnesis, qua anni 1598 ob insignes in Boemiae regno vicissitudines admirandi praecipuae clades brevissime percensentur...* (1598); *Epitaphia patri, coniugi, filio, filiae...* Adami Hippii... (1599); *Nuptiis...* Ioannis Emek ab Emsstein... et... virginis Elisabethae de Tiechenicz... (1599); *Epitaphia diversis hominibus diverso anni lethiferi 1599 tempore ex hac vita in meliorem translatis...* (1599); *Centuriae duae Charitum seu epigrammatum ad Moecenates et amicos scriptorum...* (1600); *Henrici Percelii Czaslavini... funebris prosopopoeia...*

(1600); *In renovationem amplissimi senatus Cuttebergensis...* (1600); *Sedecimi a partu virgineo centenarii triennium postremum, quo labente quam variae vicissitudines et calamitates in Boemiae regnum inundarint, breviter exponitur...* (1601); *Anni supra sesquimillesimum C. primi brevis descriptio...* (1602); *Nemo potest tranquillos reddere soles praeter deum mortalibus...* (1602); *Gratulatio academiae Pragensi de superatis anni 1602 adversitatibus triumphanti missa...* (1603); *Glykypikron anni millesimi sexcentissimi tertii ineunte anno 1604 dnn. Mecaenatibus strenae loco oblatum* (1604); *Psalmi poenitentiales LI et CXXX metro rhythmico redditi* (1604); *Migma iubila nubilaque anni millesimi sexcentissimi quarti complexum...* (1605); *Mecoenatum encomium patronis et amicis academiae Pragensis... missum...* (1605); *Odae pueriles Christianae pietatis principia complexae et metro rhythmico contextae* (1605); *Psalmorum secundi et septuagesimi noni paraphrasis metrorhythmica cum lemmate chronologico* (1605); *Clariss. et doctiss. viris Ioanni Adamo a Bochova Bistrice, Troiano Nigello ab Oskorzina, Andreae Mitisconi Lidomierziceno, Iohanni Gotsmanio Teutobrodno ex acad. Pragen. in coelestem una fere trieteride evocatis...* (1606); *Ode tertiam dominicae Precationis petitionem explicans...* (1606); *Psalmorum aliquot Dei providentiam et in piis conservadis curam celebrantium paraphrasis rhythmo-metrica...* (1606); *Metameletica M. Ioh. Rosacii Suticeni et M. Ioh. Campani Vodniani in unum fasciculum collata et pro scholarum usu in lucem prolata* (1606); *De glorioso dn. n. I. C. ad iudicium adventu odae metro et rhythmo constantes* (1606); *Tumulus doctissimorum virorum M. Iohannis Chorinni Boemotrebolini... et M. Iohannis Standeri Beronaei...* (1606); *Anni lethiferi 1606 thanatoprotomachia...* (1607); *Amplissimo consultissimoque Veteris Praegae senatui...* (1607); *De melitissimo Jesu nomine aliisque Servatoris nostri appellationibus odae...* (1607); *De coniugio odae metro et rhythmo inclusae* (1607); *Fortunae, Epicureorum deae,...* lus... (1607); *Odae sacrae de ecclesiae cruce et conservatione ineunte anno 1608 in lucem emissae...* (1608); *Oxymeli anni 1607 prospera asperaque complexum et... amicis missum...* (1608); *Piorum afflictio et libertatio in odas coniecta* (1608); *Odae de Iesu Christi nativitate...* (1608); *De s. Paulo, gentium apostolo, ode...* (1611); *Psalmi IX et XVIII paraphrasis metro et rhythmo inclusa...* (1611); *Psalmi XXXIII paraphrasis rhythmo-metrica...* (1611); *Odorum sacrarum liber prior psalmos Davidicos continens* (1611); *Odorum sacrarum liber posterior* (1612); *Funebria anno 1613 lethifero scripta...* (1613); *Bretislaus comoedia nova...* (1614); *Liminis encomium Praegae triurbi...* (1615); *Seismografia...* (1615); *Calendarium beneficiorum academiae Praegensis collatorum strenae loco ineunte anno 1616 missum...* (1616); *Protreptikon ad scholam Neudor-*

finam... (1616); Cechias seu Bohemia Heneta... (1616); Nicolaensia seu enneas genethliacon... (1616); Genethliaca aliquot Mecaenatibus... (1617); Praga Phoenix... (1617); Epiphania Domini aliquot genethliacis ad Mecaenates... celebrata... (1617); Elegia de admiranda et numquam satis decantata Christi nativitate... (1618); Elegidion de Domini epiphania... (1618); Nemo vir perfectus... (1618); Queralia pacis bellico tumultu Bohemiam anno 1618 inquietante meditata... (1618); Elegia de metu, metu Bohemiam concutiente... (1618); Precatio pro usu scholarum... (1618); Elegia de nominibus domini nostri Iesu Christi meditata... (1619); Elegia de optimo victoriae genere, quod est vincere se ipsum... (1621); Laudes Deiparae Virginis... (1622). — *Překlad*: Filip Mornay du Plessis: Rozjímání o životě a smrti (1613). ■ EDICE: M. Jana Campana Vodňanského komedie Břetislav (1915, ed. a přel. J. Král); Mecenáši Karlovy univerzity (1949, ed. a přel. K. Hrdina); Mecenáši Karlovy univerzity (ed. a přel. J. Polišenský a J. Vobrátilová), AUC Praha-Historia Universitatis Carolinae Pragensis IV, sv. 1, 1963. — (*Překlad*) Lyra Campanova (1942, přel. J. B. Čapek). ■

BIBLIOGRAFIE: Rukověť human. básnictví 1 (1966); Knihopis č. 5949. ■ LITERATURA: J. Dlabáč: Biographie des... M. Johann Campanus von Wodnian..., Abhandlungen der böhm. Gesellschaft der Wissenschaften 6, 1819; J. Král: M. J. Campana Vodňanského komedie Břetislav, LF 1892; Z. Winter in Děje vysokých škol pražských (1897) + in O životě na vysokých školách pražských (1899); J. Ludvíkovský: J. Třanovského latinské duchovní parafráze ód Horatiových, LF 1936; A. Novotný: Wintrův Mistr Campanus ve světle soudobých dokumentů (katalog výstavy, 1936); B. Slavík: K studiu Mistra Campana, Zvon 1937; J. B. Čapek: K žalmové poezii reformačních humanistů, Archiv pro bádání o životě a spisech J. A. Komenského 1937; O. Odložilík: M. Jan Campanus (1938); J. B. Čapek: Mistr umění poetického, in Záření ducha a slova (1948); F. M. Bartoš: Novoročenka M. Campana, in Knihy a zápasy (1948); J. Martínek: Z pobělohorské básnické tvorby M. C., Zprávy jednoty klasických filologů 1961; Rukověť human. básnictví 1 (1966); M. Poštolka: Die „Odae sacrae“ des Campanus (1618) und des Transcius (1629): ein Vergleich, Miscellanea musicologica 1970.

jk

Martin Carchesius

† mezi 1612 a 1614

Překladatel publicistické a zábavné literatury.

VI. jm. Martin Kraus z Krausenthalu. Pocházel z měšťanské rodiny z Jablonného (J. v Podještědí), od 1564 byl zaměstnán při písařském úřadu Starého Města pražského, nakonec byl předním městským písařem. Činností v městské správě nabyl význačného společenského postavení jako zámožný měšťan.

Pravděpodobně až na sklonku života se M. C. věnoval překládání německých literárních aktualit publicistické povahy. Do vývoje české literatury podstatně zasáhl jen jeho překlad populární německé knížky o doktoru Faustovi, učenici, který se upsal ďáblu, aby s jeho pomocí ovládl taje pozemského světa i transcendentna (tj. podle tehdejších představ celého kosmu). Rámec díla tvoří vyprávění o Faustově životě, jádrem jsou jednak popisy jeho fantastických cest za poznáním světa, jednak rozprávky o jeho čarodějnických kouscích. Knížka odráží dobovou představu, kterou vyvolávaly mezi měšťanstvem snahy renesanční vědy o ovládnutí přírodních sil, a je poznamenána rozparem mezi konzervativní snahou posílit autoritu církve (Faustův osud je koncipován jako výstraha před jejím podlamováním) a obdivem k dobovému vědeckému úsilí. Překlad M. C. udomácnil v české kultuře evropsky proslulý literární typ a stal se východiskem bohaté tradice, rozvíjející se v Čechách v oblasti kramářské písně, lidových zvyků a lokalizace pověstí o hrdinovi do domácího prostředí (Faustův dům), lidové četby (nová úprava V. R. Kramera z počátku 19. stol. podle mladšího německého zpracování), umělé literatury (Š. Hněvkovský, A. Jirásek) a zejména loutkového divadla.

KNÍŽNĚ (*překlady*): Knížka obsahující stav měšťský... (1602); F. F. Hess: Flagellum Judaeorum, Bič židovský... (1603) + Speculum Judaeorum, to jest Zrcadlo židovské... (1603); Historia o životě doktora Jana Fausta (1611). ■ EDICE: Historia o životě doktora Jana Fausta (1903, ed. Č. Zíbrt). — *Výbor*: in Historie utěšené a kratochvilné (1941, ed. B. Václavěk). ■

BIBLIOGRAFIE: Knihopis č. 2977–2980, 3012–

Canapariova legenda viz in Versus de passione s. Adalberti

Carchesius

3013, 4097. ■ LITERATURA: B. V. Spiess: Historie o doktoru Faustovi z r. 1611, Písek 1, 1868; J. Jireček: Rukověť 1 (1875); F. Menčík: První kniha o Faustovi, Ruch 1887; A. Kraus: Das böhmische Puppenspiel vom Doktor Faust (Vratislav 1891); Č. Zíbrt: Zkazky o staročeském čaroději Žitovi a první vydání české knihy o Faustovi r. 1611, Květy 1893; J. Šebesta: Doktor Fous a Markyta v masopustním průvodu na Sušicku, ČL 1896; J. Jakubec: Historická píseň o dalece rozhlášeném, též dobře známém Janu doktoru Faustu, ČL 1896; J. Krejčí: Historický dr. Faust, ČCH 1896; A. Kraus: Faustiana aus Böhmen, Zeitschrift für vergleichende Literaturgeschichte, Neue Folge (Výmar), 1898 + O české písni faustovské, ČL 1898; V. Francev: K otázce faustovské, ČL 1899; V. Schulz: Z pražské cenzury r. 1602, ČČM 1899 + Ku pověsti o staročeském čaroději Žitovi, ČL 1899; Č. Zíbrt in Historie o životu doktora Jana Fausta (1903); A. Kraus: Historia o životu doktora Jana Fausta, LF 1904 + Faustsplitter, Prager deutsche Studien 1908; J. Veselý: Johan doktor Faust starých českých loutkářů (1911); B. Václavek in Historie utěšené a kratochvilné (1941); F. M. Bartoš: O původce Historia von Dr. Johann Fausten, Věstník KČSN 1943; J. Kolár in Česká zábavná próza 16. století a tzv. knížky lidového čtení (1960); K. Krejčí in Praha legend a skutečnosti (1967).

jk

Carmen praestet Deus coeli viz in Detri- mentum patior

Jiří Carolides z Karlsperka

* 11. 4. 1569 *Praha*

† 21. 10. 1612 *Praha*

Humanistický básník, v své době vysoko hodnocený; ojediněle také tvořil česky.

Pocházel z rodiny pražského novoměstského měšťana, byl bratrem tiskaře Daniela C. z K.;

vystudoval na pražské univerzitě (1589 bakalář a 1593 mistr). Působil krátce na různých latinských školách (v Písku, v Praze u Sv. Martina na Starém Městě a snad i jinde), 1594 získal výhodným sňatkem hmotné zajištění, opustil školskou dráhu a jako novoměstský měšťan zastával různé veřejné funkce (1598 se stal novoměstským písařem, kolem 1609 byl veřejným notářem a soudcem). Svou hmotnou nezávislost upevnil i druhým sňatkem. 1596 dostal spolu s otcem erb a přídomek. Jeho básnické činnosti se dostávalo veřejných poct (1596 byl Rudolfem II. korunován jako „poeta laureatus“), které posilovaly jeho společenskou i literární autoritu.

Jeho četné epigramy, panegyriky, biblické parafráze, hříčky a příležitostné moralistní projevy byly koncem 16. stol. uznávány za vrchol domácího básnictví, ale souvisely víc s výlučným nadnárodním společenstvím humanistických literátů než s potřebami domácí společnosti. K oslabování vztahů mezi jeho poezií a domácím prostředím vedla autorova odloučenost od univerzitního humanistického centra (na němž jeho básnickému sebevědomí vyrůstal rival v J. Campanovi), úsilí o úspěch v aristokratické společnosti a u zahraničních humanistů i jednostranné soustředění na drobné, často artistně koncipované lyrické útvary, jimiž velmi hojně přispíval do různých sborníků a cizích publikací. Prozaický překlad Pirckheimerovy satiry *Laus Podagrae* a několik drobných českých skladeb moralistní povahy zůstalo v souvislostech české literatury jen epizodou, podobně jako v hudební oblasti jeho nečetné polyfonické vokální skladby.

KNÍŽNĚ: Ionas propheta Dei, qui est figura Christi... (1587); Epigrammatum liber... (1591); Satellitum animi Iohannis Ludovici Vivis, versibus expressum... (1593); Paraphrasis psalmi CXXV... (1594); Sacrum amplissimo... Antiquae Praegae senatui... per... Adamum de Nova Domo...renovato...factum... (1594); Satyra praesentis saeculi, in qua breviter passim usitata vitia perstringuntur (1595); Libellus epigrammatum ad... Sigismundum Kozelium a Ryssenthal pro schola superiore Kuttenebergensi... (1595); Ionas propheta Dei, typus Christi sepulti et tertia die resuscitati... (1595); Fundatio templi Litiensis... (1596); Romanorum imperatorum e...domus Austriae familia...descriptio (1596); Decas augustissimorum ex...archiducum Austriae familia imperatorum (1596); Farrago symbolica sententiosa, perpetuis distichis explicata... (1597); Aureae XXII

sententiae salubria et vitae humanae pernecessaria documenta continentes... (1597); Sententiae LVI salubria et vitae humanae pernecessaria documenta praeceptaque continentes... (1597); Conflagratio Giczinae Bohemicae... (1597); Praecepta institutionis generosae indolis iambico dimetro conscripta... (1598); Elegia de memorabili exundatione Wltavae aliorumque Bohemiae fluviorum anno 1598 bis deplorata... (1598); Parentalia... Carolo Mielniczky a Karlsperga... (1601); Praeparatio pueritiae ad discedendum honestos mores et liberales disciplinas — Navedení mladistvého věku k poctivým mravům a svobodným literárním uměním (1606); Oda anagrammatica ad nuptias... Ionatae Bohutsky de Hranic... cum Elyssabetha a Braitenbergk... (1607); Renovatio senatus in incluta Teutobrodensium republica... (1608); Liber epigrammatum ad... Paulum Primum a Zwirzetina... (1609); Anagrammata ex nomine... Adami Clementis Plseni... (1610); Sophonias, propheta et secretarius Dei... (1612); Epitaphium, quos ipse mihi... forti animo confeci... (1612); Paraphrasis psalmorum 2 et 133... (b. d.). — *Překlad*: W. Pirkheimer: Chloubá Podagry... (1597). ■ EDICE: Navedení mladistvého věku ku poctivým mravům (1912, ed. Č. Zíbrt). ■

BIBLIOGRAFIE: Rukověť human. básnictví 1 (1966); Knihopis č. 3784, 7180. ■ LITERATURA: J. Jireček: Rukověť 1 (1875); A. Rybička: Něco o rodině erbovní Karolidů z Karlsperga, ČČM 1892; A. Truhlář: Příspěvky k studiím humanistickým v Čechách 6, ČČM 1908; J. Branberger: Hudební úvahy o české humanistické poezii, Věstník KČSN 1946; H. Kunstmann: Wilibald Pirckheimers Laus Podagrae in Böhmen, Die Welt der Slaven 1956; Rukověť human. básnictví 1 (1966).

jk

Edvard Cenek

* 18. 3. 1904 *Staré Město* u Karviné

† 26. 7. 1971 *Praha*

Prozaik a dramatik, publicista orientující se hlavně na žánr reportáže, autor životopisných prací.

Podpisoval se též Eda Cenek. Syn poštovního úředníka, studoval na gymnáziu v Orlové (mat. 1922) a 1922–26 na technice v Brně. Do 1928 pracoval jako nakladatelský lektor a úředník, 1931–43 v podnicích Melantrichu jako redak-

tor Českého slova v Ostravě (1932–40) a Nedělního Českého slova v Praze (1941–43). Po válce byl redaktorem tělovýchovného časopisu Naše cesta, 1948–50 spisovatelem z povolání, 1951 pomocným dělníkem, 1952–64 technickým úředníkem. 1964 odešel do důchodu. Od počátku 20. let podnikal četné zahraniční cesty (Německo, Švýcarsko, Švédsko, Norsko, Anglie, Jugoslávie, Francie, Itálie), z nichž čerpal také publicisticky.

C. literární činnost charakterizovalo novinařské tihnutí k časovým, čtenářsky přitažlivým látkám i útvarům. Zájem o technický pokrok ho přivedl k pokusu o vědeckoutopický román s námětem meziplanetárního letu (*Nekonečno*) a také k populárně pojatým životopisům Edisona a polárního badatele Scotta. Zvláště se inspiroval událostmi druhé světové války, napsal reportážní knihy o protifašistickém odboji (*75 000 km za svobodu*, *Velel jsem černochům*), o stíhání nacistických zločinců (*Jak jsem je stíhal*) a o akcích německé špionáže (*Vyzvědačka B 7*). Je rovněž autorem několika her, stavených vesměs na detektivní zápletku.

PŘÍSPĚVKY in: Čes. slovo (od 1932); Lid. noviny (od 1924); Lumír (od 1926); Mor. slez. deník; Nár. osvobození (od 1926); Naše cesta (od 1945); Niva (od 1925); Nová svoboda (od 1928); Obrana Slezska (od 1919); Právo lidu (od 1929); Ruch; Salón; Svět v obrazech. ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: Nekonečno (R 1928); Odvážný pokus (D 1942); Otřesné chvíle (D 1943); Záhada pod cimbuřím (D b. d., 1944); Válečné anekdoty 1939–1945. Smích v bodláči (1945, s V. Ziegnerem); Cesta k průsmyku (D 1945, i prem.); Jak jsem je stíhal (Rp 1946, podle vyprávění a zápisů B. Ečera); 75 000 km za svobodu (Rp 1947, podle vyprávění O. Šachra); Velel jsem černochům (Rp 1947, podle vyprávění O. Šachra); Vyzvědačka B 7 (Rp 1948). — *Ostatní práce*: T. A. Edison (životopis, 1947); R. F. Scott (životopis, 1949). ■ REDIGOVANÍ knižníci: Knihovna druhého odboje (od 1945). ■

LITERATURA: ax (E. Vachek): Tři mladí prozaikové (ref. Nekonečno), PL 21. 10. 1928; ■ ref. Odvážný pokus: jd (J. Drda), LidN 27. 8. 1942; Kov (K. Koval), Venkov 28. 8. 1942 ■; ej (E. Janský): ref. Cesta k průsmyku, Zeměd. noviny 24. 10. 1945; J. D. (Doležal): ref. Velel jsem černochům, Práce 22. 8. 1947; ■ ref. 75 000 km za svobodu: van, Svob. slovo 30. 4. 1947; F. Benhart, Lid. kultura 1947, č. 16; hjk, Svob. noviny 8. 8. 1947; J. K. Pojezdny, Práce 15. 8. 1947 ■.

et, šv

Jan Petr Cerroni

* 15. 5. 1753 *Uherské Hradiště*

† 3. 9. 1826 *Brno*

Osvícenec, sběratel rukopisů a starožitností, autor faktografických, převážně rukopisných prací k historické vlastivědě Čech a Moravy, mj. též k dějinám staré české literatury.

Psal se též Ceroni. Otec Petr Josef pocházel z Bergama, 1742 se usadil jako obchodník v Uherském Hradišti; matka Barbora, roz. Freyová. J. P. C. vystudoval v Uherském Hradišti gymnázium (1768), v Olomouci filozofii (1771), ve Vídni práva (1773). Od 1776 byl zaměstnán jako bezplatný praktikant u nejvyššího soudního dvora ve Vídni, 1782 se stal aktuárem, 1784 sekretářem generálního ředitelství kamerálních statků, 1789 byl jmenován sekretářem při moravskoslezském zemském guberniu v Brně. Pohřben byl na starém brněnském hřbitově.

Vlivem J. V. Zlobického se začal jako mladý vídeňský úředník zajímat o historii a věnovat se sběratelství. Kupoval v aukcích a z archivů zrušených klášterů staré rukopisy, tisky, rytiny, obrazy a jiné starožitnosti a vytvořil rozsáhlou sbírku, cennou i pro dějiny staré české literatury. (1799 musil při policejním vyšetřování prokázat, že svých sbírek nenabyl zneužitím své moci jako inspektor klášterních archivů.) V své době byl považován za předního znalce pramenů a literatury k dějinám české kultury (literatura, knihtisk, dějepisectví, vědecká tvorba). Těchto oborů (a také topografie, zvonářství, mědiryctví, genealogie šlechty) se týkaly jeho odborné práce, jež zůstaly v rukopise (asi 100 sv.) v jeho archivu. 1813 předložil Král. české společnosti nauk svůj slovník moravských spisovatelů (blíže neznámý); vydání asi zabránila nákladnost. Jeho největším dílem je *Bohemia litterata* (podnícená Balbinovým spisem *Bohemia docta*). Pro pozdější badatele byly cenné jeho soupisy rukopisů v různých knihovnách. Písemné odborné styky: F. M. Pelcl, J. B. Dlabač, J. A. Bartsch, J. V. Monse, F. Šternberk, V. Hanka, J. Hormayr, J. Dobrovský aj.

KNIŽNĚ (posmrtně): Jana P. C. zpráva o mapách Moravy (1960, ed. O. Kudrnovská). ■ KORESPONDENCE: F. Menčík: Pis'ma k Georgiju Rybaju i Pe-

tru Čerroni ot različnyh lic (též vzáj. koresp. J. P. C. s J. Ribayem z 1784–1852), Istočniki dlja istorii slavjanskoj filologii III/1, Petrograd 1919; Dopisy J. Dobrovského s J. P. C. (1948, vyd. F. M. Bartoš). ■

LITERATURA: J. J. Czikkann: Catalogue raisonné de la precieuse collection d'estamps, recueils cabinets, galleries et livres sur les arts de feu M. J. P. Ceroni (Viedeň 1827) + Bibliotheca Ceroniana 1–3 (Viedeň 1833–34); B. Dudík: J. P. C's Leben und Wirken (Brno 1850). ■ V. Brandl: Ze hřbitovů brněnských, Obzor 1886; Vinc. Prasek: J. V. šl. Monse, Čas. Vlast. spolku muzejního v Olomouci 1897; J. Volf: Sběratel P. Jos. Bartsch (též výňatky z dopisů J. P. C.), ČČM 1928; F. M. Bartoš: Dobrovský a J. P. C., in Dopisy J. Dobrovského s J. P. C. (1948); Průvodce po Státním archivu v Brně, sv. 1 (1954); K. Kuchař in J. P. C. zpráva o mapách Moravy (1960); J. Martínek: Ke kritice C. údajů o moravských humanistech, LF 1977.

mo

Cesta

1918–1930

Literární časopis publikující původní i přeloženou beletrii a kritické ohlasy soudobého umění.

Podtitul: Čtení zábavné a poučné. Týdeník pro literaturu, život a umění (roč. 1–3); Týdeník pro literaturu, život a umění (roč. 4–12). — *Redaktor a vydavatel:* M. Rutte, Praha. — *Periodicita:* Každý ročník (12 roč.) vycházel ve dvou kalendářních letech, přičemž začátky ročníku se posouvaly (červen, červenec, září). Týdeník, 52 čísel ročně. Čas. přestal vycházet „z rozhodnutí vydavatelstva“.

Když byl za první světové války zastaven deník Národní listy, literární kruh redakce založil C. s cílem vytvořit „list dobré hodnoty umělecké, jenž by bez rozdílů programů a škol seznamoval čtenáře se vším, co je živého a hodnotného v našem uměleckém životě, jenž by obohatil naši literaturu v plné bohatosti jejích individualit, přihlížeje stejnou měrou k úsilí a práci starší i nejmladší generace“. Tento program v době války a v prvních poválečných letech dokázal soustředit kolem C. velmi široký a různorodý okruh básníků, prozaiků, kriti-

ků, esejistů aj. Jakmile pominul smysl soustředění těchto sil (nacionální obrana kulturních hodnot) a české umění se začalo diferencovat, vznikla kolem redaktora C. početná skupina spisovatelů umělecky spíše konzervativního zaměření nebo stojící v opozici proti moderním proudům v umění; celková náplň časopisu byla však v podstatě eklektická (C. např. otiskla i některé překlady z avantgardních autorů).

Úroveň původních prací byla značně kolísavá, spolu s umělecky výraznými spisovateli starší i mladší generace publikovali v C. i autoři konvenční tvorby a nevyhranění začátečníci. Kritika literární i divadelní, později také výtvarná, nepřesahovala, až na výjimky, úroveň kritiky fejetonní, která usilovala spíše o zábavnost a informativnost než o hlubší analýzu. C. věnovala místo polemikám K. M. Čapka Choda s F. X. Šaldou a J. Vodákem o hodnotu poválečného Čapkova díla, pamfletům a útokům proti poetismu. Časopis obsahoval pestrou rubriku drobných zpráv a přinášel v přehledech obsahy časopisů. — Z prozaiků publikovali v C.: K. J. Beneš, L. Blatný, L. Bubelová, K. Čapek, K. M. Čapek Chod (na pokračování zde vycházely jeho práce Vilém Rozkoč, Experiment, Humoreska, Větrník, Deset deka, Psychologie bez duše aj.), J. Čep, J. Durych, J. Havlíček, J. Heyduk, R. R. Hofmeister, J. Hrubá, J. Hůlka, Č. Jeřábek, V. K. Jeřábek, R. Jesenská, M. Jirko, E. Jurčinová, Z. Kalista, J. Knap (román Muži a hory aj.), F. Kocourek, F. Kovárna, F. Kropáč, V. Krška, F. Kubka (proza Fu aj.), F. Langer, J. Maria, R. Medek, T. Meinecková, V. Mixa, M. Nohejl, A. C. Nor, J. Pasovský, V. Prokúpek, J. V. Rosůlek, O. Scheinpflugová, R. Schwarzová, E. Synek, F. Téver, A. M. Tilschová (povídka Černá dáma aj.), A. Trýb, B. Vlček, J. Vrba, J. Weiss (román Dům o tisíci patrech aj.), J. Zindr aj. Básnická díla zde otiskovali F. A. Adam, L. Atsebešová (= S. Buonaccini), J. Bartuška, A. Bebr, J. Bedrna, K. J. Beneš, V. Bidlo, K. Bodlák, A. Breska, R. Broj, S. Cyliak, J. Čarek, J. Durych, V. Dyk, L. Dyměš, O. Fischer, P. Forman, J. Havlíček, J. Heyduk, M. Hlávka, I. Hlučák (= I. Bart), V. Holan, M. Holas, Jar. Hora, I. Hrubín (= F. Hrubín), D. Chalupa, M. Jirko, S. Kadlec, Z. Kalista, J. Knap, F. Kopta, F. Křelina, F. Kubka, R. Medek, V. Mixa, M. Moravec, V. Nezval, F. Pilař, L. Plechatý, Z. V. Přibík, M. Rutte, A. Sova, J. Spilka, F. A. Springer, K. Šelep, J. Šnobl, S. Špálová, J. Toman, J. Trojan,

A. Trýb, F. Velkoborský, B. Vlček, J. Vrba, J. Wolker, F. Zavřel, J. Zindr aj. Kritické a esejistické práce v C. uveřejňovali K. Čapek, V. Červinka, J. Durych, F. Götz, Z. Hásková, J. Heyduk, Š. Jež, J. Knap, E. Konrád, F. Kubka (cyklus Básníci dnešního Ruska aj.), J. Matouš, N. Melniková-Papoušková, J. O. Novotný, M. Novotný, M. Rutte, B. Vlček aj. C. přinášela také hojně překlady z cizích literatur, zejména ze soudobé literatury francouzské, ruské, italské aj.: A. Achmatovová, L. Andrejev, G. Apollinaire, R. Arcos, A. Blok, A. Breton (První manifest surrealismu), F. Carco, J. Cocteau, G. Duhamel, L. Durtain, I. Erenburg, M. Gorkij, G. K. Chesterton, S. Jesenin, F. Kafka, L. Leonov, V. Majakovskij, O. E. Mandelštam, G. Papini, Ch.-L. Philippe, B. Pilňák, L. Pirandello, E. Pound, M. Proust, A. Remizov, J. Romain, G. Ungaretti, V. Veresajev, Ch. Vildrac, W. B. Yeats aj. — Číslo 6 roč. 6 bylo věnováno italské tvorbě, zvl. futuristické, dvojčíslo 29—30 roč. 6 soudobé ruské literatuře, dvojčíslo 27—28 roč. 8 soudobému francouzskému umění.

zt

František Cetechovský

* 15. 10. 1881 *Cetechovice* u Kroměříže

† 13. 8. 1957 *Brno*

Básník; autor odborných prací z oboru finančnictví a národohospodářství.

Vl. jm. F. Zeman (podepisoval se též F. Z. Cetechovský). Po maturitě na gymnáziu v Kroměříži (1901) studoval práva ve Vídni (doktorát práv 1907). Zároveň od 1902 pracoval v poštovní spořitelně ve Vídni, od 1909 na poštovním ředitelství v Zadaru (Dalmácie), v téže instituci krátce 1914 ve Vídni a pak v Brně (1914—18). Po vzniku Čs. republiky založil Poštovní spořitelnu v Praze a stal se jejím prvním ředitelem (1918—19), poté působil opět v Brně jako vrchní poštovní rada, od 1928 jako mimořádný, od 1931 jako řádný profesor národního hospodářství, finanční vědy a statistiky na Vysokém učení technickém.

1925 vykonal studijní cestu do Holandska a Belgie. Do důchodu odešel 1951; pohřben byl v Brně.

Svou nerozsáhlou básnickou i prozaickou činností zůstal C. těsně spjat s prostředím české vídeňské menšiny; zde se stal populární tendenčními verši, jimiž vyjadřoval tíživý sociální a národnostní úděl svých krajanů.

PSEUDONYM, ŠIFRY: Fr. Antaz; f. z. c., F. Z. C., fzc. ■ PŘÍSPĚVKY in: Almanach Akademického spolku ve Vídni (1909); Čes. Vídeň (zvl. 1907–09); Dunaj. Menšinový kalendář Hospodářské jednoty čs. zemědělců na rok 1923; Ročenka Vídeňské matice (1912); Vídeňský deník (zvl. 1907–09); — mimo to odb. časopisy Parlament, Časopis pro právní a státní vědu, Věstník Čs. akademie zemědělské aj. ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: Tvrdou cestou (BB, Vídeň 1905); Pohádka zvadlých květů (BB, Vídeň 1906). — *Ostatní práce*: O šeku, hlavně poštovním (1919); Peníze a placení bez hotových ve světle moderních teorií peněžních (1920); Bludy v teoriích peněz (1921); Nynější krize hospodářská (1921); Kvantitní teorie peněz, její dogmatický vývoj a kritika (1923); Lidový úvod do nejdůležitějších časových otázek národohospodářských (1926); Jak čisti hospodářskou část časopisu (1929); Hospodářská politika Belgie (1930); Úvod do národního hospodářství, finanční vědy a statistiky (1930) aj. ■

LITERATURA: V. O. (Otmar): ref. Pohádka zvadlých květů, Lid. revue mor. slez. 1905; R (V. Červinka): Vídeňská matice ..., Zlatá Praha 1912; M. Hýsek: Mladá literatura české Vídně, Ročenka Vídeňské matice za r. 1913; F. Váhala in Dunaj. Menšinový kalendář ... na r. 1923.

et

Jan Bohumil Ceyp z Peclinovce

* 8. 12. 1835 *Lipka* (Horní Bradlo-L.) u Chrudimi

† 23. 8. 1879 *Praha*

V mládí básník a prozaik, především autor balad přimykajících se k dozrávající vlně romantické veršované epiky.

Pocházel ze starého východočeského rytířského rodu, 1.—5. třídu gymnázia navštěvoval

v Německém (Havlíčkově) Brodě (1846–51), další třídy v Praze. Po maturitě (1854) studoval na pražské lékařské fakultě, promoval na jaře 1861. Působil jako lékař v pražské Všeobecné nemocnici v oddělení pro nemoci vnitřní a oční, od 1866 jako sekundář (psychiatr) v Ústavu pro choromyslné v Praze-Kateřinkách. 1879 krátce před svou smrtí (byl raněn mrtvicí) se zde stal primářem. Pohřben byl na Olšanských hřbitovech.

C. z P. zanechal jen jedinou sbírku, *Zvuky večerní* (z 50. let); v podtitulu ji označil jako cyklus balad, na baladické osnově je však založena jen část básní, i když si i ostatní uchovávají vnější znaky baladičnosti (zejm. eliptičnost v popisu prostředí a v ději nebo elegické či tragické vyznění příběhů). Úvodní situace a epické motivy (nevlnitý zimní večer na venkovském hospodářství, příchod starého harfeníka a počátek jeho zpěvu o tom, „co se dalo během času“) navozují folklórní stylizaci vyprávěných příběhů; tomu odpovídá i časté využití národních pověstí. Látkově obemkají příběhy takřka celý svět: epizody z bojů ve Španělsku a v Peru, z válek Angličanů (Richard Lví srdce), Poláků s Turky, příhody z české minulosti (Friedrich Falcký, pomsta na vrazích Jana Želivského) aj. Tyto historické příběhy často vybočují z rámcového baladického zaměření sbírky, které se naopak uplatňuje u látek z českých národních pověstí. Na rozdíl od Erbeny (jehož balady vyšly knižně takřka v téže době) přejímá C. z P. tradiční látky bez výraznějšího umělecky stylizačního úsilí a bez snahy začlenit příběhy do vyšších mravních řádů: místo osudovosti viny a trestu zaujímá romantická, tajemná, někdy i nadpřirozená náhoda. (Výjimku tvoří pověst *Krkavci* — o dětech proměněných matčinou kletbou v krkavce —, která v své době autora jako baladika proslavila nejvíce.) Některé básně sbírky přeložil A. Waldau do němčiny. C. z P. je i autorem menších, krajně romantických, prozaicky zpracovaných příběhů ze šlechtického prostředí a historické tragédie *Děpoldicové*, která zůstala v rukopise; časopisecky uveřejnil několik překladů polské lyriky.

ŠIFRA: C. z P. (Světazor). ■ PŘÍSPĚVKY in: Besedník (1862); Časopis lékařů českých (od 1863); Lumír (od 1855; od 1874 jen lékařské stati); Obrazy života (1859); Osvěta (od 1874, jen lékařské stati); Poutník od Otavy (1858); Světazor (od 1867); Zlaté

klasy (Písek, 1856); — posmrtně: Budečská zahrada (1887). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: Zvuky večerní (BB 1856). ■ REDIGOVAL: Časopis lékařů českých (1864–77, s J. Podlipským a B. Eiseltm). ■

LITERATURA: ■ nekrology: an., NL 24. 8. 1879; an., Lumír 1879; an., Světozor 1879; J. J. Toužimský, Květy 1879; K. Chudoba, Osvěta 1879; an., Čas. lékařů českých 1879; J. Neruda, NL 28. 8. 1879 → Literatura 3 (1966) ■; an., in Dvě stě let gymnázia v Německém Brodě 1735–1935 (1935); L. Nezdařil in Německé překlady české poezie (1982).

zp

Izaiáš Cibulka

* před 1550 *Bystřice* (B. nad Pernštejnem)
† 25. 8. 1582 *Kralice*

Bratrský teolog a překladatel, autor duchovních písní.

Byl žákem J. Blahoslava v Ml. Boleslavi, kde nabyl počátkem 60. let základů teologického vzdělání. Po 1562 studoval na univerzitě ve Wittenbergu (tehdy patrně začal používat i lat. jména Caepola), odkud se 1565 vrátil, stal se jáhnem (ve Strážnici 1568) a působil v Blahoslavově blízkosti v Ivančicích. Odtud jej Blahoslav vyslal v létě 1571 do Wittenbergu, aby zde obstaral lat. překlad bratrské konfese v Červenkově novém zpracování (z 1561, přel. do němčiny P. Herbertem 1564), který by nahradil nevyhovující starší překlad B. Sobka z Kornic z 1538. Pro pořízení překladu se C. podařilo získat mladého profesora wittenberské univerzity E. Rüdingeru (později učitele na bratrské škole v Kralicích), sám mu pomáhal zejména při tlumočení českého originálu konfese. Ukázky z nového překladu přivezl C. v říjnu 1571 do Ivančic, kde je Blahoslav ještě schválil. 1572 byl C. ordinován na kněžství a znovu vyslán do Wittenbergu, odkud se vrátil s hotovým překladem konfese. Po jeho kladném posouzení odebral se ještě koncem roku do Wittenbergu potřetí, aby získal písemné schválení konfese autoritou univerzity a opatřil tisk, což se mu v průběhu prvních měsíců 1573 podařilo. 1574 byl ustanoven

správcem sboru v Kralicích, 1575 se podílel na jednání o Českou konfesi (společné vyznání víry českých nekatolíků).

1577 byl C. na holešovské synodě povolán do Úzké rady, aby po zemřelém O. Štefanovi vedl práci na bratrském překladu a výkladu bible. Od jara 1578 se tato práce soustřeďovala přímo v Kralicích, kam přesídlil z Ivančic celý tým překladatelů a exegetů a kam byla přenesena i bratrská tiskárna. C. byla svěřena i péče o tisk díla, který byl zahájen již 1579. Do čtyř let po tom, co se překladu bible ujal, podařilo se vydat v dokonalé typografické úpravě první 3 díly bible (1579, 1580, 1582), ale ukončení tisku zbývajících 3 dílů se C. již nedočkal. Kromě bible účastnil se po Blahoslavově smrti pravděpodobně i vydávání bratrských kancionálů (1572, 1576, 1581); duchovní písně též sám skládal.

KNIŽNĚ: Ach jižť se smrt přibližuje (píseň), in Písně duchovní evanjelistské (1576). ■ REDIGOVAL: Biblí česká (Bible kralická šestidílná, 1577–82); pravděpodobně Písně duchovní evanjelistské (od 1571). ■

LITERATURA: J. Jireček: Rukověť 1 (1875); J. Bidlo: O konfesi bratrské z r. 1573, Sborník prací historických (J. Gollovi, 1906); A. Škarka: Neznámí skladatelé bratrských písní, LF 1936; R. Říčan in Dějiny jednoty bratrské (1957).

ep

Josef Cibulka

* 17. 5. 1796 *Praha*
† 27. 8. 1845 *Divišov* u Vlašimi

Básník a prozaik, autor drobné humoristické literatury, kazatel.

Vysvěcen na kněze byl 12. 8. 1818, od 1823 působil jako děkan v Divišově; tam založil vikařiátní knihovnu.

Veršem i prózou psal do časopisů nenáročnou humoristickou literaturu (deklamovánka, epigram, žertovné přání, dopis).

PSEUDONYMY: Aklubic, Josef Aklubic. ■ PŘÍSPĚVKY in: Čes. včela (od 1839). ■ KNIŽNĚ. *Ná-*

boženská literatura: Kázání na den radostného prohlášení obnoveného půlnočního vánočního jitří (1827); Řeč duchovní držaná v chrámu Páně svatého Jakuba Většího, apoštola, dne 26. června 1836 (1836).

mo

Bohumil Janda **Cidlinský** viz Bohumil Janda Cidlinský

František Cimler

* 1. 5. 1895 Žirovnice u Pelhřimova
† 23. 5. 1956 Praha

Autor lidových her s venkovskou a vlasteneckou tematikou a oblíbených příruček pro divadelní ochotníky.

Nejstarší z desítky dětí průvodčího vlaků; studoval na reálce v Táboře; hned po maturitě (1914) narukoval na ruskou frontu, kde byl brzy zajat. Po Říjnové revoluci zůstal v Kyjevě a Charkově v různých zaměstnáních (kuchař, úředník); doma byl pokládán za padlého. 1919 se vrátil do Tábora, krátce tam učil na obchodní škole ruštinu a intenzivně spolupracoval s divadelními ochotníky. Do 1932 působil jako profesionální herec a režisér u kočujících divadelních společností (R. Lince, V. Vrby, O. Štětky, H. Kleina, Č. Meliška, O. Sedláčkové, J. Burdy aj.), 1932–49 byl redaktorem divadelních sbírek v nakladatelství A. Neuberta v Praze, 1949–55 redaktorem nakladatelství Práce. Dcerou F. C. je divadelní historička Ljubov Klovová (nar. 1929).

C. literární činnost vyplynula z jeho divadelní praxe mezi ochotníky a u kočujících společností. Pro potřeby tábořských ochotníků překládal už po svém návratu z Ruska hry A. P. Čechova a M. Gorkého (např. Výletníky).

Vlastní hry začal psát za své kočovné éry, knižně je však vydával až za svého působení v Neubertově nakladatelství: jsou určeny především ochotníkům a pro malá, primitivně vybavená jeviště, často i pro divadla v přírodě. Tímto zaměřením je ovlivněna jejich podoba po stránce obsahové i formálně technické: zachovávají většinou jednotu místa, obsahují herecky vděčné, přitom však psychologicky jednoduché role, řídí se požadavkem výchovného působení divadla, ale usilují i o zábavnost dramatických zápletek. Navazují na tradiční typ šamberkovské frašky (*Dvojník pana Dibelky*) nebo na nenáročnou veselohru z venkovského prostředí končící happy endem (*Vesnička pod lipami*, *Tvrde české palice*) s běžnými komediálními postavami a situacemi (zamilovaný párek mladých, tvrdohlaví rodiče, rázné komické staré, klepny, několik komických nápadníků ucházejících se o jednu dívku atd.). Koncem 30. let napsal C. několik vlastenecky tendenčních her (*Selská bouře*, *Kamarádi od Zborova* aj.), určených k oslavám státních svátků a památných výročí republiky. Jeho práce byly rozšířeny v repertoáru ochotníků a venkovských divadelních společností a měly zde většinou i své premiéry (jen některé uvedlo např. pražské divadlo Akropolis); o jejich oblibě svědčí řada reedic i zfilmování jedné z nich, *Bártovy pomsty* (s tit. *Boží soud*, 1938). C. byl i autorem několika úspěšných dramatizací populárních knih (Kříž u potoka, Srdce, romány Popelky Biliánové) a úprav her Šamberkových a Stroupežnického. Ve své době byly vyhledávány jeho praktické příručky pro divadelní ochotníky, usilující o zvýšení kulturních nároků na amatérská představení.

PSEUDONYM, ŠIFRY: Jiří Hora; C., -er., F. C., -r. ■ KNIŽNĚ. *Beletrie a práce o divadle*: Na lavici obžalovaných (D 1933, i prem.); Statek našeho Franty (D 1933, podtitul Děti jednoho táty); Zařízení, opravy a dekorování ochotnických jevišť (příručka, 1934, rozšř. vyd. 1946); Ochotnický režisér a herec (příručka, 1934, rozšř. vyd. 1946); Slepý ženich (D 1934, podtitul Pro ztracený grunt); Žebrota má zlaté dno (D 1934); Rozmysli si, Mařenko (D 1934, podtitul Kmotr Šmodrcha); Dvojník pana Dibelky (D 1935); Bártova pomsta (D 1936, pseud. Jiří Hora); Vesnička pod lipami (D 1936, pseud. Jiří Hora); Moje barva červená a bílá (D 1937, pseud. Jiří Hora); Selská bouře (D 1938); Kamarádi od Zborova (D 1938, s J. Máchou); Děti zachránily vlast (D 1938, s J. Máchou); U tří nemluvnat (D 1939); Tvrde české palice

(D 1940); Myslivecká latina (D 1940, pseud. Jiří Hora). — *Dramatizace*: Popelka Biliánová: Matka Kráčmerka (1931, i prem., podtitul Do panského stavu) + Paní Katynka z vaječného trhu (1932, prem. 1933) + Pod selský krov (1932); E. de Amicis: Srdece (1933); K. Světlá: Kříž u potoka (1935, přeprac. vyd. 1942); M. Radoměřská: Krb bez ohně (1937). — *Úpravy her*: K. Andres: Kariéra mačky Lízalky (1936); L. Stroupežnický: Naši furianti (1945) + Václav Hrobčický z Hrobčic (1945); F. F. Šamberk: Josef Kajetán Tyl (1945) + Karel Havlíček Borovský (1948). ■ REDIGOVAL *knížnice*: Nová scéna (1935–46), Ochotnická scéna (1935–37), Naše scéna (1936–48), Dětská scéna (1936–38). ■

LITERATURA: ■ ref. Ochotnický režisér a herec: kd (E. Konrád), NO 22. 3. 1934; J. Träger, PL 21. 4. 1934. ■

II

Vojtěch Cinybulk

* 10. 8. 1915 *Praha*

Autor loutkových her, pohádek, veršů a próz pro děti; grafik, ilustrátor, afišista a loutkový výtvarník.

Mládí prožil na Malé Straně. K loutkářství ho přivedl otec, který hrál loutkové divadlo v malostranském Sokole, vliv na něho měl také spisovatel B. Schweigstill, který byl jeho učitelem na obecné škole. Po maturitě na reálce v Dušní ulici (1933) studoval C. 1933–34 na Stát. pedagog. akademii v Praze. 1934–35 hospitoval zdarma ve škole na Karlově, kde byl ředitelem opět B. Schweigstill. Ten ho získal pro práci v dětských časopisech, které redigoval. Od 1935 učil C. na menšinových školách na Bílinsku (1935–36 v Kozlech, 1936–38 v Hostomíciích), od jara 1938 v Praze. 1943 byl totálně nasazen, získal výuční list zámečnicka, ale pracoval jako tovární grafik. Po osvobození začal znovu učit a zároveň (1945–47) navštěvoval soukromou výtvarnou školu J. Švába Officina Pragensis a kurs v Ústavu malby na pedagog. fakultě UK u profesorů M. Salcmana a C. Boudy. V září 1952 nastoupil na nově zřízenou loutkářskou katedru AMU (docentem od 1953). Od 1955 žije jako samostatný výtvarník a na AMU přednáší externě výtvarnou výchovu

(především výpravu a kostým). Od sklonku okupace spolupracoval C. se skupinou J. Malíka Puls, od založení Ústředního loutkového divadla (1950) je jeho externím výtvarníkem. Pracuje také pro divadlo Sluníčko, Divadlo Spejbla a Hurvínka a pro Vesnické divadlo (maňasci i soubor), navrhuje rovněž výpravy pro amatérská loutková divadla, působí jako lektor a organizátor, přednáší na loutkářských soustředěních, úzce spolupracuje s loutkářskými časopisy (hl. Loutková scéna, Čs. loutkář) a časopisy pro děti (hl. Sedmihlásek, Plamen mládí, Ohníček).

C. je autorem řady loutkových pohádkových a satirických her pro děti i dospělé, z nichž se většina stala součástí kmenového repertoáru loutkových scén profesionálních i amatérských, a několika pohádkových knih, které sám ilustroval. Zkušenosti vlastní učitelské a loutkářské praxe mu umožňují respektovat jak vnímavé možnosti malých diváků i čtenářů, tak výrazové možnosti loutek. Ušlechtilou výchovnou tendenci podávají jeho práce bez moralizování, vyznačují se smyslem pro humor, grotesku i sentiment, bohatou fabulací i péčí o jazyk, jímž se C. zabývá rovněž teoreticky. Publikuje v odborných loutkářských časopisech, píše předmluvy a scénické poznámky k loutkovým hrám; v časopisech pro děti publikuje kromě scének též drobné prózy a verše. Napsal řadu rozhlasových her, pořadů pro školský rozhlas a pohádek Na dobrou noc.

PSEUDONYMY, ŠIFRA: C. Marek, K. Bouček (hl. v dětských časopisech); C. ■ PŘÍSPĚVKY in: Brouček (od 1945); Čs. loutkář (od 1951); Klas (od 1941); Lid. noviny (od 1941); sb. Loutkové hříčky pro nejmenší (1957); Loutková scéna (od 1945); Malý čtenář (od 1938); Mladý svět (od 1941); Ohníček (od 1950); Plamen mládí (od 1949); Sedmihlásek (od 1945); Srdíčko (od 1935); Studánka (od 1947); Vlašťovička (od 1945). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: Kašpárkovo čarování (D pro ml., 1941); Před oponou (DD pro ml., b. d., 1941); Kašpárkův hlídací ústav (D pro ml., 1942); Pohádky z Prahy (1942); Kašpárkův drak Pudivtr (D pro ml., 1943); Kašpárek v šatlavě (D pro ml., 1943); Malému obecnstvu (DD pro ml., 1943); Strašidlo s kozou (D pro ml., 1946); Zlý dědek Pikuliš (D pro ml., b. d., 1946); Huňáčova výplata (B pro ml., b. d., 1946); Kohoutek jde do světa (B pro ml., b. d., 1947); O pyšné base (D pro ml., 1947); Čtyřlístek veselých jednoaktovek pro loutky nebo maňasky (1947); Ostrov splněných přání (D pro ml., 1948); Dvacet pohádek (1948); U Pohádky na výměnku

(pohádky, 1948); Návštěva v Kocourkově (D pro ml., 1949, prem. 1947); O podivné skříni (D pro ml., 1950); Hračky na cestách (D pro ml., 1953); Kaimovo dobrodružství (D pro ml., 1954); Zmoudření ševce Fanfrnocha (D pro ml., 1955, prem. 1953); Písničky s maňásky (DD pro ml., 1957, s hudbou O. Rödla); Kocour Pětivousek (D pro ml., 1959); Tři maňáskové grotesky (1959); Loutkové pantomimy (1960); Sršán táhne do boje (D pro ml., 1960); Estráda šaška Juchajdy (D pro ml., 1961); Sněhuláčí nokturno (D pro ml., 1961); Čert a Káča (omalovánky, 1963); Americké obrázky (DD 1964, dramatizace povídek O. Henryho); Pohádka o bídě v tabatěrce (D pro ml., 1964 podle S. Mařáka); Povídaní (pohádky, 1971); Paraván (DD pro ml., 1975); Jirka s kozou (D pro ml., 1976). ■ USPOŘÁDAL: Paravánek 2 (sb. loutkových her, 1977). ■

LITERATURA: K. P. (Polák): ref. U Pohádky na výměnku, Štěpnice 1948/49; ■ ref. Ostrov splněných přání: T.: Další divadelní pořady 19. Jiráskova Hronova, Lid. demokracie 20. 8. 1949; A. M. Brousil, Zeměd. noviny 25. 8. 1949; J. Pírko, J. Siegl: 9. Tylova Kutná Hora, Krásné město 1949 ■; E. Kolár in V. C.: Zmoudření ševce Fanfrnocha (1955); M. Česal: Zkoušky před diváky (ref. Kaimovo dobrodružství), Čs. loutkář 1956; E. Kolár: Černoušek Kaima v Ostravě, Čs. loutkář 1956; F. Tvrdlík: ref. Hračky na cestách, Čs. loutkář 1956; OZ (O. Zukal): ref. Ostrov splněných přání, Komenský 1959; J. Halík: Návštěvou u V. C., Čs. loutkář 1961; (zh) (Z. Hartman): Dvě setkání s loutkami (ref. Ostrov splněných přání), Rovnost 18. 4. 1961; J. Jaroš: Představení výtvarníků a herců (ref. Hračky na cestách), Čs. loutkář 1961; E. Kolár: Ve třech loutkových divadlech (ref. Kaimovo dobrodružství), Div. noviny 1961, č. 8; J. Jaroš: Těžkosti s bitvami na jevišti (ref. Sršán táhne do boje), Čs. loutkář 1962; J. Malík: C — s jubilejním indexem 1915—1965, Čs. loutkář 1965; V. Havlík: Dobrý člověk ještě žije (k 60. nar.), Čs. loutkář 1975; (DV): Chrudimské profily V. C., Čs. loutkář 1976.

sm

začal pracovat jako železniční úředník ve Felixdorfu u Vídně. Odtud byl přeložen do Vídně, kde se stýkal s českými literáty a menšinovými pracovníky, z nichž největší vliv na něho měl J. S. Machar. Po převratu (1918) přesídlil do Brna, kde pracoval opět ve svém oboru, posléze v hodnosti vrchního inspektora stát. drah.

C. psal intimní poezii reflexivního ladění a poezii satirickou; v ní tepal společenské a mravní zlořády své doby, a to buď epigramaticky adresně, nebo častěji nepřímo, formou veršovaných pohádek, balad se satirickým ostřím atp. Jako prozaik je autorem drobných lyrizujících obrázků z moravského venkova i z Vídně, opět se zaměřením společensko-etickým. Epigramy uveřejňoval v tisku ještě po druhé světové válce, ostatní jeho práce od konce 30. let zůstaly v rukopise. V básnických knihách jsou obsaženy i jednotlivé překlady z W. Busche, H. Heina, G. E. Lessinga, F. Grillparzera, F. Logaua, A. G. Kästnera a jiných německy píšících básníků.

PSEUDONYM, ŠIFRA: Ivan Hrozný (epigramy po 2. svět. válce); „ip“ (Cestovní zpravodaj ČSD). ■ PŘÍSPĚVKY in: Besedy Času; Cesta; Cestovní zpravodaj ČSD; Dělnické listy; 20. věk (Brno-Zidenice); Kolo; Lid. noviny (od 1919); Moderní revue; Morava (Brno); Niva (od 1921); Piskle v trní; Ročenka Vídeňské matice; Svob. slovo; Vídeňský deník. ■ KNIŽNĚ. Beletrie: Hlavy a hlavičky (PP 1911); Chladnoucí země (BB 1918); Plechoví rytíři (BB 1918); Jsemť já z kraje muzikantů (BB 1924); Venkovská pošta (BB 1929); Kamarádi (BB pro ml., 1929); Po zákonu srdce (PP 1933); Skopolamin (BB 1934); Vinobraní (BB 1948, s J. Marchou, V. Kantorem a S. Kovandou). ■ REDIGOVAL časopisy: Kolo (1930—34; 1930 s J. Staňkem, pak s A. Veselým), Cestovní zpravodaj ČSD (propag. čas. ředitelství stát. drah v Brně a Olomouci, 1937—39). ■

LITERATURA: A. Veselý: ref. Hlavy a hlavičky, Čes. revue 1911/12; ■ ref. Chladnoucí země: J. Folprecht, Čes. revue 1918/19; B. Polan, Nové Čechy 1919/20 ■; J. K. Pojezdny: Dopis z Vídně, LidN 8. 5. 1919; ■ ref. Jsemť já z kraje muzikantů: A. N. (Novák), LidN 10. 5. 1924; an., NO 2. 7. 1924 ■; ■ ref. Venkovská pošta: A. N. (Novák), LidN 2. 11. 1929; Kp. (J. Knap), Venkov 11. 10. 1929; V. Z. (Závada), Rozpravy Aventina 1929/30 ■; V. F. S. (Suk): ref. Kamarádi, Střední škola 1929/30; A. V.: Lyrik, satirik a novelista J. C., Lit. rozhledy 1930/31, s. 190; ■ ref. Po zákonu srdce: A. N. (Novák), LidN 31. 8. 1933; J. V. S. (Sedlák), Venkov 17. 6. 1933 ■; A. N. (Novák): ref. Skopolamin, LidN 17. 12. 1934; B. S. (Slavík): Šedesátka J. C., LidN 16. 2. 1941.

ah

Josef Cipr

* 16. 2. 1881 Dolní Kounice u Brna

† 27. 10. 1956 Brno

Básník — především satirik — a autor drobných próz.

Studoval na brněnské reálce (mat. 1901), pak

Josef Císař viz Petr Denk

Anna Císařová-Kolářová

* 22. 6. 1887 Tábor

† 2. 9. 1963 Praha

Literární a kulturní historička, editorka, autorka knihovědných prací.

Dcera historika a heraldika Martina Koláře (1836–1898). Po obecné a měšťanské škole studovala od 1903 na dívčím gymnáziu Minerva v Praze (mat. 1908), od 1908 dějepis a zeměpis na filoz. fakultě v Praze (1912 studia zakončila zkouškou učitelské způsobilosti pro střední školy); byla jednou z prvních žen, které u nás absolvovaly vysokou školu. 1920–39 a 1945–52 působila v pražské Univerzitní knihovně, kde spolupracovala na Bibliografickém katalogu Republiky československé, Knihopisu českých a slovenských tisků od doby nejstarší až do konce 18. století (od 1926) a započaté Bibliografii československých tisků od r. 1801 do r. 1850. Své znalosti uplatňovala i při knižních aukcích a získala knihovně množství vzácných starých tisků. Za druhé světové války, kdy musela dočasně opustit knihovnu, se věnovala především práci ediční; po návratu do Univerzitní knihovny až do odchodu do důchodu vedla oddělení katalogizace. Pracovala také jako lektorka teolog. evangelické fakulty, byla publicisticky i přednáškově činná v ženském hnutí.

Odborná práce C.-K. spočívala v bádání historickém, ve studiích o vývoji českého a světového knihtisku a v činnosti editorské. Všude tu dominoval zájem o českou reformaci a především o historii a osudy českých bratří, zvláštní pozornost věnovala úloze ženy v reformačním hnutí.

ŠIFRY: AC, ac. ■ PŘÍSPĚVKY in: Bibliofil (od 1936); Brázda (od 1926); Časopis českosl. knihovníků (od 1922); Časopis čes. knihovníků (od 1944); Čes. kultura (od 1931); Čes. bibliofil (od 1936); Eva (od

1939); Jednota bratrská (od 1942); Jihočes. sborník historický (od 1934); Kalendář česko-bratrský (od 1942); Kalendář paní a dívek (od 1942–43); Kalich (od 1942); Knihovna (od 1946); Kostnické jiskry (od 1939); Křesťanská revue; Lid. noviny (od 1939); Nár. listy (od 1933); Nár. osvobození (od 1946); Pedagogika (od 1953); Prager Presse (od 1930); Rakovnické noviny (od 1940); Reformační sborník (od 1937); Ročenka čs. knihtiskařů (od 1934); Slavische Rundschau (1940); Slovanská knihověda (od 1935); Slovenská literatúra (od 1955); Typografia (od 1938); Vlasta; Žena a domov (od 1944); Ženské listy (od 1914); Ženský svět (od 1924). ■ KNIŽNĚ. *Původní práce*: Žena v hnutí husitském (1915); Vzdělání čs. knižních pokladů v Národní a univerzitní knihovně v Praze za ředitelství dr. Jana Emlera (1937); Evangelické matky (1941); Žena v jednotě bratrské (1942); Komenský a Masaryk (1947); Posluchačky v kapli Betlémské (1947). — *Překlady*: J. Hus: Betlémské poselství (výbor, 2 sv., 1947). ■ USPOŘÁDALA A VYDALA: B. Auštická: Jan Želivský jako politik (1925); J. Hus: O poznání cesty pravé k spasení čili Dcerka (1927); Památce Anny Smíškové (1936, s L. Scholzovou); Život Mistra Jana Husi. Podle sepsání pražského kazatele z let 1611–19 (1940); Mravy ctnostné mládeži potřebné. Bratrské mravouky Jiřího Streyce, Adama Šturma z Hranic a Matouše Konečného (1940); Listy dvou Janů (korespondence J. Husa a J. Žižky, 1949, s J. Daňhelkou); M. Lupáč: Hádání o kompaktátech (1953). ■

BIBLIOGRAFIE: in P. Hamanová: Jubileum A. C.-K., Knihovna 1947. ■ LITERATURA: V. Brtník: ref. J. Hus: O poznání cesty pravé k spasení čili Dcerka, Venkov 1. 12. 1927; F. M. B. (Bartoš): ref. Život M. J. Husi, Jihočes. sb. historický 1940, s. 132; kp. (K. Polák): ref. Život M. J. Husi, Nár. práce 23. 8. 1940 + ref. Mravy ctnostné mládeži potřebné, Nár. práce 21. 1. 1941; P. Hamanová: Jubileum A. C.-K., Knihovna 1947; J. B. Čapek: Jubileum sestry C.-K., Jednota bratrská 1957, s. 86; M. L. Černá: K jubileu A. C.-K., Ročenka Univerzitní knihovny 1957 (1958); A. Molnár: Nad dílem A. C.-K., Kostnické jiskry 1963, č. 30; M. Plecháč: První bratrská historička, Jednota bratrská 1963.

vř

Josef Císler

* 15. 1. 1870 *Trhanov* u Domažlic

† 13. 6. 1948 *Praha*

Dramatik a prozaik; autor odborných lékařských prací z oboru rinologie a laryngologie.

Narodil se v rodině potomků belgických cizelérů, kteří se usadili na chodském lamingerském panství. Absolvoval gymnázium v Domažlicích (mat. 1890) a lékařskou fakultu v Praze (1896). Po doktorátu se ještě specializoval na ušních klinikách v Praze a Berlíně, lékařskou praxi začal provozovat 1898 (1905 podnikl studijní cestu po německých a západoevropských klinikách). Na pražské univerzitě se habilitoval 1906, řádným profesorem nemocí nosu, hltanu a hrtanu byl jmenován 1927. Řídil laryngo-rinootologický ústav až do 1938, kdy byl za druhé republiky v souvislosti se zrušením ústavu penzionován; působil též dlouho jako divadelní lékař. Po celý život byl zaníceným divadelníkem, sám režisoval představení pořádaná ve vlastní rodině, ve spisovatelském spolku Máj se podílel zejména na řízení divadelní agendy; čas byl i předsedou Společnosti J. Vrchlického. Pohřben byl na Olšanských hřbitovech v Praze.

Svou prózu i dramatu situoval C. takřka bez výjimky do svého rodného kraje (Chodsko, Šumava), rodácký patriotismus považoval vůbec za jednu z nejvyšších hodnot. Jeho práce, z nichž divadelní hry předčí prózu, se stylově přidružují k realistickým tendencím poslední čtvrtiny 19. století. V dramatu začal sociálně kritickými hrami z prostředí šumavského lidu, později převládly veselohry, jejichž situační komika je založena na záměně postav. V próze spřádal zpočátku ještě romantické děje při realistické kresbě detailu, pak psal převážně žánrově realistické obrázky s výraznými typy odpozorovanými ze skutečnosti. Vcelku jde o mravoličnou literaturu, která prostřednictvím příběhu kárá záporné lidské vlastnosti (zvláště egoismus, hamiznost a zpanštllost) a vyzvedá práci jakožto základ skutečně mravného života; zvláštní kritice podroboval C. dekadentní životní styl, a to jak u jednotlivců, tak u domácí šlechty jakožto třídy. Morální klad C. rád ztělesňoval ideálními postavami, při řešení konfliktů dával přednost smírnému rozuzlení.

PSEUDONYM, ŠIFRA: Mir. Kmenský (v Prvních vzletech); J. C. ■ PŘÍSPĚVKY in: Hlas národa (od 1902); Lid. revue; Máj (od 1902); Nár. listy; Nár. politika; Pramen (od 1920); První vzlety (hektografovaný časopis, 1887, Domažlice); Topičův sborník (od 1918); Zlatá Praha (od 1901); Zvon (od 1920). Dále příspěvky v četných odb. časopisech lékařských. ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: Dřevorubci (D 1900, prem. 1898); Dvojí život (R 1902); Na šenavské pile (D 1904, prem. 1903); Aeronautka. Stříbrná svatba (DD 1911, prem. Aeronautky 1911); Vojáci, vojáci! (D b. d., 1912, i prem.); Ošetřovatelka (D b. d., 1912, přeprac. verze hry Aeronautka); Na haltravské stoupě a jiné vážné i žertovné kresby a črty z Podčerchoví (1912); Soucit. Na staré poště (DD 1913, obojí i prem.); Ředitel panství (D b. d., 1916, i prem.); Aj, ty svatý Vavřínečku...! (R 1920); Vesničtí rebelanti (D 1922, i prem.); Baldachýnové kvarteto a jiná próza (1927). — *Ostatní práce*: Od 1899 četné lékařské publikace.

■ LITERATURA: -ech (V. Štech): ref. Na šenavské pile, Máj 1904; -il.: Podčerchovské figurky, LidN 20. 4. 1913; O. Fischer: Repertoární poznámky, Čes. revue 1915, 1916; jv. (J. Vodák): Původní drama s teoretickými osobami (ref. Ředitel panství), LidN 4. 6. 1916; J. H. (Hora): Nové prózy 1, PL 11. 4. 1920; vz. (V. Zima): ref. Baldachýnové kvarteto a jiná próza, Zvon 1926/27; -btk. (V. Brtník): Dvě jubilea, Zvon 1929/30 + K sedmdesátinám J. C., Zvon 1939/40; F. Ninger: K sedmdesátce prof. dr. J. C., LidN 14. 1. 1940; P. MUDr. J. C., Časopis lékařů českých 1948.

jo

Claretus de Solencia viz Klaret

Petr Codicillus z Tulechova

* 24. 2. 1533 *Sedlčany*

† 29. 10. 1589 *Praha*

Humanistický básník, pedagog, matematik, astronom, autor populárních spisů o astronomických úkazech.

Pocházel z nezámožné měšťanské rodiny, absolvoval pražskou univerzitu (bakalář 1552), byl žákem humanistického filologa M. Collina a hvězdáře J. Hortensia. Snad pobýval i na vídeňské akademii. Už v mládí byl vychovatelem synů Z. Brtnického z Valdštejna, 1551–53 vypomáhal na Collinově soukromé škole. 1553–55 byl školním správcem v Žatci, kde se na Collinův popud zabýval překládáním Husových kázání do latiny pro Kašpara z Nydbrucku. Mecenášství Jana st. Hodějovského mu umožnilo studovat 1555–58 ve Wittenbergu. Po návratu učil na pražské škole u Sv. Jindřicha, 1561 se stal mistrem a brzy nato profesorem na univerzitě, kde vyučoval řečtině a matematice. Byl 1564–66 děkanem, 1572–73 a 1582–89 rektorem a zároveň proboštem různých kolejí. Účastnil se náboženskopolitického dění při úsilí o uznání české konfese a podílel se na textaci důležitých dokumentů.

Mezi humanisty proslul příležitostnými básnickými projevy (uveřejnil řadu příspěvků v cizích publikacích a sborníčkách), překládáním z řečtiny do latiny (Sofoklova Antigona), pedagogickou činností a úsilím o zdokonalení univerzitního života i městského školství, propagovaným i literárně. Jeho činnost na univerzitě byla provázena vydáváním četných příležitostných publikací reprezentační povahy. V širších vrstvách mu získaly neobyčejnou popularitu informativní spisky o astronomických úkazech a hlavně oblíbené kalendáře (minuce a pranostiky), které vydával česky už od 60. let. Proto vznikla velká veřejná aféra, když v minuci na rok 1585 vynechal na katolický nátlak Husův a Jeronymův svátek; obecné pobouření ho dokonce přimělo uchýlit se načas k šlechtickým příznivcům na Okoř. Oba svátky obnovil ve svých minucích až 1588. Vědecká autorita astronoma mu zajistila obecnou vážnost, o níž svědčilo i přátelství s M. Collinem, Sixtem z Ottersdorfu, P. Lupáčem aj.

KNÍŽNĚ: Chorus musarum de felici et laetho adventu Pragae... regis Maximiliani et... reginae Mariae ad suspiciendam Boemiae coronam (1562); Minucii a pranostika z učení pražského vydaná... k létu 1566...1590 (1565...1589); Epithalamium in nuptias... doctoris Thomae Hussineci Wodniani, physicae professoris in academia Pragensi, et... virginis Salomenae Trupeliae Lithomiericenaie... (1569); O hrozné podivné kometě... (1572); Libellus synonymorum Latinorum cum vocabulis Bohemi-

cis... dispositis (1573); Epithalamium in nuptias... Adami Leonori a Cauba... et virginis Dorotheae ab Ottersdorf... (1573); Modlitby nábožné z svatých Písem sebrané... (1574); Chasma portentorum anno 1575... conspectum... (1575); O kometě vlasaté a strašlivé... (1582); Písně na epištoly a evangelia (1584); Písně pobožné na způsob žalmův... (1584); Ordo studiorum docendi atque discendi literas in scholis civitatum regni Bohemiae et marchionatus Moraviae constitutus ab universitate Pragensi... (1586); — posmrtně: Praecepta dialectices... (1590); Grammatica Latina... (1594). — (*Jednolistové tis-ky*); Rector Academiae Pragensis M. Petrus Codicillus lectori S. P. D. ... (1572); Carmen de eclipsi lunae... (1577); Carmen de eclipsi lunae... (1577); Carmen de eclipsi lunae... (1578); Epitaphium... Henrici a Valdssteyn, baronis in Dobrovicio et Charvaticiis... (1579); Carmen de eclipsi lunae... (1580); Epitaphium ingenui et spei bonae pueri Petri Codicilli... (1582); Epitaphium... Nicolai Nigroresei a Vorliczna... (1583); Epitaphium... Ladislai senioris a Lobcovicz (1584); Psalmus XXXVIII. Domine, ne in furore tuo arguas me... (1585); Urozenému panu Janovi Orniusovi z Paumberga... žalm sv. Davida CXII... (1587); Votum puerile in Novo anno, nomine Danielis... nepotis... Venceslai Gamariti a Rovin... (1588); Epithalamium... Briccio iuniori a Cympenco... et virgini Annae Plancoviae... (1588); Clarissimo atque amplissimo viro... Venceslai seniori Crocino a Drahobeyl... psalmus Asaph 72... (1588); Generoso ac magnifico heroi et domino Hertvico Zeydlicio a Ssenfeldo... carmen gratulatorium... (1588); Epitaphium... Magistri Pauli Christiani a Coldina... (1589); Epithalamium... Erasmo Quinto a Dromstorff... et... virgini Elisabethae, filiae... Abrahami Hrochi a Mezylesse... (1589). (*Překlad*.) Antigone tragoedia Sophoclis e Graeco translata (1583). ■

BIBLIOGRAFIE: J. Jireček: Rukověť 1 (1875); Knihopis č. 4162–4183; Rukověť human. básnictví 1 (1966). ■ LITERATURA: M. Kalina von Jäthenstein: Nachrichten über böhmische Schriftsteller und Gelehrte 2, Abhandlungen der böhm. Gesellschaft der Wissenschaften 6, 1819; I. J. Hanuš: Písemnictvo české hvězdoslavné 16. stol., ČČM 1862; J. Smolík: Matematikové v Čechách, Živa 1864; J. Jireček: Rukověť 1 (1875); Z. Winter: Rodiče M. P. C. z T., ČČM 1887; J. Král: Filologická činnost M. P. C. z T., LF 1891; Z. Winter in Život církevní v Čechách (1895) + in Děje vysokých škol pražských (1897); V. Nováček: Dva přímluvné listy za učitele, ČČM 1899; Z. Winter in O životě na vysokých školách pražských (1899) + in Život a učení na partikulárních školách v Čechách 15. a 16. stol. (1901); F. Hrejsa in Česká konfese (1912); J. Branberger: Hudební úvahy o české humanistické poezii, Věstník KČSN 1946; Rukověť human. básnictví 1 (1966).

jk

Matouš Collinus

* 1516 Kouřim

† 4. 6. 1566 Praha

Humanistický básník.

Po otci, kouřimském měšťanu, se původně jmenoval Kalina. Základního vzdělání nabyl v Praze, čtrnáctiletý (1530) byl poslán do Wittenbergu na další studie a 1534 se zde zapsal na univerzitě (1540 hodnost mistra). Mezi jeho profesory byl i F. Melancthon, který mu trvale projevoval přízeň. Ve Wittenbergu navázal řadu známostí s tamějšími učiteli, s nimiž si později dopisoval, poznal i spolužáky z Čech, kteří pak nabyli významného postavení ve vědě (M. Aurogallus) nebo v politickém životě (V. Mítmánek). Hmotnou podporu za studií poskytovala M. C. mj. pražská staroměstská rada jako odměnu za vedení mladších studentů z pražských měšťanských rodin a také proto, že jej chtěla získat pro některou z městských škol. Na pražské univerzitě dosáhl 1541 lektorátu, zřízeného ze soukromé nadace určené na univerzitní čtení a výklad řeckých a latinských klasiků, zejména Homérovy Iliady v originále. Zasludou Jana st. Hodějovského byl M. C. s několika přáteli 1542 obdařen erbem a přijal spolu s nimi přídomek z Chotěřiny (podle rodiště Hodějovského). Pro své lutersky zabarvené názory, patrné z básnických děl, ale hlášané i v přednáškách a ve studijních příručkách, především však pro přímé invectivy proti starotrakvistickým kněžím mívál časté nepříjemnosti a hrozilo mu i soudní stíhání. 1558 musel proto dokonce odejít z univerzity, třebaže věnoval mnoho úsilí o její povznesení. Mimo básnickou činnost se pak plně věnoval řízení soukromé internátní školy. Založil ji už 1543 v pronajatém domě blízko Týnského chrámu a po sňatku (1546) zakoupil pro ni novoměstskou Andělskou zahradu s domem (v místech dnešní hlavní pošty). O vysoké úrovni C. školy svědčí to, že přední šlechtické a jiné zámožné rodiny jí svěřovaly své syny na vychování. Zde také M. C. zemřel. Byl pohřben v Betlémské kapli. V Karolinu mu byl zřízen mramorový památník s portrétem a s řeckým nápisem na náklad řeckého exulanta J. Palaeologa jako výraz vděčnosti za C. ochranu a pohostinství; dnes je památník umístěn ve Velké aule.

M. C. psal převážně latinsky, češtiny užíval vedle latiny v některých pracích vyvolaných školskými potřebami. Zanechal řadu náboženských spisů, největšího uznání získal si však už u současníků jako latinský básník. Básnická tvorba zaujímá v jeho díle přední místo rozsahem i významem. Jsou v ní zastoupeny téměř všechny druhy i útvary oblíbené v soudobé humanistické poezii, které C. u nás pěstoval nainocze jako první. Obsahově jde hlavně o skladby příležitostné, ale nechybí ani básně s náboženskou tematikou. Mezi básníky družiny Hodějovského bývá C. přiznáváno vůdčí postavení.

KNIŽNĚ. *Poezie*: Elegia... de natali... Iesu Christi (Wittenberg 1540); Latro in cruce poenitentiam agens elegiaco carmine descriptus... Addita est... epistola M. C. ad tres... summus viros in urbe Pragensi (Wittenberg 1540); Simon Cyrenaeus, cruciger... Christi, carmine descriptus (Wittenberg 1541); De summa Christianae religionis... axiomata... versibus illigata (Norimberk 1543, 1564); Carmen de sponsalibus Nicolai a Rubra Aquila... et Annae, filiae Georgii Cerarii... Adiecta est oda de Amore (1544); Tria epithalamia... Adiecta est... Oda de feriis S. Martini (Wittenberg 1545); Sacri argumenti hymni aliquot... Addita est epistola ad... senatum populumque Antiquae Pragae (1545); De coena Domini aliquot odae... Addita sunt et alia... exempla praecipuorum generum versuum... (1546); Ode continens precationem... pro pace et tranquillo statu regni Bohemiae (1547); Harmoniae univocae in odas Horatianas et in alia... carminum genera collectae et novis... versuum exemplis illustratae (Wittenberg 1555); Ad invictissimum... Ferdinandum... regem ode gratulatoria... (1558); De Iohannis Gregorii... baronis in Herberstein... miserabili casu (Viedeň 1559). — *Školské příručky a texty*: Elementarius libellus in lingua Latina et Boiémica pro novellis scholasticis — Knížka začátkův v jazyku latinském a českém pro nové žáčky. Adiectae sunt etiam... cantiunculae sacrae (1550, 1557, 1569); Vokabulár latinský, český i německý (1550); přeprac. vyd. s tit. Nomenclatura rerum familiariorum vulgo vocabularium Latine, Bohemice et Germanice, (1555); Libellus synonymorum Latinorum una cum vocabulis Bohemicis iuxta seriem literarum alphabeto dispositis (1551); Aelii Donati Quaestiones de primis etymologiae elementis... (1557); De quatuor grammaticae praeceptiunculae compendiosae in unum congestae volumen (1564); Donati Methodus de etymologia partium orationis cum interpretatione Boiémica... (1564, 1588); Epistolarum M. T. Ciceronis libri tres a Ioanne Sturmio... collecti ad institutionem puerilem (1577). — Mimoto veršované příspěvky ve sbornících a pracích jiných autorů. ■

REDIGOVAL: Farragines (50. léta 16. stol., vyšlo 1561—62, spolu s ním T. Mitis a J. Handschius). ■ EDICE. *Ukázky* (verš. skladeb): K. Hrdina in *Bohemia Latina* (1931); (*překlady do nové češtiny*;) in *Renesanční poesie* (1975, přel. H. Businská). — *Korespondence*: Dopisy M. Matouše Kollína z Chotěřiny a jeho přátel ke Kašparovi z Nydbrucka (z 1553—55, ed. F. Menčík, 1904). ■

BIBLIOGRAFIE: Rukověť human. básnictví 1 (1966). ■ LITERATURA: J. Jireček in Jan Hodějovský z Hodějova, jeho rod i působení a latinští básníci tovaryšstva jeho, Pojednání KČSN 1884; J. Hendrich: Kollinovo vydání Donáta s českým překladem a slabikářem, Věstník pedagogický 1925; B. Ryba: M. C. a jeho vergiliovská univerzitní čtení, sb. Pio vati (1930); F. M. Bartoš: M. C., in Bojovníci a mučedníci (1939 a 1946); R. Urbánek: Novoutrakvistický humanista M. Kollin z Chotěřiny a starší tradice husitská, ČSPS 1956; R. Řičan in Melanchthon und die böhmischen Länder, sb. Philipp Melanchthon, Humanist, Reformator, Praeceptor Germaniae (Berlín 1963); Rukověť human. básnictví 1 (1966); D. Martínková: Nově zjištěné práce humanistů M. C., Tomáše Mitise a Petra Lophy, LF 1969; J. Hejnic: Dva listy M. C. z roku 1554, Zprávy Jednoty klasických filologů 1973, č. 2; M. Flegl: Florian Gryspek, M. Collin a humanistické písemnictví, Křesť. revue 1979.

ep

Ignác Cornova

* 25. 7. 1740 Praha

† 25. 7. 1822 Praha

Německy píšící osvícenský historik politický a literární, pedagog a básník, autor metodologicky přínosné literárněhistorické monografie; jeho syntetizující pojednání o českých dějinách jsou výchovně zaměřena v humanitním a tolerančním duchu josefinství.

Pocházel ze vzdělané italské kupecké rodiny usazené v Praze. Začal studovat na jezuitském staroměstském gymnáziu v Praze, 1756 vstoupil do jezuitského řádu, 1759—60 studoval na gymnáziu v Břežnici (mj. žák historika F. Pubičky), 1760—62 na filozofii v Olomouci (četba německé osvícenské poezie), pak učil dva roky na jezuitském gymnáziu v Brně. 1764

vstoupil na teologickou fakultu v Olomouci (studium klasických jazyků a literatur, četba anglické a francouzské poezie v originále), 1770 byl vysvěcen na kněze. Jeden rok působil jako kazatel, 1771—73 jako gymnaziální profesor (Chomutov, Klatovy). Po zrušení jezuitského řádu vyučoval 1774—84 na Akad. gymnáziu v Praze (1774 doktor svobodných umění), 1784—95 přednášel obecnou historii na pražské univerzitě. Příčiny jeho (formálně dobrovolného) odchodu z univerzity jsou nejasné, byl však denuncován ze sympatií k francouzské revoluci. Žil pak jako soukromý učenec, působil s přestávkami jako vychovatel v pražských šlechtických rodinách (J. Pacht, P. Lažanský), od 1805 pobýval v klášteře na Strahově, kde se mimo jiné věnoval výchově řádového dorostu, a od 1807 do konce života žil u Lažanských. Byl úspěšným a oblíbeným pedagogem, přednášel i na veřejnosti, propagoval a obhajoval josefinismus; pracoval aktivně v pražských zednářských lóžích (prokazatelně od 1776), účastnil se zakládání Muzea.

Historiografické práce, psané německy, a tím určené širším čtenářským kruhům, se věnoval od svých 50 let. Je poznamenána intencí pražského dějepisectví z okruhu KČSN (od 1789 byl C. jejím členem, 1803—04 ředitelem), dominuje v ní problematika českých dějin, studie o světových dějinách stojí počtem i významem v pozadí. Smysl dějepisného studia neviděl C. jen ve vlastním poznatkovém přínosu, ale také v užitku, jež toto studium přináší jedinci, společnosti a státu. Byl především syntetikem a popularizátorem, dobře obeznámeným s výsledky nového domácího i zahraničního bádání a propagujícím svými spisy (vyznačujícími se koncepční jednotností a uhlazeným podáním) humanitní ideje a vědecké i politické názory vyspělého rakouského osvícenství. Nejvýznamnější jeho prací je překlad, doplňky a opravy encyklopedického obrazu českého státu z 1. poloviny 17. stol., spisu P. Stránského Respublica Bojema (*Pauls Stránsky Staat von Böhmen*, 1792—1803). Překlad, slovně volný, ale snažící se vystihnout smysl originálu a způsob myšlení P. Stránského, je pořízen podle 2. vydání díla z 1643. Rozsah komentáře mnohonásobně překračuje překládaný text; poslední 3 sv. sedmisvazkové publikace dovádějí výklad až po Cornovovu současnost. Nejsamostatněji zpracovaná partie o době Josefa II. vyšla také separátně (*Le-*

ben Josephs des Zweiten, 1801). Tato nikoli nekritická apologie Josefových reforem, která pojímá jeho panování jako „veliké dílo přeměny“, je naším prvním spisem o tomto vladaři. Monografie o B. Hasištejnském (*Der große Böhme Bohuslaw von Lobkowitz*, 1808) je v metodě i v zaměření ojedinělé dílo osvícenské literární historie. Podává totiž nejen obraz života a díla humanistického básníka, ale postihuje i jeho názorový svět, osobnost a povahu, využívajíc k tomu především spisů tohoto autora; součástí knihy jsou Cornovovy překlady básní a listů Hasištejnského. V rukopise dochované univerzitní přednášky o metodě, pramenech a dějinách historické práce, o zákonech historického dění a o smyslu dějepisného zkoumání představují v naší osvícenské dějepisné literatuře neběžný zájem o teoretické aspekty historiografie. C. se zabýval i dějinami výchovy a vydal několik dějepisných spisů pro mládež; jsou psány ve formě listů, podáním i obsahem přizpůsobených dětskému myšlení. — Spisovatelskou dráhu zahájil C. v polovině 70. let německými básněmi a tendenčně moralistními veselohrami. V jeho poezii zpočátku rezonuje především běžná praxe soudobého básnictví německého a rakouského (anakreontika, didaktičnost, idylčnost, bardská poezie), pozdější básně jsou pro osobnostní profil C. příznačné svým výchovným zaměřením k propagaci josefínského duchovního uvolnění, k idejím snášenlivosti, lidskosti a rozumovosti a k myšlenkám českého národního patriotismu.

ŠIFRA: I. C. ■ PŘÍSPĚVKY in: *Abhandlungen der Böhm. Gesellschaft der Wissenschaften* (od 1790); *Apollo* (od 1793); — posmrtně: *Veraikon* (1914 Modlitby svobodného zednáře, přel. J. Volf). ■ KNIŽNĚ. *Historické práce*: Pauls Stránský Staat von Böhmen 1–7 (překlad, opravy a doplňky, 1792–1803); *Kurze Übersicht der merkwürdigsten Empörungen in Böhmen und ihrer Folgen* (1794); *Der zweite punische Krieg nach Livius* (1798); *Kurzgefaßte Geschichte der schwedischen Belagerung der Stadt Prag* (1801, též latinsky); *Leben Josephs des Zweiten...* (1801); *Beschreibung der feierlichen Einzugs Kaiser Ferdinand I. in die Hauptstadt Prag, den 8. November 1558* (překlad lat. zprávy M. Collina z Chotěřiny a M. Kuthena ze Šprinsberka, 1802); *Die Jesuiten als Gymnasiallehrer* (1804); *Der große Böhme Bohuslaw von Lobkowitz...* (1808, též něm. překlad výboru z poezie a listů); *Jaroslav von Sternberg, der Sieger der Tartaren* (1813). — *Dějepisné práce pro mládež*: *Briefe an einen kleinen Liebhaber*

der vaterländischen Geschichte Böhmens (3 sv., 1796–97); *Unterhaltungen mit jungen Freunden der vaterländischen Geschichte* (4 sv., 1797–1803); *Das nötigste aus der älteren Geschichte für junge Leser* (6 sv., 1814–15). — *Beletrie*: *Gedichte* (BB 1775); *Die Helden Oesterreichs...* (BB 1777); *Henriette von Blumenau* (D 1777, výt. nezjišť.); *Der junge Menschenfreund* (D 1779, výt. nezjišť.); *An Böhmens junge Bürger...* (BB 1783); *Der Undankbare* (D 1784, výt. nezjišť.); *Die liebereiche Stiefmutter* (D 1786, výt. nezjišť.); *Das Fest der Fürstenliebe* (D 1800); mimoto od 1776 několik menších příležitostných ód, dále zednářské rituální písně, anonymně otištěné in *System der Freimaurerloge Wahrheit und Einigkeit Zu drei gekrönten Säulen* (1794). — *Ostatní práce*: *Betbuch für Freimaurer für die böhmische Provinzialloge* (1784, an.); *Über die wichtigste Kirchenstrafe, die Excommunication* (1785); *Geschichte des Waiseninstitutes zum heil. Johann dem Täufer in Prag* (1785); *Lebensgeschichte J. K. Grafen Krakowsky von Kollowrat* (1818); anonymní autorská účast na díle *System der Freimaurerloge Wahrheit und Einigkeit Zu drei gekrönten Säulen* (1794, tam také jako 6. oddíl samostatná práce C. *Über die Pflicht für die hinterlassenen Kinder der Brüder zu sorgen...*); — posmrtně: *O výchově sirotek zednářských* (1923, přel. F. Mašlaň). ■

LITERATURA: an. (J. Dobrovský): ref. Pauls Stránský Staat von Böhmen, *Annalen der Literatur* 1808, s. 18; J. Ritter von Rittersberg: *Nekrologe verdienter Böhmen*. 4. I. C., *Archiv für Geschichte, Statistik, Literatur und Kunst*, Vídeň 1823, č. 122; M. Kalina von Jäthenstein: *Herrn I. C. (nekrolog)*, *Abhandlungen der Böhm. Gesellschaft der Wissenschaften* 1824; J. Kalousek in *Dějiny Královské české společnosti nauk* (1885); E. Lemberg: I. C., in *Sudetendeutsche Lebensbilder* 3 (Liberec b. d.); F. Mašlaň: I. C. jako pedagog, *Pedag. rozhledy* 1922; F. Kutnar: *Život a dílo I. C.*, ČCH 1930; J. Špét: I. C. či Jaroslav Schaller (autorství anonymního překladu 11.–13. kap. Stránského spisu *Respublica Bojema* z 1790), *Slovesná věda* 1950; K. Kazbunda in *Stolice dějin na pražské univerzitě* 1 (1964); B. Slavík in *Od Dobnera k Dobrovskému* (1975).

jh, mo

Crescente fide

Asi 3. čtvrtina 10. století

Prozaická latinská václavská legenda.

Legenda nazývaná podle počátečních slov *Crescente fide* (Když se šířila víra), nebo jen *Crescente*, představuje nejstarší dochované hagiografické zpracování života knížete Václava sepsané latinsky. Vznikla pravděpodobně v Čechách, nebo aspoň její původce byl obeznámen s českými poměry a vycházel z domácí tradice. Od slovanského Života sv. Václava se CF liší v několikerém směru: obsahuje vcelku více údajů o Václavově životě a označuje knížete už jako světce, předesílá zmínku o Václavových předcích, přináší zprávu o Ludmilině mučednické smrti a končí vypsáním řady světcových posmrtných zázraků. Vyšší stupeň hagiografické stylizace spolu s odrazem pokročilejšího stadia václavského kultu svědčí o tom, že CF byla zřejmě psána s větším časovým odstupem od vyprávěných událostí než slovanská legenda. V CF jsou zastoupeny už téměř všechny hlavní motivy známé z pozdějších václavských legend, které přejímají z CF i charakteristiky a vzájemné vztahy hlavních postav.

CF byla záhy po svém vzniku a dále po celý středověk opisována a známa i mimo území českého státu. Stala se tak prvním literárním dílem, které šířilo informace o českém světě a jeho zemi v oblasti evropské latinské vzdělanosti, a to i prostřednictvím oblíbené latinské legendy mantovského biskupa Gumpolda, ježmuž posloužila už kolem 980 jako předloha. Gumpoldova závislost na osnově i údajích CF je tak těsná, že umělecky prostá předloha bývala dlouho považována za pouhý výtah z jeho slovesně vyzrálého díla. CF je takto spolu s Gumpoldovou legendou základem, z něhož vycházela středověká václavská hagiografie, počínající Kristiánovou legendou z konce 10. stol. Dochovala se ve dvojí recenzi, z nichž jedna bývá označována jako „česká“, začínající už Bořivojovým křtem (nejstarší rukopis z 1. pol. 12. stol.), druhá jako „bavorská“, uvádějící jako prvního křesťanského knížete Spytihněva (její nejstarší rukopis asi z 11. stol. a některé další jsou bavorského původu).

EDICE: Život sv. Václava, in FRB 1 (1873, ed. J. Emler; „bavorská“ rec.); V. Chaloupecký in Prameny 10. stol. legendy Kristiánovy o sv. Václavu a sv. Ludmile, Svatováclavský sborník II, 2 (1939; „česká“ rec.). — *Překlady do češtiny*: Život sv. Václava, in FRB 1 (1873, přel. J. Truhlář; „bavorská“ rec.); Život a umučení sv. Václava, in Na úsvitu křesťanství (1942, přel. J. Ludvíkovský; „česká“ rec.); in O. Krá-

lík: Nejstarší legendy přemyslovských Čech (1969, přel. B. Ryba; „bavorská“ rec.). ■

BIBLIOGRIE: V. Chaloupecký: Prameny 10. stol. legendy Kristiánovy o sv. Václavu a sv. Ludmile, Svatováclavský sb. II, 2 (1939). ■ LITERATURA: J. Pekař in Die Wenzels- und Ludmillegenden und die Echtheit Christians (1906); J. Ludvíkovský: *Crescente fide*, Gumpold a Kristián, SPFF Brno 1955 + Nově zjištěný rukopis legendy CF a jeho význam pro datování Kristiána, LF 1958 + Latinské legendy českého středověku, SPFF Brno 1973–74; viz též EDICE.

ep

Václav Antonín Crha

* 27. 9. 1836 *Kopidlno*

† 8. 9. 1905 *Třebechovice pod Orebem*

Básník a autor historických povídek a románů, novinář, kritik, překladatel, současník generace májové.

Narodil se v rodině tkalcovského faktora. Studoval gymnázium v Hradci Král. (1848–56), pak 5 let klasickou filologií na filoz. fakultě pražské univerzity. V dubnu 1859 byl přijat do redakce úředních Pražských novin; opustil ji v srpnu 1861 po aféře vyvolané jeho článkem proti německému poslanci K. Giskrovi, který nazval českou korunu starým haraburdím. C. se pak stal spolupracovníkem Národních listů, v polovině 1863 převzal řízení Pozoru a 1864–66 působil v redakci deníku Národ (současně spolupracoval na redakci časopisu Posel z Prahy). Po zániku Národa v létě 1866 vstoupil do redakce nového vládního Pražského deníku; podle své rukopisné autobiografie byl k tomuto kroku dohnán hladem rodiny. V srpnu 1869 byl vyslán do Brna, aby zde založil a řídil list Morava (vycházel od 1. 10. 1869). V něm vedl boj proti pasivní politice českých a moravských poslanců, kteří zahájili bojkot říšské rady. C. nevybíravě útočil na české politiky a noviny, na národní pracovníky, vlastenecké kněze a jiné odpůrce rakouské ústavy a německých centralistů; snažil se rovněž podněcovat moravský separatismus a protičeské nálady. Za svůj cíl prohlašoval boj za

„samostatnost Moravy a její úplnou neodvlastlost od Čech“ a současně za „celistvost říše, mohutnost Rakouska“. Jeho list byl českými novinami nazýván „Mrva“ (proto jeho titul 1872 změněn na Moravan) a C. byl za svou horlivou činnost ve vládních službách stížen opovržením jako zrádce; proto po nějakou dobu skrýval své literární práce za pseudonymem. Když ve volbách do říšské rady 1879 zvítězila v Čechách i na Moravě česká strana národní a byla jmenována nová rakouská vláda, byla Moravanu odňata vládní podpora a C. musel koncem roku list zastavit. Vrátil se do úředního Pražského deníku (od 1896 přejmenován opět na Pražské noviny), stal se jeho odpovědným redaktorem a později šéfredaktorem. 1901 odešel do penze. Pohřben byl na Olšanech v Praze.

C. vystoupil jako nevýrazný epigon Erbenův a Hádkův pochmurnými baladami a milostnými básněmi; ve verších *Májového snu*, věnovaného českým dívkám, podával vlasteneckou interpretaci skladeb Rukopisu královédvorského. Psal též proslovy k slavnostním příležitostem, vážné i humorné deklamovánky, básně vlastenecké i na oslavu habsburské dynastie, verše pro děti i soubory gratulací. Výběr z celé své různorodé básnické tvorby, vynikající se často mnohomluvností a nabubřelostí, soustředil do obsáhlé knihy *Kusy mého srdce*. Zajímavější jsou jeho prózy, vesměs romantické historické povídky a romány, jichž napsal nejvíce v 70. letech za svého působení v Brně: jako první v nich sáhl po látkách z moravských dějin od středověku přes husitství a třicetiletou válku až po obrozenskou dobu a napoleonské války. Tyto práce, otiskované na pokračování v novinách jím řízených, jsou však psány často bez promyšlené kompozice a na výchozí historické údaje a popisy prostředí v nich navazují obvyklé romantické příběhy. Nejméně vkusu ukázal C. v prózách určených mládeži, situovaných většinou do současnosti; jde o tendenční a v některých scénách až morbidní povídky v přísně katolickém duchu, namířené proti pověrám, zároveň však i proti jinověrcům a náboženským hloubatelům. Skutečného napětí dosáhl jen u krvavého tématu historického (*Kalich krve*). Dobrý postřeh projevil C. jako kritik; dovedl správně ocenit např. Nerudu (Moravan byl jedním z mála časopisů, které věnovaly pozornost vydání Povídek malostranských, nadšeně psal

o Písních kosmických) i mladého Vrchlického a na druhé straně uváděl na správnou míru hodnocení tehdy přeceňovaných moravských básníků. Překládal rovněž z němčiny a polštiny, jednak básně různých autorů, jednak veselohry a frašky K. L. Bluma, G. Freytaga, J. Korzeniowského; sám psal pro divadlo drobné výstupy.

PSEUDONYMY, ŠIFRY: A. J. Volný, Arnošt J. Volný, Arnošt V. Volný, V. A. Volný, V. Volný; A. (Lada 1864), V. A. C. ■ PŘÍSPĚVKY in: Besedník (1861–64); Boleslavan (1861); Budečská zahrada (od 1880); Čas (1861); Dalibor (od 1859); Divad. ochotník (od 1861); alm. Horník (1862); Komenský (od 1865); Lada (od 1861); Lumír (od 1859); Morava (1869–71); Moravan (1872–79); Národ (od 1864); Nár. listy (od 1861); Obrazy života (1859); Politické brejle (1864); kal. Posel moravský a slezský (od 1875); kal. Posel z Čech (od 1875); Poutník od Otavy (1858); Pozor (od 1863); Pražské noviny (od 1859); Pražský deník (od 1866); kal. Prorok (1868); Škola a život (přil. Štěpnice, od 1862); Šotek (1864); Zlatá Praha. ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: Májový sen (BB a stati, 1862, básně přešly do sb. Kusy mého srdce); Blahořečenky (BB pro ml., ke gratulacím, 1865, rozšř. vyd. 1883); Kalich krve aneb Pomsta náleží Hospodinu (P pro ml., b. d., 1867); Deklamátor (BB pro ml., b. d., 1867); Kusy mého srdce (BB 1875); Malí jesličkáři (P pro ml., b. d., pseud. Arnošt J. Volný); Myslivec (P pro ml., b. d., pseud. Arnošt J. Volný); U nedověšenice (P pro ml., 1880, pseud. Arnošt V. Volný); Karafiátův velký gratulant (BB a blahopřejné listy, 1885); Dětský gratulant (BB 1885); Černá Lukrecie, poslední kněžna těšínská (P 1899, též t. r. na pokr. v Pražských novinách). — *Ostatní práce*: Maxmiliánův podvrácený trůn v Mexiku (b. d., 1867, šifra V. A. C.); Maxmilián, nešťastný císař mexický (b. d., pseud. Arnošt J. Volný). ■ REDIGOVAL *periodika*: Pozor (1863), Šotek (1864), Politické brejle (1864), Morava (1869–71), Moravan (1872–79), Pražský deník (1880–95), Pražské noviny (1896–1901; od 1897 šéfred.); *kalendář*: Prorok (1868). ■

LITERATURA: an.: Smělý pokus mystifikace české veřejnosti, Hlas národa 23. 2. 1889, totéž Lit. listy 1889 (zde též odpověď F. Bačkovského); an.: „Mrva“, LidN 8. 11. 1901; an.: První Mrva, PL 17. 9. 1905; M. Hýsek in: Literární Morava v letech 1849–1885 (1911).

pp

David Crinitus z Hlaváčkova

* 10. 8. 1531 Nepomuk u Plzně

† 6. 4. 1586 Rakovník

Humanistický básník, spoluzakladatel naší latinské duchovní poezie; psal i díla česká a vícejazyčná.

Psal se též Krinyt, Krynyt, Krynytus à Hlaváčova, Hlavaczovaeus, Vlasák, Vlasatý, Nepomucký, Nepomucius, Nepomucenus, Nepomucaeus. Pocházel ze zámožné a vzdělané utrakvistické rodiny, z prvního manželství Jana Vlasatého, písaře u Lva z Rožmitálu a pak u Šternberků na zelenohorském panství. Prvního vzdělání se mu zřejmě dostalo v rodině (otec měl bohatou knihovnu), o jeho školských studiích nemáme zpráv. Kolem poloviny 16. stol. se zásluhou M. Collina dostal mezi básníky sdružené kolem Jana st. Hodějovského a jeho přízeň mu oplácel příležitostnými básněmi. 1552 je prvně zmíněn jako radní písař v Rakovníku, tam mu bylo 1559 uděleno také měšťanské právo. Sňatkem (1560) zbohatl; podruhé se oženil 1570 (sňatek byl okázale slaven dramatickým dílem a sbírkou epithalamií). 1562 získal erbovní list a přídomek „z Hlaváčkova“. Hmotné zabezpečení mu umožnilo věnovat se literatuře i veřejné činnosti; sepsal nový cechovní řád sladovnický, zasloužil se o hospodářský a kulturní rozvoj Rakovníka. Bývá označován za zakladatele rakovnického humanismu. Renesanční všestrannost se u něho projevila v tom, že se také zabýval historií, byl dovedným kreslířem, rytcem a hudebníkem. Byl pohřben v rakovnickém děkanském chrámu.

Jako jiní humanisté napsal C. množství příležitostných veršování (k svatbám, při úmrtích, k narození dětí, při důležitých státních událostech, oslavné básně na panovnický rod a na jednotlivé krále a císaře, oslavy členů šlechtických rodů atp.). Podle vzoru svých učitelů a starších současníků (M. Collinus, P. Aquilinas) skládal i vícejazyčná díla, tj. latinsko-česká nebo latinsko-česko-německá. Historické zájmy C. daly vzniknout latinskému dílu *Založení a původ významných měst Království českého*... (1575), v němž autor vypovídá prózou i veršem o významu asi 30 českých měst, rodišť významných mužů české kultury, čerpaje přitom ze starších českých kronik. Svou latinskou duchovní poezií zpěvní i mluvní patří C.

(vedle T. Mitise a K. Cropacia) k zakladatelům tohoto žánru u nás. Prokazuje v něm jak znalost a originalitu ve využití různých forem — např. bohatost meter v latinských a českých parafrázích žalmů (*Davidis regis et prophetarum psalmi septem*..., 1581) —, tak schopnost přetvářet konvenční žánr (např. epithalamium) do nekonvenční podoby (přebásnění biblické Písně písní: *Canticum Canticorum*..., 1583). Vydávání jeho latinsko-českých děl ještě posmrtně svědčí o oblibě, jíž se C. tvorba těšila.

KNIŽNĚ: *Disticha certis literarum notis a Christo nato exprimentia, quibus omnium regum Bohemorum inaugurationes, obitus... natales et dignitatum accessiones contingerunt*... (1563); *Elegiae funebres in obitum... Dorotheae Rakownicenae*... (1567); *Georgio Ostracio Raconensi... propemptikon*... (Lipsko 1573); *Carmen pro felici serenissimi Hungariae regis... Rodolphi in regem Bohemiae inauguratione*... (1575); *Fundationes et origines praecipuarum regni Bohemiae... urbium*... (1575); *Divis imperatoribus Romanis Ferdinando I. patri et Maximiliano II. filio iusta funebria*... (1577); *Hortulus animae et floribus conquisitis in annuis dominicalium evangeliorum pericopis concinnatus et lemmatis rhythmisque Czechicis pro usu pubis Boemicae illustratus* (1577); *Hortuli animae... pars altera* (1578); *Carmen nuptiale illustri... Guilhelmi Ursino de Rosis etc. nec non... Annae Mariae, marchionissae Badensi*... (1578); *Funebria aliquot carmina in obitum sacerdotis Ioannis Hermanomiesteceni, Raconiensium decani*... (1579); *Praecationes in passionem... Iesu Christi*... (1580); *Symbolum. Os innocens a risu, erutum ex nomine et cognomine... Ioannis Scornii a Frymburg*... (1581); *Hymnus eucharisticus*... (1581); *Davidis regis et prophetarum psalmi septem*... in odas precatorias Latino — Bohemicas redacti... (1581); *In obitum liberorum Ioannis Pisceni, civis Raconensis, lugubria carmina* (1582); *Canticum canticorum pro honore coniugii... M. Mathiae Grylli Raconensis a Grylova, sponsi, et... matronae Annae Straboniae, sponsae*... (1583); *Vita Christi... a Ioanne Avenario D. lingua Germanica conscripta: postea ex versione Bohemica in Latinam translata distinctaque*... (1583); *Idyllion de admiranda natiuitate in carne Iesu Christi*... (1584); *Threnus Iohanni Rosino Sateceno, civi Domazlicensi... vita functo* (1584); *Ode panegyrica in laudem baronum de Lobcovicz*... (1584); *Gamelion pro secundis nuptiis... Adami Huberi Mezericeni a Risenbach, sponsi, et... virginis Annae Piscenidis a Granichfelda, sponsae*... (1585); — posmrtně: *Psalmi regii vatis in odas... redacti* (1591); *Genealogiae seu Arboris sereniss. domus archiducum Austriae Ferdinandi I. et Maximiliani II. imperatorum* (1598, výtisk nezjištěn); mimoto 12 jednolistových tisků dochovaných ve

Crinitus z Hlaváčkova

sborníku Dobřenského, příspěvky v Hodějovského Farragines 1—4 a v pracích jiných autorů. ■ EDICE (*překlady do češtiny*): V. Bitnar in Zrození barokového básníka (1940, obsahuje Verše na evangelia); in Renesanční poezie (1975, ed. a přel. H. Businská, obs. básně: Chvalozpěv roku, Z Písne Šalomounovy, Na rozloučenou před odchodem do ciziny). ■

BIBLIOGRAFIE: Knihopis č. 1645—1648; Rukověť human. básnictví 1 (1966). ■ LITERATURA: J. Jireček: Rukověť 1 (1875); F. Dvorský in Dodatky a opravy k biografii starších spisovatelů českých a k starší české bibliografii, ČČM 1880; J. Jireček in Jan Hodějovský z Hodějova, jeho rod i působení a latinští básníci tovaryšstva jeho, Pojednání KČSN 1884; Z. Winter in Kulturní obraz českých měst (1890); F. Levý in Dějiny města Rakovníka (Rakovník 1896); A. Truhlář: Drobné příspěvky, ČČM 1897; A. Šlegl in Politický okres přeštický (Přeštice 1905); A. Blaschka: Der verschwollene Stammbaum der böhmischen Herrscher... von D. C., Mitteilungen des Vereins für Geschichte der Deutschen in Böhmen 1929; K. Hrdina: Ohlasy horatiovské u našich latinských humanistů 16. století, LF 1936; J. Branberger: Hudební úvahy o české humanistické poezii, Věstník KČSN 1946 (1949); J. Martínek: De Hodeio-vini bibliothecae reliquiis, LF 1955; P. Hamanová in Historická knižní vazba (Liberec 1962); J. Hejnic: Filip Melanchthon, Matouš Collinus a počátky měšťanského humanismu v Čechách, LF 1964; J. Martínek in Renesanční poezie (1975).

zdt

Karel Cvejn

* 23. 7. 1911 *Solnice* u Rychnova nad Kněžnou

Básník, literární historik činný jako propagátor a editor klasické i soudobé české literatury, publicista a kulturně osvětový pracovník.

Syn koželuha, mládí prožil v rodišti a v Mirovicích u Písku. Od 1922 studoval na klasickém gymnáziu v Písku (mat. 1930) a 1931—36 na právnické fakultě v Praze; současně navštěvoval přednášky na filoz. fakultě (estetika, literární historie, Tillův divadelní seminář). Jako středoškolský profesor učil na obchodní akademii v Berouně (1937—45), poté v Praze na dívčí obchodní akademii (1945—48), na obchodní akademii a ekonomické škole v Ressel-

vě ul. (1948—51) a od 1961 na průmyslové škole potravinářské technologie; externě přednášel na novinářské fakultě UK. Mimoto působil jako redaktor kulturních časopisů, od 1945 vystupoval s přednáškami v rozhlasu, lidových univerzitách i v akcích Svazu čs. spisovatelů. 1976 odešel do důchodu. Žije v Praze a dále se věnuje literární práci.

C. začínal ve 30. letech jako publicista (vydával pokrokovou regionální revui Jih) a básník. Do sbírek připravených společně s J. Černohorským přispěl intimní a sociální poezií, tvárně vycházející z podnětů avantgardního básnictví. Skladbou psanou za okupace, pásmem osobních vyznání berounskému kraji spjatým s oslavou tvořivých sil národa (*Rozhledna*), vyhranil se impresivní a vizuálně obrazný ráz C. poezie a toto ozvláštnění charakterizuje i pozdní sbírku intimních a krajinných nálad a výpovědí o básnickových uměleckých láskách (*Pohlednice v pastelu*). — V poválečné době se C. věnoval hlavně literárníhistorické práci: vykládal díla B. Němcové, K. Havlíčka, J. Arbesa aj., vydával a komentoval práce J. V. Friče, J. E. Sojky, B. Jelínka, K. Vokáče a publicisty Antara — V. Čedíka, zasloužil se o reedici unikátní sbírky protifašistické poezie, vydané za války v Paříži (Křik Koruny české) a sestavil nebo redigoval tematické sborníky. Zabýval se též publicistickou činností.

PSEUDONYM, ŠIFRY: Jiří Skála; Cv., -e-, K. C., -n.

■ PŘÍSPĚVKY in: Berounský obzor; Blok (1934); sb. Česká literatura a náboženství (1961, Cesta Karla Havlíčka k ateismu); sb. Českolipsko literární (1975 Společenský podtext Arbesova a Máchova díla, 1978 Arbes a výtvarné umění); Dikobraz; Gymnasion (Písek, 1929—30); Jih (Čes. Budějovice, 1934—37); Jihočes. pravda; Jiskra Rychnovská; Kult. večerník D 34; Květy; Kytice (1946—48; 1947 Zápisník MUDr. Hanuše Jurenky, přítele B. Němcové, a Nad pozůstalostí B. Jelínka, obojí 1948 též sep. s tit. Dvě zapomenuté tváře); Lid. noviny; Nár. osvobození; Pochodeň (Náchod); Práce (od 1945); Rozhledy (od 1938); Rozpravy Aventina; Studentský časopis (od 1929); Svoboda; Svob. slovo; Vlasta. ■ KNIŽNĚ. *Beletrie a práce o literatuře*: Odjezdy (BB 1932, s J. Černohorským); Slepce a včela (BB 1933, s J. Černohorským); Pohádka o chytrém Honzovi (1939); Rozhledna (B 1945); Božena Němcová (studie s ukázkami, 1956); Veselý plamen. Knižka o Karlu Havlíčkovi Borovském (studie s přetiskem Tyrolských elegií, 1957); Pohlednice v pastel (BB 1980). ■ REDIGOVAL *časopisy*: Gymnasion (Písek,

1929–30), Jih (Čes. Budějovice, 1934–37, s F. Dvořákem), Kytice (1946–48, s J. Seifertem); *sborníky*: Památce Karla Vokáče (b. d., 1945), Za Karlem Vokáčem (1947), Národ sobě. K stému výročí položení základních kamenů Národního divadla (1968, se Z. Budinkou a F. Petrouškem); *knížnice*: Jih (1935–36), Rozpravy. Knížnice měsíčníku Kytice (1946–49). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: Dopisy Jiřího Wolkra (1939; 7 dopisů A. M. Píšovi); K. Vokáč: Básně (1947); Křik Koruny české (1947); Básně národního sebevědomí (výbor české poezie, 1948); B. Jelínek: Sněhová růže (výbor poezie, 1948); Dílo B. Jelínka (výbor poezie a prózy, 1949); J. V. Frič: Písně z bašty a jiné básně (1952) + Naši předchůdci (1953) + J. V. Frič v dopisech a denících (1955) + Paměti (3 sv., 1957–63); J. E. Sojka: Naši mužové (1953); Antar bojující (výbor public. a odb. prací, 1963); F. Nechvátal: Básně (1980). ■

LITERATURA: V. H. (V. Hrbek, tj. Z. Kalista): ref. Odjezdy, Lumír 1932/33; p. (A. M. Píša): ref. čas. Jih, PL 20. 7. 1935 + PL 13. 7. 1937; vbk (V. Běhounek): ref. Rozhledna, Práce 22. 9. 1945; ■ ref. Božena Němcová: O. Vančata, Literatura ve škole 1956, s. 357; J. M., Věda a život 1956 ■; J. Thon: ref. J. E. Sojka: Naši mužové, ČLit 1954; J. Dvořák: Ctitel krásné knihy (k sedmdesátinám), Lit. měsíčník 1981, č. 6.

et

Stanislav Cyliak

* 6. 5. 1859 Brno

† 12. 4. 1939 Brno

Básník a dramatik první třetiny 20. století, ovlivněný hlavně symbolismem, později macharovským realismem.

V mladších letech se podpisoval Ciliják (příp. Cilijak). Byl z pěti dětí tkalcovského mistra; chodil do německé obecné školy v Brně (do 1871), potom rok do cvičné školy při českém učitelském ústavu. Po kratším pobytu s rodiči v Žerůtkách a Lysicích se pět měsíců učil u stavitele v Letovicích; když se rodina vrátila do Brna, rok navštěvoval Slovanské gymnázium, 1875 přešel na český učitelský ústav (mat. 1879). Učil na jednotřídkách v Palupíně (1879–81) a České Olešné (od 1881). Po vykonání příslušných zkoušek se stal odborným učitelem na

měšťanské škole v Dačicích (1893–1909), potom byl ředitelem měšťanské školy v Želetavě (1909–17; pobýval zde občas i později) a ve Veverské Bítýšce (1918–24, od 1921 též ředitelem obecné školy). Na odpočinku žil v Brně. C. pracoval národně a osvětově, na veřejnosti vystupoval pokrokově a protiklerikálně. Před první světovou válkou se hlásil k realistickému hnutí, v 30. letech publikoval v novinách protinacistické básně, 1934 spolupodepsal projev českých spisovatelů proti fašismu. (Satirou *Dva svatí mezi hříšníky* mířil na vůdčího agrárního politika Fr. Staňku, který se pokusil zabránit šíření knížky tím, že skupil značnou část nákladu.) C. byl dlouholetým členem výboru Moravského kola spisovatelů.

Svým založením byl C. lyrik, což poznamenalo i jeho epiku a dramatickou tvorbu. V poezii byl zprvu ovlivněn S. Čechem, J. Zeyerem a zvláště symbolismem (O. Březinou a J. Opolským), postupně však převládl vliv macharovského realismu. Ve sbírce *Hubená sklizeň* vyjádřil C. symbolickými obrazy, někdy poněkud konstruovanými, životní rezignaci i zápas s ní; nejosobitěji se projevil v písních inspirovaných přírodním děním, hlavně jarem. Přírodní lyrika, meditace nad životem a smrtí se objevují i ve sbírce *Preludia*, v níž však nad symbolickými prvky převládá realisticky orientovaná tvorba; v námětech se uplatňují vzdor proti národnímu útlaku, ústící někdy v ironii a sarkasmu, antimilitaristické projevy, ohlasy první světové války i sociální motivy, zčásti vyjádřené v podobě žánrových obrázků. Tendence k střízlivějšímu a zvláště v dikci do jisté míry prozaizovanému verši vystupuje výrazněji v C. epice, v níž se objevuje úsměvný pololegendární vesnický příběh (*Balada o ševci, podivínu*), maloměstská satira z válečné doby s havlíkovskou intonací (*Dva svatí mezi hříšníky*), didaktizující alegorická pohádka prochnutá mírumilovným demokratismem (*Dvě království*) i torzo vážné legendy (*Svatý Václav*). V dramatické tvorbě se C. pokoušel o kratší básnické drama a o satiricky zaměřené komedie. V prvním okruhu, vyrůstajícím volbou námětů i trýznivou erotikou ze symbolismu a dekadence, představuje nejvážnější pokus blankversem psané jednoaktové biblické drama *Pramen slitování*, osobitě interpretující Jidášovu historii. Z mytologie a antických dějin čerpaly i jiné C. aktovky, psané většinou nesourodým veršem, mísícím lumírovské

inverze s triviální květnatostí výrazu. V nenáročných veselohrách chtěl C. reagovat na soudobé otázky (konflikt přežilého aristokratismu s činorodým demokratismem v *Pavím oku*, výsměch nadutým továrníkům v *Dobrodincích*); z poválečné vlny utopií o důsledcích převratných vynálezů vzešla veselohra *Regulátor pohlaví*, obsahující i invektivu proti moderním uměleckým směrům (Devětsil). Určitou antikvovanost některých C. prací zvyšovala skutečnost, že vyšly řadu let po napsání.

PSEUDONYMY: Jan Břít, Vojtěch Hlavsa. ■ **PŘÍSPĚVKY** in: Besedy Času (1908–14); Cesta (od 1918); Čas (1921); Čes. kultura (od 1912); Dačické listy; Jitřenka (1905); Kolo (od 1930); Lid. noviny (1904–39); Lumír (od 1933); Mladý svět (od 1920); Mor. orlice; Mor. noviny; Neděle (1904); Niva (1922–32); Novina (1908–12); Pramen (od 1920); Stan (od 1930); Večery Lid. novin (od 1913); Zlatá Praha (od 1903); Zvon (od 1916). ■ **KNIŽNĚ.** *Beletrie:* Upomínky (BB 1897); Chmury a úsměvy (BB 1898); Sen vítězný (D 1898); Písňe zemřelých (BB 1902); Hubená sklizeň (BB 1922); Dravec. Pramen slitování (DD b. d., 1922, prem. 1908, druhá hra s tit. U studny v Getsemane); Dobrodinci (D b. d., 1922); Paví oko (D 1923); Dva svatí mezi hříšníky (B 1924); Rozčarování (D pro ml., 1924); Balada o ševci, podivínu (B 1927); Preludia (BB 1927); Dvě království (B 1927); Dvě pohádky (1928); Svatý Václav (B 1929); Sehnuté větve (D 1930); Vykoupení (D 1931); Láska (D 1932); 10 světýlek na vánoční stromek (pohádky, 1932). — *Ostatní práce:* Generál Suworov (b. d., 1900); Revoluce v Číně (1900); Buř a chrabré boje jejich za neodvislost (1902); Ruské války svedené za největšího vojevůdce ruského generála Suvorova (1903). ■ **SCÉNICKY.** *Hra:* Regulátor pohlaví (1927). ■ **KORESPONDENCE:** B. Slavík: Z korespondence moravských spisovatelů Elgarta Sokola a S. C. (z 1923), LidN (příloha) 10. 8. 1941. ■

LITERATURA: ■ ref. Dravec a Pramen slitování: K. Čvančara, Osvěta 1909 (Obzor divadelní); E. S. (Elgart Sokol), LidN 14. 7. 1922 ■; ■ ref. Hubená sklizeň: -pa- (F. S. Procházka), Zvon 1922/23; A. N. (Novák), Lumír 1923 ■; ■ ref. Dva svatí mezi hříšníky: A. N. (Novák), LidN 10. 5. 1924; F. Götz, NO 16. 7. 1924 ■; Č. (K. Červinka): ref. Regulátor pohlaví, Zvon 1926/27; -pa- (F. S. Procházka): ref. Dvě království a Preludia, Zvon 1928/29; J. Staněk: ref. Preludia, LidN 25. 11. 1927 + S. C. sedmdesátníkem, Pískle v trní 1929; -btk- (V. Brtník): Činnost S. C., Zvon 1928/29; J. Staněk: ref. Sehnuté větve, LidN 19. 4. 1930; ■ nekrology: ih (I. Herben), LidN 14. 4. 1939; jr, Mor. noviny 13. 4. 1939; drg, Mor. orlice 14. 4. 1939; B. Slavík, Luhačovský salón 1939; R. H. (Habřina), Kolo 1939, s. 67. ■

pp

Cyrlometodějská knihtiskárna, knihkupectví a nakladatelství viz in Václav Kotrba

Matěj Cyrus

* 1566 *Třebnice*

† 16. 3. 1618 *Praha*

Biskup jednoty bratrské, významný pracovník v bratrském školství, překladatel a kazatel.

Byl v Mladé Boleslavi 1584 jáhnem a před 1592 rektorem bratrské školy. V únoru 1587 byl zapsán na univerzitě v Heidelbergu. 1596 byl ordinován na kněze v Třebíči a jako kněz působil též v Komárově a v Tmáni u Berouna. Do 1601 byl duchovním správcem Kateřiny Rožmberské v Bechyni a v Českém Krumlově a správcem sboru ve Voticích. Měl velký vliv na Petra Voka z Rožmberka, jehož byl duchovním rádcem. 1604 na synodě v Žeravicích byl přibrán do užší rady a 1609 byl členem komise pro církevní řády. Téhož roku byl uveden jako místní duchovní správce do Betlémské kaple a stal se seniorem konzistoře podobojí. Tam působil později jako přední zástupce bratrského duchovenstva a staral se hlavně o rozvoj bratrského školství. 1611 byl zvolen biskupem jednoty. Byl pohřben (spolu se synem a dcerou, kteří zemřeli 1613 na mor) v Betlémské kapli.

Jako literát proslul zejména překladem cestopisného díla Jeana de Léry; překlad pořídil s P. Slovaciem. Dílo bylo dokončeno 1590 pod titulem Historie o plavení se do Ameriky, kteráž i Brasilia slove. Z C. kazatelské činnosti se dochovalo latinské kázání na pohřbu Petra Voka, které vyšlo dvakrát i s českým překladem.

RUKOPISNĚ: Historie o plavení se do Ameriky, kteráž i Brasilia slove... (1590). ■ **KNIŽNĚ.** Artium universarum excellentissima ars... aneb Kázání o tom, kterak by člověk křesťanský... umřítí mohl... (1612). ■ **EDICE:** Jean de Léry: Historie

o plavení se do Ameriky, kteráž i Brasilia slove. Z latiny přeložili roku 1590 Pavel Slovák a M. C. (1957, ed. Q. Hodura, B. Horák). — *Ukázky*: in J. Jireček: *Antologie z literatury české doby střední* (1858).

BIBLIOGRAFIE: Knihopis č. 1718—19. ■ LITERATURA: V. V. Tomek in *Geschichte der Prager Universität* (1849); J. Jireček: *Léryova cesta do Brazílie v českém překladu*, ČČM 1862; A. Rezek: *Dodatky a opravy k biografiím starších spisovatelův českých a k starší české bibliografii*, ČČM 1888; Z. Winter in *Děje vysokých škol pražských* (1897) + in *Život a učení na partikulárních školách 15. a 16. století* (1901); R. Říčan in *Dějiny jednoty bratrské* (1957); Q. Hodura, B. Horák, Z. Tichá in *Jean de Léry: Historie o plavení se do Ameriky ...* (1957).

zdt

Arnošt Czech z Czechenherzu

* 23. 8. 1878 *Praha*

† 26. 12. 1951 *Praha*

Básník, prozaik a dramatik, navazující na novoromantické literární tendence; v pozdějších románech a úvahách se zaměřil k propagaci kultury Indie.

Psal se též A. C. z Czechenherzů, A. C. Czechenherz, A. z Czechenherzu. Pocházel z rodiny vyššího státního úředníka. Studoval na nižším gymnáziu v Třeboni (kvartu zde dokončil 1895) a pak rok v Praze, studia však nedokončil a vstoupil do poštovních služeb (1896). 1908 ze státní služby vystoupil a 1909—29 byl zaměstnán jako úředník Zemské banky (ze zdravotních důvodů odešel předčasně do penze). 1906 podnikl cestu do Itálie. Po první válce působil v časopise Česká svoboda. Ve 20. letech se začal blíže zajímat o indickou kulturu a o studium sanskrtu a stal se propagátorem indicko-československého přátelství; byl členem Indického sdružení při Orientálním ústavu v Praze a Indian Society of Oriental Art v Kalkaté.

Na počátku století vydával C. prózy a později i básně ovlivněné dobovými novoromantickými tendencemi: v obojím se opakovaly tehdy běžné snové a pohádkové motivy, sklon

k líčení výlučných prostředí a zájem o záhady duševního života. S těmito tendencemi souzněl i romantizující kult Napoleonova génia, jemuž C. věnoval sbírku *Svatohelenský Prométheus*. Do 1908 napsal i několik divadelních her (na profesionální scénu se z nich dostala jen *Cena slávy*), v nichž se pokoušel eklekticky uplatnit rysy porealistického dramatu, hlavně nálado-vost a senzitivního, rozporuplného hrdinu; ve skutečnosti však těžily C. hry spíš z tradice konvenčních dramatických situací a dějových efektů. Diletantský zájem o parapsychologii, projevující se i v C. úvahách (např. v knížce *Hledající lidstvo*, která spojuje výklad praktické filozofie s odmítáním materialismu a ateismu a s popisem různých metapsychických jevů), ho přivedl později k amatérskému studiu indického života a kultury. Jeho výsledkem byly překlady ze sanskrtu, výklady indické filozofie, básně a zejména několik románů z indického prostředí, vydaných ve 30. letech. C. v nich vyjadřoval svůj vřelý vztah k boji Indie za nezávislost a usiloval v rámci románového příběhu co nejvíc informovat čtenáře o staré kultuře i o současné politice země. Snaha maximálně přiblížit zvláštní prostředí a životní podmínky však zůstala omezena na často neorganické výklady v dialogích postav; obraz boje proti koloniální nadvládě je pak v C. románech vytvářen spíš prostřednictvím aparátu konvenčních dějových prvků, k nimž patří složitě intriky, romaneskní zvraty situace a senzační motivy iracionálních sil „tajemné“ Indie. — Podle údaje F. S. Frabši odevzdal C. 1906 do tisku svazek esejů *Sensitivové* (o J. Karáskovi, E. Lešehradovi, J. Wojkowiczovi).

ŠIFRA: cz. ■ PŘÍSPĚVKY in: *Čes. svoboda* (1919); Dalibor (od 1904); Máj (od 1908); Melpomene (od 1903); Moderní žena (od 1909); Nár. listy; Nár. politika; Osvěta (od 1911); Podvysocké listy (Kutná Hora, od 1906); Posel z Budče (1904); Rozkvět (od 1905); Světozor; Zlatá Praha. ■ KNIŽNĚ. *Beletrie a práce o literatuře*: Několik slov ku Goethově produkci literární (studie, 1901); Snívá láska (P 1902); Šťěstí světla (P 1902); Vilém Hauff (studie, 1903); Spása (D 1904); Cena slávy (D 1905, prem. 1904); Za cizí vinu (D 1906); Jen ta a žádná jiná (D 1906); Karel Havlíček Borovský (studie, 1906); Hetéra (P 1908); Ve tmách života (DD 1908); Písně samotáře (1910); Erotovy úsměvy (BB 1910); Svatohelenský Prométheus (BB 1912); Zlatý horizont (B 1912); Kupidovy hry o život i smrt (PP 1912); Víra v život (R 1920); Hledající lidstvo (E 1922); Podzimní píseň

(BB 1928); Brahmánská moudrost (výklad véd, 1929); Šiva, božský tanečník (R 1933); Palác na břehu Gangy (R 1934); Bouře nad Bombají (R 1936); Má Indie (B 1938); Hovory s nesmrtelnými (B 1940); Okno ve vzpomínkách (B 1941); Avašina píseň (D 1941); Babylónská věž (R 1944). — *Překlady*: Ghata karpam. Rozbitý džbán (1935). ■ REDIGOVAL *časopisy*: Melpomene (1903–04), Česká svoboda (1919–20, odp. a ved. red.). ■

LITERATURA: F. S. Frabša: A. C. z C. (1906). ■ A. Novák: ref. Snívá láska, Rozhledy 1902; V. Dyk: ref. Spása, Přehled 1903/04; O. V. (A. Drtil): ref. Za cizí vinu, Přehled 1905/06; K. Fiala: ref. Písně samotáře, Moderní revue 1910; A. Veselý: ref. Svatohelelský Prométheus, Čes. revue 1912; J. Matouš: Okultní literatura (ref. Hledající lidstvo), Nové Čechy 1923; an.: A. C. z C., NO 22. 8. 1928; B. Jedlička: ref. Bouře nad Bombají, LidN 26. 7. 1936; an.: A. C. z C., LidN 23. 8. 1938; an.: Jubilejní vzpomínka k šedesátinám, LitN 1938.

Marie Čacká

* 9. 3. 1811 *Praha*

† 18. 3. 1882 *Praha*

Sentimentalistická básnířka, autorka písňové lyriky vydávané za dílo prosté venkovanky; překladatelka z francouzštiny.

Vl. jm. Františka Svobodová, provd. Pichlová, dcera profesora Akad. gymnázia a spisovatele F. J. Svobody. Navštěvovala Amerlingovy přednášky (v tomto prostředí se nazývala Božislava) a podílela se na založení prvního vychovávacího ústavu pro české dívky v Praze; v něm také vyučovala. 1845 se provdala za spisovatele J. B. Pichla, povoláním lékaře. S ním vystřídala různá místa jeho působení (1845–48 Pardubice, 1848–54 Praha, 1854–61 Kladno, 1861–64 Nýřany, od 1864 Praha); zvl. v Pardubicích a v Praze se činně zúčastňovala společenského života a soustřeďovala kolem sebe měšťánské dívky, jež vyučovala francouzštině i národně uvědomovala. Její přátelské vztahy s B. Němcovou a B. Rajskou (A. Čelakovskou) byly narušeny po odhalení mystifikace spojené s pseudonymem M. Č.

Pod pseudonymem M. Č. publikovala spisovatelka 1838–44 drobné lyrické básně, jež žánrově i motivicky vycházely z folklórních vzorů (*Vesnické písně* — postupně uveřejňovaný cyklus, poprvé Čes. včela 1838) a zároveň většinou kombinovaly tento ohlasový základ s některými typickými atributy soudobé sentimentalistické poezie (teskný a snivý nádech, jemný škádlivý humor, výraz vlasteneckého a morálního citění, kompozice anticipující zhudebnění textů). Osobitou a nejpopulárnější částí tvorby Č. byly *Matčiny písně* (postupně uveřejňovaný cyklus, poprvé Květy 1838), atraktivní svou prostotou a něžností a literárně významné objevem specificky ženské oblasti poezie i aktualizací poměrně zasunutého žánru folklórní lyriky — ukolébavky. Příčiněním J. B. Pichla, který tyto verše předával redakcím, byla Č. — vzdělaná pražská dívka a chápavá literární žačka Čelakovského a Chmelenského (v téže době publikující i pod jm. Bohunka Svobodová a pod průzračným pseudonymem Božislava) — pokládána za mladou venkovskou matku se spontánním básnickým talentem. Fikce byla pak doplněna i lokalizací na Podbrdsko. Mystifikace i sláva Č. vyvrcholily koncem 1. pol. 40. let: 1843–44 bylo zhudebněno 6 jejích básní, z toho 3 F. Škroupem; redakce Přílohy k Věnci veřejně potvrdila existenci selky Č.; 1844 vyšla v Květech zpráva o její smrti, následovaná básní V. Růžičkové Nad hrobem M. Č. a „posmrtným“ rozborem poezie Č. od V. B. Nebeského. — 1846 Květy oznámily, že Č. chystá knižní vydání svých básní, a odhalily její pravé jméno. V tomto vydání (*Písně*, 1857) pak Č. mírně rozšířila původní rozsah jednotlivých okruhů své lyriky (odd. *Rozličné*, *Vesnické*, *Matčiny*) a uplatnila i mladší cyklus *Kunětické elegie*; kniha zůstala už bez odezvy. — V překladatelské činnosti se Č. orientovala na francouzskou prózu.

PSEUDONYM: Božislava. ■ PŘÍSPĚVKY in: Čes. včela (od 1838; Vesnické písně, Básně lyrické); Horník. Alm. na r. 1845 (Kutná Hora; „posmrtné“ publikovaná báseň); Květy (od 1838; Matčiny písně); Lumír (red. Mikovec, od 1851; básně a překl. povídek); alm. Pomněnky (1843); Příloha k Věnci (1843–44); Věvec (1843–44; Matčiny písně v hud. kompozici F. Škroupa). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: Písně (1857). — *Překlady*: Ch. Reybaud: Lucie (1843, pseud. Božislava); J. N. Bouilly: Povídky z francouzského lidu (i adapt., 1875). ■

LITERATURA: V. B. Nebeský: Česká poezie, Příloha k Věnci 1843/44, s. 43; Red.: M. Č. je opravdu selka..., tamtéž, s. 44; an.: Opět umlknul hlas..., Květy 29. 2. 1844, rubr. Besedy; V. B. Nebeský: Několik slov na památku M. Č., Květy 23. 7. 1844; an.: M. Č., oplakávaná selka básnířka, chystá nyní..., Květy 6. 8. 1846, rubr. Domáci zprávy; J. B. Pichl: Vlastenecké vzpomínky, Čes. včela 1876–80 (kníž. 1936); ■ nekrology: F. Čenský, Osvěta 1882; an. (E. Krásnohorská), Ženské listy 1882 ■; V. Kučerová in K historii ženského hnutí v Čechách. Amerlingova éra (Brno 1914); M. Hýsek in J. B. Pichl: Vlastenecké vzpomínky (1936).

kh

Jan Čapek

† po 1429

Autor husitských traktátů a písní.

Bezpečné údaje o jeho původu a studiích se nedochovaly; pravděpodobně pocházel z Prahy, knězem se stal asi 1417. V prvních letech po Husově smrti byl nablízku Jakoubkovi ze Stříbra, jež podporoval v úsilí o zobecnění laického přijímání podobojí. Dokladem toho je český traktát nazývaný Knížky o přijímání z kalicha (1417), jehož hlavní teze spolu s citovanými výroky církevních autorit zpoučarizoval Č. ve veršované skladbě *Otázka nyní taková běží*, a ta mu zase byla základem pro píseň *Kristovoť jest ustavenie*. Podobným způsobem zpracoval Č. též Desatero v písni *Nuž, křesťané viery pravé* a jako prostředek dobové agitace proti přebujelému kultu svatých vytvořil píseň *Ve jméno božie počněme*. Podílel se též na vzniku husitské bohoslužby a přičítá se mu účast (nejspíše opět v nějaké součinnosti s Jakoubkem) na překladu misálových textů do češtiny. Z počátku husitských válek se dochovala zpráva o Č. jako iniciátoru lidového zpěvu v souvislosti s písní *Dietky, bohu zpievajme*, kterou složil jako díkůvzdání za vítězství na Vítkově (1420). Z téže doby patrně pochází i jeho nejslavnější písňová skladba, husitský chorál *Ktož jsú boží bojovníci*. Doba, kdy se Č. přiklonil k tábořskému učení, není

přesněji známa, ale už 1421 byl za tábořskou stranu přítomen na pražské synodě husitského kněžstva. Podle řídkých zpráv z dalších let vystoupil Č. 1424 v disputaci tábořských kněží s pražskými mistry, v pol. 20. let působil jako duchovní správce v Klatovech a 1429 se jeho jméno objevuje naposledy mezi účastníky tábořské synody. Č. traktát z těchto let, vyzývající k nesmlouvavému boji proti nepřátelům zákona božího, je znám jen ze zmínek v soudobé polemice Jana z Příbramě.

Č. dochované dílo je rozsahem nevelké, ale uprostřed rozhodujících let revolučního hnutí ojedinělé jako výraz úsilí nalézt co neúčinnější prostředky pro šíření a obhajobu aktuálních myšlenek a věroučných článků, k nimž tehdy dospívali Husovi následovníci ve svých latinských spisech a disputacích. Je to patrné jak z Č. působivého střídání výkladových, řečnických a polemických pasáží, z využívání rytmu i rýmu v traktátu, tak ze zpracování téže tematiky v různých žánrových polohách. Především však je to patrné z toho, jak podle Husova příkladu dokázal postihnout význam lidového zpěvu, pro nějž našel v revolučním boji nové poslání. Č. je jediným známým skladatelem husitských písní, třebaže pouze u pěti je doloženo jeho autorství. Dochovaly se (mimo Dietky, bohu zpievajme) v Jistebnickém kancionále. Chorál *Ktož jsú boží bojovníci* patří k nejlepším výtvorům husitského básnictví.

EDICE: ■ Knížky o přijímání z kalicha: F. Menčík in Rozmanitosti 1 (Jičín 1880); J. Dobiáš: Dva rukopisy z poč. 15. stol., Časopis historický 1881 ■; Otázka nyní taková běží: in Veršované skladby doby husitské (1963, ed. F. Svejkovský); ■ píseň Dietky, bohu zpievajme, Ktož jsú boží bojovníci, Nuž, křesťané viery pravé: Z. Nejedlý in Dějiny husitského zpěvu za válek husitských (1913 → Dějiny husitského zpěvu 6, 1956); in Husitské písně (1952, ed. J. Daňhelka); in Výbor z české literatury doby husitské 1 (1963); Ktož jsú boží bojovníci též in Tisíc let české poezie 1 (1974) ■; ■ Ve jméno božie počněme: Z. Nejedlý in Dějiny husitského zpěvu za válek husitských (1913 → Dějiny husitského zpěvu 6, 1956); in Husitské písně (1952, ed. J. Daňhelka) ■; ■ Kristovoť jest ustavenie: Z. Nejedlý in Dějiny husitského zpěvu za válek husitských (1913 → Dějiny husitského zpěvu 6, 1956); in Výbor z české literatury doby husitské 1 (1963) ■. ■

LITERATURA: Z. Nejedlý in Dějiny husitského zpěvu za válek husitských (1913 → Dějiny husitského zpěvu 4, 1955); F. M. Bartoš: Z politické literatury doby husitské 2. Kněz J. Č., Sborník historický 5,

1957; F. Svejkský: Z básnické činnosti J. Č., LF 1962; R. Jakobson: Ktož jsú boží bojovníci. Slovní stavba husitského chorálu, International Journal of Slavic Linguistics and Poetics 7, 1963; E. Pražák: Ktož jsú boží bojovníci, Strahovská knihovna 4, 1969; viz též EDICE.

ep

Jan Blahoslav Čapek

* 6. 11. 1903 *Třebechovice pod Orebem*

† 10. 9. 1982 *Praha*

Literární historik, kritik, kulturní publicista, básník a prozaik, překladatel z latiny a angličtiny, editor; historik české a slovenské literatury, znalec anglické literatury, orientovaný zejména na postižení ideových a mravních stránek literárního vývoje, shledávající v domácím písemnictví nepřetržitou kontinuitu s tradicemi humanismu a reformace; kritický a esejistický vykladač soudobé literatury.

Otec byl českobratrským farářem. Č. studoval na gymnáziu v Pardubicích, Hradci Králové a v Rychnově n. K. (mat. 1923) a na filoz. fakultě v Praze (obor čeština, angličtina), kde byl žákem J. Jakubce a V. Mathesia (doktorát 1927 prací *Tvůrčí básnické dílo J. V. Sládka*). 1934 se habilitoval pro obor české literatury prací o československé literatuře toleranční. Přednášel českou literaturu na Husově fakultě (1930–39), na Vysoké škole obchodní (1939, 1945) a na konzervatoři (1941–42); před habilitací a po dobu bezplatné docentury pracoval jako knihovník (1928–29), redaktor (Kostnické jiskry 1930–36), tajemník Extenzí čs. vysokých škol (1935–39, 1945), úředník ministerstva zahraničí (1938–39), za okupace v lexikografické a bibliografické komisi ČAVU, pak byl pracovně nasazen. 1945 byl jmenován řádným profesorem české literatury na filoz. fakultě v Praze; přednášel na pedagogické fakultě, v univerzitních extenzích, pro učitelské kursy aj. Od 1959 pracoval v Památníku národního písemnictví, pak v Ústavu pro dějiny UK, 1968–71 působil znovu na filoz. fakultě, poté odešel do důchodu. Podnikl několik stu-

dijních a přednáškových cest do ciziny (Švýcarsko, Švédsko, Polsko, Itálie, Indie).

Č. literárněhistorická činnost obsáhla v dílech i syntetizujících pohledech vývoj české literatury od středověkých památek po současnost. Heuristickými a ideografickými principy navazoval Č. na českou pozitivistickou historiografii, rozvíjel však především ideově etický výklad literárních jevů, který spojoval se studiem umělecké osobnosti, s tvarovou analýzou díla a se zřetelem ke specifitě kulturních epoch a uměleckých směrů (reformace, humanismus, baroko, osvícenství, klasicismus, romantismus i literární hnutí 20. stol.). Osobní vztah k českobratrské evangelické tradici vedl Č. zejména k podrobnému studiu reformace, k vyzvedání jejího myšlenkového a literárního odkazu (komeniologické studie, obsáhla práce *Československá literatura toleranční 1781–1861* ve 2 sv., aj.); projevil se kritickým stanoviskem k protireformaci a soudobému kultu baroka (polemický spis *Z kulturních dějin českých 17. a 18. století* aj.) i zájmem o duchovní a náboženské otázky literatury 19. a 20. století. Novodobému českému písemnictví věnoval Č. především synteticky koncipovanou studii o literárním životě 20. až 50. let 19. století, která sleduje i soudobý ideový kontext evropský (*Duch české literatury předbřeznové a předmájové*), obsažný přehled moderní české poezie a prózy (*Profil české poezie a prózy od r. 1918*) a dále četné monometrické studie (podstatná část souboru *Záření ducha a slova*), kritické stati a recenze i práce popularizační. Č. poutaly také obecné metodologické problémy literární vědy a kritiky a rovněž filozofické aspekty českých dějin, v jejichž pojetí byl ovlivňován idealistickými koncepcemi. Trvale se zajímal o slovenskou literaturu minulou i současnou (monografie o A. Doležalovi, podíl na slovenských částech Jakubcových dějin, práce o nových slovenských básnících); výrazem jeho široce založených odborných zájmů byla řada článků a knižních doslovů o cizích, zvláště anglických autorech. Č. původní tvorba obsahuje lyrickou poezii osobních vyznání a meditací a historickou novelistiku, zaměřenou na dokumentárně psychologickou evokaci bělohorské doby. Autorovo umělecké založení se projevovalo také inklinací k esejistické formě a překládáním krásné literatury z latiny a angličtiny (časopisecky publikoval např. překlady E. A. Poea a R. Ch. Brooka).

PSEUDONYM, ŠIFRY: Jan Styr; J. B. Č., jbc, Jek-k, nk. ■ PŘÍSPĚVKY in: Acta Comeniana; Acta Universitatis Carolinae; Annali dell' Instituto Universitario Orientale, Sezione Slava (Neapol 1975, studie Paradox české renesance); ČČM (od 1932); Časopis Matice mor. (od 1932); Časopis pro moderní filologii (od 1930); Čes. mysl; Čes. lid; Čin (od 1929); Čtème (od 1943); Dělnická osvěta (od 1942); Host (od 1924); Kmen (od 1926); Kostnické jiskry (od 1930); Kritika (od 1925); sb. Krkonoše-Podkrkonoší (1969); Křesťanská revue; Lid. noviny (od 1938); Lit. noviny (od 1930); Lit. rozhledy (od 1930); Lit. svět (od 1927); Náboženská revue (od 1930); Nár. osvobození (od 1925); Naše věda; Naše doba (od 1928); Naše věda (od 1932); Nová svoboda (od 1924); Nové Čechy (od 1931); Panoráma (od 1938); Průdy; Rozhledy (od 1935); Rozpravy Aventina (od 1926); Sever a východ (od 1925); Slovenská literatúra; Slovenské smery; Slovesná věda (od 1948); Slovo a slovesnost (od 1936); Tvorba (od 1946); Věstník KČSN (1932 Veršovaná zpracování Otčenáše, sep. 1933; 1936 Alegorie Nové rady a Theriobulie, sep. 1937; 1938 Vznik a funkce Nové rady, i sep.); Zlatý máj; Zvon (od 1940) aj. ■ KNIŽNĚ. *Beletrie a práce o literatuře*: Zlomený kmen (P 1925); Henrik Ibsen a nemoc Evropy (E 1928); Slovo nad světlem (BB 1929); Boj o milost (BB 1931); Píseň písní (verš. parafráze, 1931); Augustin Doležal a jeho Tragoedia (1931); Československá literatura toleranční 1781—1861 (2 sv., 1933); Duch české literatury předbřeznové a předmájové (1938); Zápas o svobodu v zrcadle československé literatury (1938); Jiří z Poděbrad v české literatuře (1940); Z kulturních dějin českých 17. a 18. století (1940); Poutníček (doprovod k obrázkovým letopisům, 1940); Setkání (P 1946); Profil české poezie a prózy od r. 1918 (1947); Československá jednota (1947, s M. Pišutem); Záření ducha a slova (soubor studií, 1948); Duch a odkaz československé reformace (1951); Betlémská kaple v české literatuře (1952); Básník vesmíru a člověka (1968); Za jazyk přibitý (P 1970). — *Překlady*: Lyra Kampanova (1942); Vavřinec z Březové: Píseň o vítězství v Domažlicích (1951). ■ REDIGOVAL *časopis*: Kostnické jiskry (1930—36); *knižnice*: Špalíček (1927—40, s A. Císařovou-Kolářovou), Sloupové pamětní (reformační památky, 1942—49), Tvar (lyrika, 1940—48), Vinohrad (prózy, 1946—48). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: Sestry v kráse (výbor z české lyriky, 1941); Pozdravy mládí a naděje (antologie z mladé poezie, 1947); Hvězdoslav (antologie, 1949). ■

LITERATURA: ■ ref. Slovo nad světlem: A. Novák, Lumír 1929/30; F. X. Šalda: Glosa o tzv. poezii reflektivní a meditativní, ŠZáp 1930/31 ■; A. N. (Novák): ref. Augustin Doležal a jeho Tragoedia, LidN 14. 4. 1932; J. Jakubec: ref. Československá literatura toleranční 1781—1861, Naše věda 1934; J. Vilíkovský: O novějších pracích k dějinám staročes-

ké literatury (ref. Alegorie Nové rady a Theriobulie), Naše věda 1941; tk (F. Trávníček): O české slovesné baroko, LidN 13. 1. 1941; J. Hrabák: Ze staršího českého písemnictví (ref. Vznik a funkce Nové rady), SaS 1941; J. Hájek: Česká literatura mezi dvěma válkami (ref. Profil české poezie a prózy od r. 1918), Tvorba 1947, č. 15; V. Štěpánek: Příspěvky J. B. Č. k dějinám a kritice novočeské literatury (ref. Záření ducha a slova), LF 1949; Z.: Padesátiny J. B. Č., LitN 1953, č. 46; M. P. (Plecháč): J. B. Č., Jednota bratrská 1953; L. Šmíd: 60 let J. B. Č., Kostnické jiskry 1963, č. 38; ■ k sedmdesátinám: L. Š. (Šmíd), Kostnické jiskry 1973, č. 37; -jšp- (J. Špičák), Svob. slovo 6. 11. 1973; E. Michálek, LF 1973; Z. Matějček, Jednota bratrská 1974, č. 2 ■; Z. Tichá: Dva příspěvky k poznání českého literárního humanismu a renesance (ref. Paradox české renesance), ČLit 1976; ■ k pětasedmdesátinám: J. Lejdar, Čes. bratr 1978, č. 154; E. Michálek, Svob. slovo 3. 11. 1978; Ns., Kostnické jiskry 1978, č. 36 ■; V. Forst: Za J. B. Č., ČLit 1983.

et

Jan Ladislav Čapek

* 26. 1. 1858 *Semily*

† 9. 7. 1913 *Voloska* u Opatije (Jugoslávie)

Překladatel poezie a dramát z antických jazyků, autor studií prozodických a metrických.

Otec Josef, perníkař, byl dlouholetým starostou města a okresu Semily. Č. studoval 1870—78 na malostranském gymnáziu v Praze, pak se jako jednoroční dobrovolník účastnil okupace Hercegoviny. Klasickou a slovanskou filologii vystudoval v Praze, jako suplent působil na gymnáziích v Praze v Jindřišské ul. (1 rok), v Litomyšli (2 roky), v Českých Budějovicích (6 let), v Kolíně (1 rok) a od 1893 jako profesor v Jičíně. Byl znalcem hudby a dobrým amatérským zpěvákem. Do výslužby odešel v dubnu 1913 a odjel k moři na léčení. Byl pohřben ve Volosce u Opatije.

Zabýval se prozodikou a metrikou, z těchto oborů psal hesla pro Ottův slovník naučný. První přeložil do češtiny Herondovy Mimiamby, přízvučně překládal komedie Plautovy, o prozodické problematice překladů z antických jazyků s ním polemizoval J. Král.

PŘÍSPĚVKY in: Čes. muzeum filologické (od 1901); Výr. zpráva gymnázia v Jičíně (od 1904); Ottův slovník naučný. ■ KNIŽNĚ. *Překlady*: Herondes: Mimiamby (1900); T. Maccius Plautus: Mostellaria. Komédie o strašidle (1904) + Pseudolus (1907) + Chlubný voják (Miles gloriosus) (b. d., 1911). — *Polemiky s J. Králem*: Ještě něco o poměru české prozodie přízvuchné a časoměrné k rozměrům antickým (1901); Ještě některé úvahy o poměru obou prozodií českých k rozměrům antickým časoměrným (b. d., 1902); Prohlášení (b. d. 1902); Odpověď na kritiku p. prof. dra Jos. Krále o mém překladě Herondových Mimiambů (1903). ■

LITERATURA: J. Král in O prozodii české 2 (1938 ← polemické stati z LF 1901–04); L. Lukáš in Literární místopis Semilská (1947).

mo

Josef Čapek

* 23. 3. 1887 Hronov

† mezi 5. a 24. 4. 1945 koncentrační tábor *Bergen-Belsen*

Malíř a grafik; prozaik a dramatik (část tvorby vznikla spoluprací s K. Čapkem), autor děl pro děti, básník, žurnalista, výtvarný kritik a teoretik. Vyšel ze snah předválečné moderny; svou prózou, ovlivněnou zprvu kubistickým výtvarným principem, později filozofickým esejem, tíhl k typu bezdějové beletrie.

Otec Antonín Č. byl lékař, který působil i jako osvětový pracovník, matka Božena Č. byla sběratelkou literárního folklóru, babička z matčiny strany je vzpomínána jako rázovitá lidová vyprávěčka; oba sourozenci, Helena a zvláště Karel, působili literárně. Dětství prožil J. Č. v Malých Svatoňovicích, od 1890 v Úpici, kde chodil do obecné a měšťanské školy; rok (1900–01) strávil v Žaclěři, aby se naučil německy. V období 1901–03 navštěvoval německou tkalcovskou odbornou školu ve Vrchlabí, pak pracoval rok doma v Úpici v Oberlándrově tkalcovně jako tkadlec, montér a zámečník. 1904 odešel natrvalo do Prahy. Zde studoval na Uměleckoprůmyslové škole, a to do 1907 jako žák všeobecné školy prof. E. Dítěte (zde ho též učili J. Preisler a L. Šaloun),

do 1910 jako žák speciální školy pro dekorativní malbu prof. K. Maška; výtvarně ho však podstatněji formovalo francouzské pocézanovské malířství a jeho česká paralela. V téže době, už společně s bratrem Karlem (rodina se 1907 přestěhovala do Prahy a bydlela v Říční ulici na Malé Straně), vstoupil do literárního života výtvarnými i literárními referáty a drobnými prózami. Po absolvování Uměleckoprůmyslové školy odjel v říjnu 1910 do Paříže (bratr Karel za ním přijel začátkem března 1911 z Berlína). Kreslil tu v ranních i večerních kursech školy Colarossi, z bezprostředních výtvarných zážitků bylo nejsilnější setkání s uměním přírodních národů; s Karlem Č. tehdy rozepsal první verzi hry *Loupežník*. V červenci 1911 odjel přes Marseille do Španělska na krátkou okružní cestu po galeriích (zaujat hlavně Grekem, Goyou a Zurbaránem), v srpnu byl už zpět v Praze. (Znovu zašel do Paříže krátce v říjnu 1912.) Po návratu vstoupil do Skupiny výtvarných umělců, nově založeného sdružení moderně orientovaných příslušníků své generace, a stal se také pro prvních šest čísel redaktorem jejího orgánu Umělecký měsíčník (1911–12); 1912 poprvé vystavoval (na skupinové výstavě) své oleje a začal samostatně tisknout prózu a výtvarné články. Nesouhlas s kubisty ortodoxně picassovské ražby a se zjednotřením spolkového života ho však vedl 1912 k rozchodu se Skupinou (s ním odešli i V. Hofman a V. Špála), vstoupil do spolku Mánes a redigoval (s A. Matějčkem) 17. ročník Volných směrů (1912–13), v dubnu 1914 byl však z Mánesa vyloučen pro kritiku výboru, na němž žádal větší nezávislost pro redakci Volných směrů. S bratrem Karlem a v úzké spolupráci s S. K. Neumanem se podílel na vydání Almanachu na rok 1914 (říjen 1913), v korespondenci s Neumanem se také rodil plán na nový umělecký časopis, realizovaný až od jara 1918 (Červen). Světová válka zmařila Č. plány na další studijní cesty (Španělsko) a intenzivnější styky se zahraničními galeriemi; pro špatný zrak však nemusel narukovat. Ve válečných letech se významně rozvinul jeho vztah k německým expresionistickým časopisům (Aktion, Sturm aj.); 1918 vstoupil do redakce Národních listů, 1918–20 redigoval satirický časopis Nebojsa, 1918 založil s J. Zrzavým, V. Hofmanem, V. Špálou a R. Kremličkou skupinu Tvrdšíjní (její 6. výstava 1924 byla první soubornou vý-

stavou J. Č.). 1919 se oženil s J. Pospíšilovou (1889–1962), 1923 se narodila dcera Alena, 1925 se rodina přestěhovala na Vinohrady do vlastního dvojdomu, jehož jednu část obýval bratr Karel. Po výpovědi z Národních listů přešel J. Č. 1. 4. 1921 do redakce Lidových novin, v níž pracoval až do srpna 1939. Vedle toho působil 1930–31 v redakci časopisu Světzor, 1921–32 pracoval jako jevištní výtvarník pro Národní, Stavovské a Vinohradské divadlo a pro Národní divadlo v Brně (celkem 55 inscenací), a to nejčastěji s režiséry K. Čapkem, K. Dostalem, V. Novákem, F. Pujmanem a B. Stejskalem. Od konce války se také významně uplatňoval na poli knižní grafiky (proslul zejména svými knižními obálkami); upravoval tisky hlavně pro nakladatelství F. Obziny, J. Floriana, B. M. Kliky, F. Borového, pro Aventinum, Čin a Družstevní práci. Cest do ciziny bylo po válce poskrovnu (1923 Německo, 1938 SSSR), prázdniny trávil ve 20. letech v jižních Čechách, v období 1930–38 v Oravském Podzámku. Protože se intenzívně angažoval v protifašistickém zápase (karikatury, žurnalistika), byl ihned po vypuknutí války 1. 9. 1939 za pobytu v Želivě zatčen a deportován na Pankrác; od 9. 9. 1939 byl vězněn v Dachau, od 26. 9. 1939 v Buchenwaldu, od 26. 6. 1942 v Sachsenhausenu (odkud byl na 7 týdnů převezen do Berlína), od 25. 2. 1945 v Bergen-Belsenu v Dolním Sasku, kde pravděpodobně v půli dubna podlehl epidemii skvrnitého tyfu. Symbolický hrob je na vyšehradském hřbitově v Praze.

Umělecká aktivita J. Č. spadala stejným dílem do oblasti výtvarné jako literární a byla zde i tam podobně mnohostranná, osobitá a paralelní. Ve výtvarné oblasti platí Č. za jednoho ze zakladatelů moderního českého (postimpresionistického) výtvarného umění; zde se uplatnil jako malíř, grafik, karikaturista a scénický výtvarník, na literárním poli pak jako prozaik, dramatik, básník, pohádkář a novinář. Vnější pojitko obou činností tvořila jeho výtvarná publicistika (kritika, syntetizující výklad primitivní výtvarnosti, fejetony objasňující kořeny, povahu a funkci moderního umění). Ve svých literárních začátcích prošel Č. rychle, v úzkém doteku se současnou uměleckou modernou, několika stadii: secesí, novoklasicismem a kubismem expresívně modifikovaným. V jeho prózách se ustaloval postupně obraz světa jako takový průnik vnější a vnitřní reali-

ty, který nastoluje polaritu zduchovělé předmětnosti a naopak niternosti obrácené navenek; toto pojetí nazval sám autor magickým realismem. Za válečného zoufalství, jehož bezprostředním výrazem se stala kniha *Lelio*, ztotožnil se půl předmětné skutečnosti s pólem chaosu, zatímco fantazijní a snová niternost jediná poskytovala celistvost a naplnění; deformující stylizace přivedla Č. prózu až na hranici absurdní grotesky. Po válce prošla Č. literární tvorba, podobně jako jeho tvorba malířská, procesem silného oproštění, jež bylo podporováno rostoucím Č. zaujetím pro nazírání a postoj dítěte. Po prózách pro děti a po baladickém příběhu o vině a trestu (*Stín ka-pradiny*), jehož novelistickou formu však autor uvolnil osamostatněním meditativního partu a mnohostrannou dialogizací textu, následovala ve 30. letech rezignace na principy epické beletrie a naopak příklon k reflexivním formám podávajícím existenciální problematiku bezprostředně, a to k eseji organizovanému na beletristickém půdorysu (*Kulhavý poutník*) a k aforismu (*Psáno do mraků*). Začátkem 20. let se k této základní linii Č. literárního díla přidružila linie vytvářená pracemi, jež zrcadlily aktuální společenské děje a zároveň se snažily tuto současnost ovlivnit. Jak alegoricko-utopická dramata (*Země mnoha jmen*, s bratrem Karlem *Ze života hmyzu*, *Adam Stvořitel*), tak Č. fejetony a ostatní novinářská činnost si kladou otázku, zda je možno zachránit současný svět, zasažený krizí kapitalistické společnosti, a ponechat člověku naději na budoucnost; autor odpovídá persiflází negativních mravních principů ovládajících soudobou společnost, parodii snahy zlepšit svět násilnou cestou a konečně projevy důvěry v poznenáhlé zlepšování stávající skutečnosti. Koncem 30. let. vyústil tento druh tvorby originální protifašistickou publicistikou literární i kresebnou (*Diktátorské boty*).

ŠIFRY: B. Č. (v pracích psaných společně s bratrem Karlem), jč-, jč-, J. Č., J. K. Č. (v začátcích, kdy se podepisoval též J. K. Čapek). ■ PŘÍSPĚVKY in: Almanach na rok 1914 (1913); Apollon (1924); Bytová kultura (1924–34); Cesta (1918–19); Čas (1914); Červen (1918–19); Čin (1930–34); D 40 (1939); Horkého týdeník (1909); Kmen (red. S. K. Neumann, 1919); Kmen (red. J. Fučík, 1926–27); Kopřivy (1910); Krit. měsíčník (1938); Lid. noviny (1907–39); Lípa (1930); Listy pro umění a kritiku (1934); Lit. noviny (1937); Lit. rozhledy (1923); Loutkář (1932, lout-

kové hry Jak pejsek s kočičkou slavili 28. říjen, Jak děti dělaly s pejskem a kočičkou Mikuláše); Lumír (1910–21); Mor. slez. revue (1907–09); Mor. kraj (1905); Musaion (red. K. Čapek, 1920); Musaion (red. O. Štorch-Marien, 1929); Národ (1917–18); Nár. listy (1910–21); Nár. obzor (1908–09); Náš směr (1926); Nebojsa (1918–19); Nová žena (1932); Nové směry (1927); Novina (1910); Panoráma (1933); Pramen (1925); Přehled (1910–13); Přerod (1922); Přítomnost (1924–36); Rozpravy Aventina (1925–27); Scéna (1914); Snaha (1908); Stopa (1909–10); Studentský časopis (1938); Studio (1928); Styl (1913–21); Typografia (1927); U (1937); Umělecký měsíčník (1911–12); Večery Lid. novin (1911–12); Věda a život (1936); Veraikon (1921); Volné směry (1912–14); Ženská revue (1908–10). ■ KNIŽNĚ: *Beletrie a práce o umění*: Zářivé hlubiny a jiné prózy (1916, s Karlem Č.; zde i Lásky hra osudná); Lelio (PP 1917); Krakonošova zahrada (PP 1918, s Karlem Č.); Nejskromnější umění (EE 1920); Ze života hmyzu (D 1921, prem. 1922, s Karlem Č.); Lásky hra osudná (D 1922, s Karlem Č., poprvé v kn. Zářivé hlubiny a jiné prózy, 1916, čas. už 1911); Pro delfína (PP 1923); Země mnoha jmen (D 1923, i prem.); Málo o mnohém (FF 1923); Umělý člověk (F 1924); Adam Stvořitel (D 1927, i prem., s Karlem Č.); Ledačos (FF 1928); Povídaní o pejskovi a kočičce (1929); Stín kapradiny (P 1930); Dobře to dopadlo aneb Tlustý pradědeček, lupiči a detektivové (dramatizace pohádky O tlustém pradědečkovi a loupežnících z kn. K. Čapka Devatero pohádek a ještě jedna od Josefa Čapka jako přívazek, 1932, i prem.); Kulhavý poutník (E 1936); Umění přírodních národů (1938); — posmrtně: Básně z koncentračního tábora (1946, usp. V. Holan; 1980 s tit. Oheň a touha rozšíř. o překlady básní); Psáno do mraků (aforismy, 1947, ed. M. Halík). — *Ostatní práce*: Album deseti grafických listů J. Č. (1918); Osm linoleí (1919); Diktátorské boty (1937); — posmrtně: Dějiny zblízka (1949, cykly: Diktátorské boty, Ve stínu fašismu, Modern Times); Veselý rok (1949). — *Výbory*: Co má člověk z umění a jiné úvahy o umění z let 1912–37 (1946, usp. M. Halík); Povídejme si, děti (1954, usp. M. Halík); O sobě (1958, usp. M. Halík); Moderní výtvarný výraz (1958, usp. M. Halík). — *Souborná vydání*: Spisy bratří Čapků (Aventinum, 1928–32, pokr. nakl. Fr. Borový, 1932–48, 51 sv., od 1939 ed. M. Halík); Dílo bratří Čapků (Čs. spisovatel, 1954–71, ed. M. Halík). ■ KORESPONDENCE: V. Dyk — S. K. Neumann — bratři Čapkové: Korespondence z let 1905–1918 (S. K. Neumannovi z 1910–18, usp. M. Blahynka, S. Jarošová, F. Všeticka, 1962); Nepřicházejí v rhod (B. Reynkovi z 1917–35, usp. J. Glivický, L. Kundera, 1969); Dvojí osud (J. Pospíšilové z 1910–18, usp. J. Dostál, J. Opelík, J. Slavík, 1980); Bratři Čapkové: Dopisy z mládí (z 1908 N. Jehličkové, usp. T. Halík, J. Opelík, J. Slavík, 1982). ■ REDIGOVAL časopisy: Umělecký měsíčník (1911–12, č. 1–6), Volné směry

(1912–13, s A. Matějčkem), Nebojsa (1918–20), Světozor (1930–31); *sborník*: Almanach Kmene (1936–37). ■

BIBLIOGRAFIE: J. Č. a kniha. Soupis knižní grafiky. 1. Obálky (1958, sest. V. Thiele); M. Halík in V. Havel, V. Ptáčková: J. Č. dramatik a jevištní výtvarník (1963); bibliogr. dram. díla a scénicky výtvarné tvorby). ■ LITERATURA: J. Č. (1924, reprodukce olejů s úvodem K. Čapka a V. Špály); J. Pečírka: J. Č. (1937); V. Nezval: J. Č. (1937) → Manifesty, eseje a kritické projevy z let 1931–1941 (1974); J. Pečírka: J. Č. (1961); V. Havel, V. Ptáčková: J. Č. dramatik a jevištní výtvarník (1963); M. Halík, J. Slavík: Bojovné dílo J. Č. (1964); Katalog výstavy J. Č. 1887–1945. Obrazy a kresby (1979, NG Praha); J. Opelík: J. Č. (1980, obs. i výbor z díla). ■ F. X. Šalda: Kapitoly literárněkritické. 5. Karel a Josef Čapkové, Kmen 1917/18 → KP 10 (1957); S. K. Neumann: Dvě knihy skutečně nové, Červen 1918/19 → Stati a projevy 5 (1971); J. Vodák: Rod bratří Čapků, LidN 13. 8. 1918; M. Rutte: Bratři Čapkové, in Nový svět (1919) + Oči, skutečnost a duše, Musaion 1921; O. Fischer: Bratři Čapkové, NL 8. 4. 1922; F. Götz: Kubismus v české povídce, Cesta 1922 → Anarchie v nejmladší české poezii (1922); M. Rutte: Kapitola skoro zásadní, NL 12. 4. 1923 → Tvář pod maskou (1926); B. Václavěk: Skok přes propast, in Od umění k tvorbě (1928); K. Sezima: Odříkaví blíženci, in Masky a modely (1930) + K padesátinám J. Č., Lumír 1936/37; L. Svoboda: ref. Kulhavý poutník, U 1937; B. Václavěk: J. Č. padesátníkem, U 1937 → Literární studie a podobizny (1962); V. Černý: ref. Básně z koncentračního tábora, KM 1946; I. Herben: Hovory s J. Č., Dnešek 1946/47; O. Jahoda: O jednom názoru J. Č., KM 1946; K. Šourek: Umění J. Č., in katalog výstavy Dílo J. Č. (Praha 1946); V. Černý: První náčrt k studii o J. Č., KM 1947; T. Voříčka: Eseje bratří Čapků, 1. J. Č., in Stavitelé věží (1947); L. Bulín: Poznámka o spolupráci mladých Čapků, Kytice 1948; F. Halas: J. Č. — staré dítě, Almanach Kmene 1948 → Obrazy (1968); J. Janů: Prozaické prvotiny bratří Čapků, in Bratři Čapkové: Krakonošova zahrada — Zářivé hlubiny a jiné prózy — Juvenilie (1957); J. Opelík: O J. Č., in J. Č.: Stín kapradiny (1957); F. Götz: Několik pohledů na expresionismus v dramate světovém i českém, Divadlo 1958; E. Turnovský: Hra zdánlivých paradoxů aneb Ze života člověka, in Bratři Čapkové: Ze života hmyzu (1958); J. Kopecký in Bratři Čapkové: Fry (1959); J. Stýskal: J. Č. zapomený, Plamen 1962; F. Všeticka: Autor modrých dětských her, Zlatý máj 1962; M. Blahynka, F. Všeticka: Bratři Čapkové a St. K. Neumann, SPPI Gottwaldov 1964; J. Patočka: Kulhavý poutník J. Č., Tvář 1964; B. Polan in Život a slovo (1964); M. I. Křovák: Komedie dell'arte v našem divadle, Amatérská scéna 1967; M. Pávek in J. Č.: Stín kapradiny (1975); J. Slavík in Kresby J. Č. (katalog výstavy, Brno 1975) + in J. Č. — obrazy,

kresby, grafika (katalog výstavy, Plzeň 1976); J. Gli-vický: Překladatel J. Č., Zprávy Spolku čes. bibliofilů 1977, č. 2; J. Opelík: Dvě pařížské cesty J. Č., Umění 1977; P. Pečinková: Počátky výtvarněkritické činnosti bratří Čapků v moravských časopisech, VVM 1981 + Příspěvek bratří Čapků k činnosti naší výtvarné avantgardy, Estetika 1983; J. Holý: Těžká kří-dla J. Čapka, Lit. měsíčník 1983.

vf

Karel Čapek

* 9. 1. 1890 *Malé Svatoňovice* u Trutnova
† 25. 12. 1938 *Praha*

Prozaik, žurnalista, dramatik, esejista, autor knih pro děti, básník, překladatel z francouzštiny, literární, výtvarný a divadelní kritik, estetik, filozof, filmový libretista. Vůdčí osobnost své generace vzešlé ze snah předválečné moderny, v beletrii významný zejména novým zhodnocením epičnosti a zábavnosti, demokratizací literárního jazyka, vytvořením noetické prózy, obohacením žánru utopické a detektivní literatury; vynalézavý pěstitel rozmanitých druhů žurnalistické beletrie, hlavní představitel tzv. školy Lidových novin; autor světově známý svými protifašistickými literárními díly.

Narodil se v rodině lékaře MUDr. Antonína Č., který byl též činný osvětově a politicky, matka, Božena Č., sbírala slovesný folklór (publikovala v Českém lidu 1896), přiznávaný vliv na Č. bohatý jazyk měla babička z matčiny strany Helena Novotná, která v rodině žila 1900–12; bratr Josef vynikl jako jeden ze zakladatelů českého moderního (postimpresionistického) malířství i jako spisovatel, sestra Helena (provd. Koželuhová, po ovdovění provdaná za básníka, překladatele a esejistu J. Palivce) vydala několik prozaických knih. K. Č. prožil dětství v Podkrkonoší. Ještě v roce jeho narození se rodina přestěhovala do Úpice, kde 1895–1901 navštěvoval obecnou školu a první třídu měšť. školy. Gymnázium studoval zprvu v Hradci Králové (1901–05, bydlel zde s babičkou H. Novotnou), odkud však odešel, když mu údajně hrozilo vyloučení pro účast ve studentském kroužku, podezíraném ze sympatií

k anarchismu. Kvintu a sextu (1905–07) vychodil v Brně (kde žila jeho sestra sem provdaná), a poté, co se rodiče v létě 1907 přestěhovali do Prahy, přestoupil sem na Akad. gymnázium (mat. 1909). Debutoval básněmi, jež uveřejnil jako tercián na jaře 1904 v brněnském časopise Neděle, 1908–11 publikoval převážně práce napsané společně s bratrem Josefem. 1909–15 studoval na filoz. fakultě v Praze především filozofii, dějiny výtvarného umění a estetiku, ale také francouzskou, anglickou a německou filologii; z jeho seminární práce vzešla později vydaná kniha o pragmatismu, doktorát filozofie obhájil 1915 disertací *Objektivní metoda v estetice se zřetěním k výtvarnému umění* (v níž prof. Čáda, který chtěl v Č. vychovat svého nástupce, viděl základ Č. práce habilitační). Svá pražská studia přerušil 1910/11 pobytem na univerzitách v Berlíně (zimní semestr) a v Paříži (letní semestr); v Paříži bydlel s bratrem Josefem (který sem přijel už koncem října 1910); společně s ním zde rozepsal první verzi hry *Loupežník*. Po návratu z Paříže (přes Marseille) v červenci 1911 se začal výrazně podílet na nástupu mladé generace zanícené pro moderní umění (zvláště kubismus), a to bohatou činností publikační (prózy, referáty, překlady poezie), organizační (1911–12 člen Skupiny výtvarných umělců, jeden z organizátorů Almanachu na r. 1914 atd.) i polemickou (1913 první velká kontroverze s F. X. Šaldou); společně vyznávané snahy předválečné avantgardy ho od 1912 přivedly do úzkého styku s S. K. Neumannem (rozešli se 1919 pro rozdílný vztah k domácímu politickému vývoji). Za války nebyl odveden pro nemoc páteře. Po absolutoriu těžko hledal zaměstnání, nakonec (březen–září 1917) se stal (spolu s J. Foustkou, budoucím lékařem, překladatelem anglické a americké literatury, který mu pak začátkem 30. let poskytl tematický impuls k *Bílé nemoci*) soukromým učitelem syna hr. V. Lažanského (v této službě pobýval od května na zámku v Chyších u Žlutic). 5.–20. října 1917 pracoval v knihovně Národního (tehdy Zemského) muzea v Praze, 22. 10. nastoupil (spolu s Dykem, O. Fischerem, J. Herbenem, J. S. Macharem, M. Ruttem, K. Tomanem) do obrozených Národních listů jako redaktor; zde byl zaměstnán až do začátku 1921, kdy dal výpověď na protest proti propuštění J. Čapka a zároveň proti politické (protimasarykovské) linii listu. 1. 4. 1921

nastoupili bratři Čapkové místo v pražské redakci Lidových novin, kde K. Č. působil až do své smrti. Od 1. 10. 1921 do 30. 3. 1923 byl zároveň dramaturgem a režisérem Vinohradského divadla (za ředitelování J. Kvapila); 1921–22 se také pokoušel o filmová libreta (*Zlatý klíček*, *Rusalka*). V té době stále ještě bydlel v malostranském bytě svých rodičů v Říční ul., z toho 1919–23 s bratrem Josefem a jeho ženou (rodiče žili v období 1916–23 v Trenčianských Teplicích). Už po matčině smrti (1924) se v dubnu 1925 přestěhoval do vlastního domu na Vinohradech (druhou část dvojvily obýval bratr Josef); zde bydlel zprvu s otcem (který zemřel 1929), později s herečkou a spisovatelkou O. Scheinpflugovou, s níž se oženil 1935, zde se také scházivali tzv. pátečníci, debatační klub intelektuálů nejružnějších profesí i stanovisek (tyto schůzky začaly patrně na podzim 1924 ještě v Říční ulici). Od začátku 20. let také hodně cestoval. Delší cesty podnikl do Itálie (1923: *Italské listy*), Anglie (1924: *Anglické listy*), Španělska (1929: *Výlet do Španěl*), Holandska (1931: *Obrázky z Holandska*), Rakouska (1935), Dánska, Švédska a Norska (1936: *Cesta na sever*), Švýcarska a Francie (1937), řada krátkodobých zájezdů mířila zpravidla na různé kongresy (1927 Paříž, 1931 Ženeva, 1935 Nizza, Paříž, 1936 Budapešť) nebo na premiéry vlastních her (1923 Berlín a přitom severní Německo). Světový ohlas jeho her hned na začátku 20. let spolu s těmito cestami přivedl ho k rozsáhlým stykům se zahraničními spisovateli a mysliteli a měl také vliv na jeho volbu za prvního předsedu československého Penklubu (1925–33). Svých styků využíval k hájení pozic buržoasního československého státu, jehož politickou strukturu důsledně obhajoval (silné pouto ho vázalo zvláště k T. G. Masarykovi, s nímž se osobně seznámil 1922 a s nímž se stýkal od 1925), zejména pak v boji o záchranu československé demokracie v letech před druhou světovou válkou. Do té doby spadají i jeho polemiky s pravicovými spisovateli (R. Medkem, J. Durychem), řada rozhlasových projevů, přednášková činnost, práce pro úřad propagandy (mj. pomáhal stylizovat prohlášení, jímž vláda oznámila přijetí mnichovského diktátu). Od 1934 zajížděl někdy pracovat do Prohoře u Žlutic na statek své sestry, od 1936 pracoval často ve svém venkovském domě Strž u Dobříše. Na podzim 1938 byl skupinou francouz-

ských spisovatelů navržen za kandidáta na Nobelovu cenu za literaturu. Zemřel na zánět plic, vyčerpán jak horečnou prací pro záchranu republiky, tak štvanicemi pořádanými na jeho osobu v pravicovém tisku po Mnichovu. Pohřben byl na vyšehradském hřbitově v Praze.

Literární dílo K. Č. vyznačuje od samého počátku snaha o co nejužší kontakt s živou přítomností. Tato snaha, podpořená i autorovou orientací filozofickou (pragmatismus), uplatňovala se u Č. rozmanitým způsobem: ve volbě témat i hrdinů, v příklonu k jistým dobovým uměleckým hnutím i v sympatiích k cizím autorům, v preferování určitých žánrů i literárních druhů. V drobných raných prózách a komedii dell'arte *Lásky hra osudná* (vznikajících 1908–10), jejichž erotismus, estetismus a aforističnost je řadí k secesní literatuře, ozýval se smysl pro přítomnost jak žurnalistickými motivy a inspirací varietním typem zábavnosti, tak polemikou s realistickým a naturalistickým modelem literatury; v prvních větších povídkách (*Zářivé hlubiny a jiné prózy*) se přítomnost prosazovala hlavně Č. souzněním s převratnými tendencemi v současném evropském umění výtvarném i literárním, ve filozofii i estetice (kolem 1912 tíhl k novoklasicismu, jenž mu natrvalo pomohl ocenit děj jako základní sféru lidského typu, pak se ho významně dotkl kubismus, jehož vliv se promítl i později do tvárného vzorce Č. noetické prózy). Programové snahy sepnout literaturu bezprostředně s dynamismem současné civilizace a najít tomu adekvátní výraz zbrzdila válka, nicméně i torzovitě uskutečnění tohoto úsilí poskytlo pak začátkem 20. let východisko mladé poetistické generaci (viz např. vliv Č. překladů moderní francouzské poezie). Válka, reflektující se v Č. samostatném debutu *Boží muka*, vedla k zniternění a zmetafyzizaci jeho prózy; v knize se také začala utvářet jak podoba autorova soucitného a tolerantního humanismu, tak idea plurality lidské osobnosti. — Po válce reagovalo Č. dílo zvláště silně jednak na zřízení samostatného československého státu a zápas o jeho politickou orientaci, jednak na válečné zneužití techniky a tušení ještě hroznější války nové. Své stanovisko, odmítající radikální lidské zásahy do řádu přírodního i společenského a vyzdvihující pozitivní hodnoty obyčejného dělného života v duchu tehdejší Čapkovy životní filozofie vyslovil ve vel-

mi známých alegorických dramatech (*Ze života hmyzu*, *RUR*, *Věc Makropulos*, *Adam Stvořitel*) se zvýraznělou apelativní funkcí a v románových utopiích (*Továrna na absolutno*, *Krakatit*), usilujících stát se svou zdůrazněnou epičností a zábavností moderní lidovou četbou. Jiným projevem obrozované epičnosti byly také Č. moderní pohádky a originální typ detektivní short story, uskutečněný v *Povídkách z jedné kapsy* a v *Povídkách z druhé kapsy*. V aktuálním tematickém rámci našel přitom — za dominující výzvou ke snášenlivosti — místo i ústřední, tj. noetický zájem Č. tvorby; základní otázku po povaze pravdy a možnostech jejího poznání doplnil Č. pojetím, že každý má svou pravdu, poprvé ve hře *Loupežník*, dopsané 1920. Po válce, a to zejména v podmínkách vytvořených Lidovými novinami, se do žánrové pestrosti rozvinula také Č. žurnalistická činnost (fejeton a jeho cestopisná odrůda, sloupek, entrefilet, úvaha, esej, veršovaný rozhlásek aj.). Novinářství, na němž oceňoval nutný styk s širokou realitou a které mu umožňovalo uplatňovat jak bohaté znalosti z mnoha oborů, tak sklon k nabádavosti, hodnotil jako zvláštní pokus o univerzálnost. Jeho žurnalistická praxe obohacovala jeho beletrii podněty tematickými, žánrovými (román-fejeton) a stylovými (prolínání rozmanitých stylových vrstev, silné uplatnění hovorového jazyka). — 30. léta přinesla prohloubení a uzrání Č. tvorby. S tím, jak se jeho dosavadní zaměření na konsolidaci stávajícího společenského modelu měnilo pod hrozbou fašismu v bojovnou obhajobu základních lidských práv, dobíral se Č. také celistvějšího a soustředěnějšího uchopení obou svých hlavních námětů (možnost pravdivého poznání, vývoj světa k lidskosti). V noetických prózách (volná trilogie spjatá pouze obecnou problematikou *Hordubal — Povětroň — Obyčejný život*, *Život a dílo skladatele Foltýna*) se autorovo předestření noetické problematiky rozšířilo o aspekty mravní a sociální, nezbytnost blížít se k pravdě z mnoha stran vedla k rozbití souvislého románového děje na sled menších celků podávajících příběh z hlediska jednotlivých vypravěčů. Proti absolutizaci subjektivního výkladu skutečnosti se staví komplexnost objektivní pravdy; vyústění poznání se nalézá ne v soudu, nýbrž v plnějším obsáhnutí života; demaskuje se nemravnost falešného poznání; objevuje se, že poznání mnohot-

várné reality je podmíněno pluralitou lidské osobnosti a že právě tato pluralita zase umožňuje vzájemné porozumění a rovnost mezi lidmi. Je-li Č. noetická próza typem nepsychologické beletrie o lidském nitru, pak ostatní jeho práce z 30. let, dramatické (*Bílá nemoc*, *Matka*) i prozaické (*Válka s mloky*, *První parta*, bajky) vznikly jako reakce na současnou společenskou a politickou situaci v Evropě. Č. je v nich prost někdejší politické iluzivnosti; to mu v konkrétním plánu umožňovalo mířit, až pamfleticky, na projevy fašistické expanzivnosti, zatímco v symbolickém plánu se vyslovoval ke svým stálým tématům podstaty lidskosti a pravdy, smyslu poznání a síly základních mravních hodnot.

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Aristos (Obzory 1905), Milo (Moravská orlice 1905), Plocek (Nebojsa); Č., F., G., K. Č., K. J. Č. (v počátcích), P. (Nebojsa); B. Č. (v raných pracích napsaných společně s J. Čapkem). ■ PŘÍSPĚVKY in: Almanach Kmene (1930—37); Almanach na rok 1914 (1913); Apollón (1924); Aventinský magazín (1930—31); Bytová kultura (1924—25); Cesta (1918—24); Červen (1918—19); Čes. mysl (1915—16, 1934); Čes. revue (1912—13); Čes. slovo (1927—38); Čin (1937—38); D 36 (1935); sb. Deset let Osvobozeného divadla 1927—1937 (1937); Divadelní letáky (1922); Divadlo (1921—1937); Dobrý den (1927—28); Družstevní noviny (1937); Důstojnické listy (1937); Elán (1931); Horkého týdeník (1909); Jevišťe (1920—22); Kalendář českožidovský (1915); Kmen (1919—20); Kopřivy (1910—11); Lid. noviny (1908—38); Lípa (1920); Listy pro umění a kritiku (1934); Lit. noviny (1932—38); Lit. svět (1928); Lokální patriot (1935); Lumír (1910—34); Mansarda (hektograf. čas., Hradec Králové, 1905); Masarykův lid (1937); Měsíc (1936); Mladé proudy (1934); Moderní revue (1908, 1917); Mor. orlice (1905); Mor. slez. revue (1907—10); Mor. kraj (1905); Musaion (1920—21, 1929); Národ (1917—18); Nár. a Stavovské divadlo (1925—37); Nár. listy (1910—22); Nár. obzor (1908—09); Nár. osvobození (1927—38); Nár. politika (1928); Nár. práce (1925—29); Naše doba (1938); Nebojsa (1918—20); Neděle (1904); Nová žena (1934); Novina (1910); Nový večerník (1930); Obzory (hektograf. čas., Hradec Králové, 1905); Orfeus (1920); Panoráma (1929); Pestrý týden (1927—38); Prager Presse (1921—37); Prager Tagblatt (1932—37); Pramen (1920); Právo lidu (1925, 1937/38); Pražský ilustrovaný zpravodaj (1922); Přehled (1910—14); Přítomnost (1924—38; 1933 polemika o kritice); Republika (1919); Rozmach (1927); Rozpravy Aventina (1925—31); Ruch filozofický (1920, 1923); Scéna (1913—14); Sever a východ (1926); Sladko je žítí (1919); Slovo a slovesnost

(1935); Snaha (1908); Sobota (1934); Sokolský věstník (1936); Stopa (1909–10); Studentská revue (1908); Studentský časopis (1935, 1937); Studio (1929); Styl (1913); Svět v obrazech (1938); Světozor (1928–34); Tempo (1930); Tribuna (1921–27); Tribuna filatelistů (1936); U (1937); Uměl. měsíčník (1911–12); Večery Lid. novin (1911); Věda a život (1934); Venkov (1921–37); Vinohradské divadlo (1921–23); Vír (1926); Volné směry (1913–28); Volnost (1935); Ženská revue (1908–10); Život (1934–35). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie a práce o literatuře*: Zářivé hlubiny a jiné prózy (PP, D 1916, čas. 1910–12; s J. Čapkem); Boží muka (PP 1917); Krakonošova zahrada (PP 1918, čas. 1908–12; s J. Čapkem); Kritika slov (sloupky, 1920); Loupežník (D 1920, i prem); RUR (D 1920, prem. 1921); Trapné povídky (1921); Ze života hmyzu (D 1921, prem. 1922, s J. Čapkem); Lásky hra osudná (D 1922, s J. Čapkem; poprvé in Zářivé hlubiny a jiné prózy, 1916, čas. 1911); Továrna na absolutno (R 1922); Věc Makropulos (D 1922, i prem.); Italské listy (FF 1923); Anglické listy (FF 1924); Krakatit (R 1924); Jak vzniká divadelní hra a průvodce po zákulisí (1925, jedna kapitola od J. Čapka; od 1938 in Jak se co dělá); O nejbližších věcech (FF 1925); Adam Stvořitel (D 1927, i prem., s J. Čapkem); Skandální aféra Josefa Holouška (P 1927); Hovory s T. G. Masarykem (1. 1928, 2. 1931, 3. 1935; souhrnně 1936); Povídky z jedné kapsy (1929); Povídky z druhé kapsy (1929); Zahradníkův rok (FF 1929); Výlet do Španěl (FF 1930); Marsyas čili Na okraj literatury (EE 1931); Apokryfy (PP 1932); Dášeňka čili Život štěněte (P pro ml., 1932); Devatero pohádek a ještě jedna od Josefa Čapka jako přívazek (1932); Obrázky z Holandska (FF 1932); O věcech obecných čili Zoon politikon (úvahy, 1932); Hordubal (R 1933, 1. díl trilogie); Povětroň (R 1934, 2. díl); Obyčejný život (R 1934, 3. díl); Mlčení s TGM (1935); Tři články o vlastenectví (1935); Cesta na sever (FF 1936); Válka s mloky (R 1936); Bílá nemoc (D 1937, i prem.); Jak se dělají noviny (1937; od 1938 in Jak se co dělá); První parta (R 1937); Jak se co dělá (FF 1938); Matka (D 1938, i prem.); — posmrtně: Život a dílo skladatele Foltýna (R 1939, torzo); soubory fejetonů, sloupků aj. (ed. M. Halík, zčásti podle autorových plánů): Měl jsem psa a kočku (1939); Kalendář (1940); O lidech (1940); Kniha apokryfů (1945); Bajky a podpovídky (1946); Vzrušené tance (BB 1946); Ratolest a vavřík (1947); Kritika slov a úsloví (1948); Obrázky z domova (1953); Věci kolem nás (1954); Sloupkový ambit (1957); Na břehu dnů (1966); Divadelníkem proti své vůli (1968); Čtení o TGM (1969); V zajetí slov (1969); Místo pro Jonathana! (1970); Drobtý pod stolem doby (veršované rozhlásky, 1975); — *Překlady*: G. Apollinaire: Pásmo (1919); Francouzská poezie nové doby (1920, rozšíř. vyd. 1936 s tit. Francouzská poezie); Molière: Sganarelle (1922, s O. Fischerem); Francouzská poe-

zie a jiné překlady (soubor překladů, 1957, ed. M. Halík). — *Ostatní práce*: Pragmatismus čili Filozofie praktického života (1918). — *Výbory*: Výbor z prózy K. Č. (1934, usp. J. Mukařovský); Vesele o lidech (1955, usp. M. Halík); Povídky a drobné prózy (1955, usp. F. Buriánek); Výbor z díla K. Č. (1958, 5 sv., usp. M. Halík); Poznámky o tvorbě (1959, usp. M. Halík); Kapesní povídky (1965, usp. J. Šafránková); Ukradený spis 139/VII, odd. C. (1968, usp. I. Klíma); Pudlenka (1970, usp. M. Halík, z kn. Měl jsem psa a kočku); Výbor z díla K. Č. (1972–75, usp. M. Halík, 10. sv.); Pozdravy (1979, usp. M. Pohorský). — *Souborná vydání*: Spisy bratří Čapků (Aventinum, 1928–32, pokr. nakl. Fr. Borový, 1932–48, 51 sv., od 1939 ed. M. Halík); Dílo bratří Čapků (Čs. spisovatel, 1954–71, ed. M. Halík); Spisy K. Č. (Čs. spisovatel od 1980). ■ KORESPONDENCE: K. Dobeš: K. Č. a Akademie (A. Sovovi z 1925), Svob. slovo 12. 1. 1950; J. Mourková: K akcím spisovatelů na obranu republiky v době Mnichova (Obci čs. spisovatelů z 1938), ČLit 1959; J. Knap: Zrození Almanachu na rok 1914 (O. Fischerovi, O. Theerovi z 1913), Sborník NM, ř. C, 1962; V. Dyk, S. K. Neumann, bratři Čapkové: Korespondence z let 1905–1919 (S. K. Neumannovi z 1910–18, usp. M. Blahynka, S. Jarošová, F. Všetická, 1962); F. Bařha: K. Č. v Knihovně NM (z 1917), Sborník NM, ř. C, 1963; Z. Bičík: Objevené dopisy K. Č. (funkcionářům Podkrkonošské župy sokolské z 1925–27), sb. Krkonoše-Podkrkonoší 1967; K. Č.: Listy Olze (O. Scheinpflugové z 1920–38, ed. M. Halík, 1971); O. Vočadlo: Anglické listy K. Č. (O. Vočadlovi z 1921–38 aj.; 1975); K. Č.: Listy Anielce (A. Nepeřené z 1905, usp. T. Halík, 1978); K. Č.: Listy ze zásuvky (V. Hružové z 1920–31, usp. J. Opelík, 1980); Bratři Čapkové: Dopisy z mládí (H. Bergerové a L. Solpérové z 1907–11, usp. T. Halík, J. Opelík, J. Slavík, 1982). ■ REDIGOVAL časopis: Musaion (1920–21); knižníci: Knihovna životní moudrosti (1931–32, Aventinum); sborníky: Nůše pohádek 1–3 (1918–20), Dni žalu (1937, s J. Koptou a V. K. Škrachem). ■

BIBLIOGRAFIE: M. Halík in V. Havel, V. Ptáčeková: J. Čapek dramatik a jevištní výtvarník (1963; hry napsané společně s J. Č.). ■ LITERATURA: V. Vášová: K. Č. z hlediska náboženského (1930); V. Černý: K. Č. (1936); J. Kašpar: Zahrada mládí K. Č. (1946); O. Scheinpflugová: Český román (1946); sb. Vzpomínáme bratři Čapků (1946); S. V. Nikolskij: K. Č. (1952); V. Ševčuk: K. Č. (Kyjev 1958); L. Dobossy: K. Č. (Budapešť 1961); H. Čapková: Moji milí bratři (1962); W. E. Harkins: K. Č. (New York 1962); H. Janaszek-Ivaničková: K. Č. cizlí Dramat humanisty (Varšava 1962); I. Klíma: K. Č. (1962); J. Branžovský: K. Č. světový názor a umění (1963); A. Matuška: Člověk proti zkáze (1963); S. V. Nikolskij: Roman K. Č. Vojna s salamandrami (Moskva 1968); O. Malevič: K. Č. (Moskva 1968); M. Wajs: Chyše v životě a díle K. Č. (1968); I. A. Bernštejn: K. Č. (Moskva

1969); O. Králík: První řada v díle K. Č. (1972); M. Šulcová: Kruh mého času (1975); O. Vočadlo: Anglické listy K. Č. (1975); F. Buriánek: K. Č. (1978); S. V. Nikolskij: Fantastika a satira v díle K. Č. (1978); M. Halík: K. Č. Život a dílo v datech (1983, ed. J. Opelík); K. Č. v vzpomínkách sovremennikov (Moskva 1983, ed. O. M. Malevič); Krajem bratří Čapků (1983, text F. Buriánek, fotografie Z. Menec); F. Buriánek: Čapkovské variace (1984). ■ F. X. Šalda: Kapitoly literární kritické. 5. K. a J. Čapkové, Kmen 1917/18 → KP 10 (1957); S. K. Neumann: Dvě knihy skutečně nové (ref. Boží muka), Červen 1918/19 → Stati a projevy 5 (1971); F. Götz: Kubismus v české povídce, Cesta 1922 → Anarchie v nejmladší české poezii (1922); J. Hora: Nové romány (ref. Krakatit), RP 1. 6. 1924 + Omyly K. Č., RP 7. 12. 1924, obojí → Poezie a život (1959); P. Fraenkl: K. Č. a jeho generace, Nová svoboda 17. 12. 1925; M. Rutte: Odpoutaný Bůh, in Skrytá tvář (1984); J. Durych: Svět K. Č., Rozmach 1927 → Ejhle člověk (1928); B. Václavek: Skok přes propast, in Od umění k tvorbě (1928); J. Hora: Nové povídky K. Č. (ref. Povídky z jedné kapsy), LitN 1929, č. 3 → Poezie a život (1959); K. Sezima: Odříkaví bliženci, in Masky a modely (1930); F. X. Šalda: K. Č., novinář politický a sociální, ŠZáp 1931/32 + Dvě románové badaly z Podkarpatské Rusi, ŠZáp 1932/33, obojí → Kritické glosy k nové poezii české (1939); P. Buzková: Drama K. Č., in České drama (1932); F. X. Šalda: Hromádka moderní české beletrie (ref. Obvyčejný život), ŠZáp 1934/35 → Kritické glosy k nové poezii české (1939); J. Mukařovský in Výbor z prózy K. Č. (1934) → (s tit. Vývoj Č. prózy) Kapitoly z české poetiky 2 (1941) + K novému vydání Francouzské poezie K. Č., SaS 1936 → Kapitoly z české poetiky 2 (1941); V. Černý: Č. překlady francouzských básníků, LidN 21. 9. 1936; B. Fučík: Nad Č. překlady, LUK 1936; V. Nezval: Průvodce mladých básníků, LidN 6. 9. 1936, též in K. Č.: Francouzská poezie (1936); ■ ref. První parta: S. K. Neumann: Sociální román relativisty nebo Hornický život k pobavení, Tvorba 1937 → O umění (1958); J. Fučík, RP 21. 9. 1937 → Stati o literatuře (1951); J. Hora, Čes. slovo 9. 11. 1937 → Poezie a život (1959) ■; J. Haller: O slovu K. Č., Přítomnost 1937; LidN 27. 12. 1938 — 2. 1. 1939 (k úmrtí); A. M. Piša: Za K. Čapkem, PL 28. 12. 1938 → Třicátá léta (1971); B. Václavek: In memoriam K. Č., U 1938/39 → Literární studie a podobizny (1962); V. Černý: Poslední Čapkovu tvůrčí období a jeho demokratický humanismus, KM 1939; J. Fučík: K. Č. živý a mrtvý, Nová svoboda 19. 1. 1939 → Milujeme svůj národ (1948); B. Mathesius: Fort-Chabrol, K. Čapku, KM 1939; J. Mukařovský: Próza K. Č. jako lyrická melodie a dialog + Významová výstavba a kompoziční osnova epiky K. Č., obojí SaS 1939 → Kapitoly z české poetiky 2 (1941); M. Pujmanová: Sedmero mistrovských ctností K. Č., KM 1939 → Vyznání a úvahy (1959); M. Rutte: Vy-

pravy za skutečností, in Mohyly s vavřínem (1939); B. Vomáčka: K. Č. a hudba, LidN 6. 1. 1939; V. Černý: ref. Vzrušené tance, KM 1946; J. Honzl: Proměny doby a díla, Otázky divadla a filmu 1946/47; T. Vodička: Ironie v díle K. Č. Eseje bratří Čapků, in Stavitel věží (1947); L. Bulín: Poznámky o spolupráci mladých Čapků, Kytice 1948; J. B. Čapek: Dílo a osobnost K. Č., in Záření ducha a slova (1948); M. Těšitelová: Frekvence slov a tvarů ve spise Život a dílo skladatele Foltýna od K. Č., NŘ 1948; J. Uhel: Technika v pracích K. Č., Technické noviny 1954, č. 23; J. Kolár: Č. hra o mládí, in K. Č.: Loupežník (1955); M. Těšitelová: Poznámky k slovní zásobě v románě K. Č. Život a dílo skladatele Foltýna, NŘ 1955; J. Kopecký: Č. cesty od člověka k lidem, in K. Č.: Hry (1956); D. Kšicová: Působení novinářské činnosti K. Č. na výstavbu jeho pohádek, SPFF Brno 1956; J. Levý: Č. Loupežník a Shakespeare, SVŠP Olomouc 1956 + Č. překlady ve vývoji českého překladatelství a českého verše, in K. Č.: Francouzská poezie a jiné překlady (1957), obojí → Bude literární věda exaktní vědou? (1971); E. Edgar: Jak se stal K. Č. zahrádkářem, Naše vlast 1957; E. Konrád in Nač vzpomenu (1957); J. Janů in Bratři Čapkové: Krakonošova zahrada - Zářivé hlubiny a jiné prózy — Juvenilie (1957); L. Bulín: Tajemství písma, HD 1958; J. Mukařovský: K otázce individuálního slohu v literatuře, ČLit 1958 + O K. Č. a jeho Krakatitu, in K. Č.: Krakatit (1958); M. Suchomel: Začátky Č. prózy a pragmatismus, sb. Franku Wollmannovi k sedmdesátinám (1958); J. Šrámková: Medicína v životě a díle K. Č., Praktický lékař 1958; E. Turnovský in Bratři Čapkové: Ze života hmyzu (1958); J. Brabec in K. Č.: Poznámky o tvorbě (1960); L. Doležel: O slohu vyprávění K. Č., NŘ 1960; M. Halík: K. Č. a Brno, K. Č. ve vzpomínkách brněnských spolužáků, Brněnský kult. zpravodaj 1960 + Knihy dětsví bratří Čapků, Zlatý máj 1961; A. Hoffmeister: O kresbách a podobě K. Č., in Podoby (1961); K. Koževniková: Styl K. Č. v zrcadle překladu do ruštiny, Bulletin Ústavu rus. jazyka a literatury 1962; O. Malevič: Továrna na absolutno po 40 letech čili Utopie a dějiny, ČLit 1962; K. Mára: Využití hovorových a nespisovných prostředků v dramatech K. Č., AUC Praha 1962 (1963); K. Čechák: K. Č. a přírodní vědy, Vesmír 1963; J. Kopecký: Nedávno, in Tvrdohlavá knížka (1963); F. Langer: O bratřích Čapcích, in Byli a bylo (1963); E. Strohová in Zrození moderny (1963); L. Bulín: Čapkův Mexický voják, sb. Krkonoše-Pokrkonosi 1963 (1964); M. Blahynka, F. Všeticka: Bratři Čapkové a S. K. Neumann, SPPI Gottwaldov 1964; J. Mukařovský: Dvě knihy povídek K. Č. o hledání pravdy a spravedlnosti, in K. Č. Povídky z jedné kapsy — Povídky z druhé kapsy (1964); F. Valouch: Cesta K. Č. od relativismu k antifašismu — Bílá nemoc, sb. Krkonoše-Pokrkonosi 1963 (1964); I. A. Bernštejnová: K. Č. v Sovětském svazu. Dvacátá a třicátá léta, sb. Čs.—so-

větské lit. vztahy v období meziválečném (1965); M. Frič: K. Č. a film, Div. a film. noviny 1965, č. 14–15; R. Grebeníčková: Georg Kaiser a čapkovská konference, LitN 1965, č. 43; M. Otruba: Polemika K. Č. s romantikou, ČLit 1965; B. Polan in Místo v tvorbě (1965); V. Blažek: Náhoda, člověk, katastrofa, sb. Cesty k dnešku (1966); J. Opelík: Obyčejný život čili Deukalion, sb. Struktura a smysl literárního díla (1966); E. Strohsová: Román pro služky a Č. směřování k epičnosti, sb. Struktura a smysl literárního díla (1966); V. Forst: Spor F. X. Šaldy a K. Č., AUC Praha 1967; H. Korecká: K. Č. — umělec a publicista, sb. Václavkova Olomouc 1966 (1967); O. Malevič: Úloha literární tradice v knize K. Č. Boží muka, ČLit 1967; S. V. Nikolskij: Román oscilujících žánrových forem, Impuls 1967; M. Pávek: Sen života a život ve snu, ČLit 1967; K. Benešová: K. Č. — spisovatel pro mládež, sb. Krkonoše-Podkrkonoší (1968); F. Černý: Jak obrodit divadlo, in K. Č.: Divadelníkem proti své vůli (1968); H. Korecká: Postavení a význam sloupku v kontextu Č. tvorby, ČLit 1968 + Hledání spojenců, Impuls 1968/69; E. Strohsová: K. Č., ČLit 1968; J. Sýkorová: Postava ženy v Č. dramatech, sb. Krkonoše-Podkrkonoší (1968); M. Halík: K. Č. a Trenčianske Teplice, Slovenské kúpele 1968, č. 7–8; F. Buriánek: O jeho českém charakteru, Impuls 1968/69 → O české literatuře našeho věku (1972); K. Benešová: Moderní pohádkáři 30. let ve srovnání s K. Č., sb. Miscellanea (1969); V. Černý: Dialog F. X. Šalda — K. Č., Sborník pětadvaceti (1969); J. Doležal: Consilium abeundi, Texty 1970; V. Königsmark: Významotvorné možnosti fabulované prózy, ČLit 1970; F. Valouch: Č. hrdina soucitu, sb. Krkonoše-Podkrkonoší (1970); O. Malevič: Vývoj stylu raných próz K. Č., ČLit 1971; M. Pohorský: Noetické romány K. Č., ČLit 1972 → Portréty a problémy (1974); F. Buriánek: K typologii románového žánru v díle K. Č., AUC Praha 1973; S. V. Nikolskij: Román žánrové syntézy, ČLit 1974; M. Pohorský: Torzo románu aneb Román jako torzo, ČLit 1974 → Portréty a problémy (1974); J. Polák: K. Č. na univerzitě, AUC Praha 1974; H. Svobodová: Repliky na rozkazovací větě v Č. Loupežníku, AUP Olomouc 1974; O. Matoušek: Vzpomínka na K. Č. a rozhlas, Lid. demokracie 31. 12. 1975; F. Buriánek: K. Č. estetik, ČLit 1976; J. Polák: O charakter Čapkových „pohádek“, Zlatý máj 1976 + „Nůše pohádek“ K. Čapka, Zlatý máj 1976; F. Miko in Štýlové konfrontace (1976); P. Taussig: Archív života (o filmové tvorbě K. Č.), Svob. slovo 16. 12. 1978; J. Martinec: Doktor chudých (o modelu pro postavu dr. Galény), Židovská ročenka 1978/79; K. Horálek in Folklor a světová literatura (1979); J. Opelík in K. Č.: Dopisy ze zásuvky (1980); E. Stehlíková: K. Č. aneb Krátkodobý poměr s antikou, Zprávy Jednoty klas. filologů 1980, č. 1–2; J. Polák: Jednota, diferenciace a kompozice díla bratří Čapků, Lit. měsíčník 1980; R. Pytlík in Česká literatura v evropském kon-

textu (1982); V. Kudělka in Boje o české drama v letech 1918–1945 (skripta, 1983); P. Taussig: Marginalie k historii českého filmu 1, Film a doba 1983, č. 1; F. Všeticka: Čapkův noetický román, AUP Olomouc, Facultas paedagogica, Čes. jazyk a literatura 4, 1983.

vř

Tomáš Čapek

* 6. 12. 1861 *Krašťovice* (Chrástřovice) u Strakonice

† 28. 3. 1950 *New York* (USA)

Historik a memoárista českého vystěhovalectví do USA, autor bibliografií českého tisku v Americe.

Nejmłodší ze sedmi dětí selské rodiny, v 9 letech mu zemřel otec. Obecnou školu vychodil v Radomyšli, 1873–76 navštěvoval nižší reálku v Písku a 1876–79 se ve Strakonici vyučil kupectví. Na podzim 1879 odjel do USA, kam se už předtím během 70. let vystěhovali tři jeho bratři; z nich nejstarší Vratislav Jan Č. (1842–1909), redaktor čechoamerických časopisů Pokrok, Newyorské listy aj., byl literárně činný a uveřejňoval — zejm. v časopise Květy Ameriky — verše, satiry a povídky. První 3 roky žil T. Č. u bratra Jana v New Yorku a věnoval se soukromému studiu angličtiny a latiny; 1883 začal pracovat jako novinář (Dělnické listy a časopis Patriot v New Yorku), 1884–86 působil v časopise Pokrok Západu v Omaze. Pak studoval práva (1886–88 na univerzitě v Ann Arbor a 1888–90 na Columbia University v New Yorku), po skončení studií působil jako advokát v Omaze (1890–94), kde byl i poslancem státního sněmu za demokratickou stranu. Po sňatku s americkou Češkou Annou Vostrovskou (1894), která později spolupracovala na jeho díle Bohemian bibliography, přesídlil do Pittsburghu, ale už 1895 se trvale usadil v New Yorku, kde si otevřel advokátní kancelář; 1910 se stal prezidentem české banky v New Yorku (Bank of Europe), v níž působil až do jejího pádu v letech hospodářské krize (1931). Jeho kancelář byla střediskem čes-

kého života; mj. se Č. zasloužil o založení známé České knihovny v New Yorku, stýkal se s českými hosty v USA. Za první světové války rozvíjel činnost na podporu zahraničního odboje proti Rakousku, po léta působil jako krajaňský konzul. 1903, 1921, 1926, 1928 a 1934 navštívil na delší dobu starou vlast. Jeho syn JUDr. Thomas Č. (* 1895) spolupracoval na díle *The Čech (Bohemian) Community of New York* (1921) a samostatně vydal knihu *Origins of the Czechoslovak State*.

Ač byl Č. literární debut beletristický (satirická próza v časopise *Diblík* 1881), tíhl autor svým základním zájmem k historii, jež byla od mládí jeho koníčkem. V Americe začal už v 80. letech sbírat látku o raných českých přistěhovalcích (zejm. o A. Herrmannovi, zakladateli osady Bohemia Manor v 17. stol.). Záslužnou práci vykonával jako kronikář a historik české a slovenské imigrace, jíž věnoval řadu česky i anglicky psaných děl, a jako historik a bibliograf krajaňského tisku (*Padesát let českého tisku v Americe, Bohemian bibliography*). Čtenářsky přitažlivé jsou jeho paměti *Moje Amerika* (s předml. K. Čapka), v nichž živě vylíčil své dětství na jihočeské vsi, zejména však existenci duchovní poměry českých vystěhovalců ve Spojených státech. Dokumentární údaje a konkrétní popis situace i jednotlivých výrazných postav českoamerického života jsou tu spojeny s úvahami o sociálních, národnostních a kulturních problémech imigrace, o jejích ideových a náboženských poměrech, otázce asimilace atd.

PŘÍSPĚVKY in: *Bohemian voice* (Omaha, od 1892); *Denice novověku* (Cleveland, Ohio, od 1901); *Dělnické listy* (New York, od 1883); *Diblík* (1881); *Kalendář Newyorských listů* (1927); *Lid. noviny* (1935); *Nár. listy* (1889); *Osvěta* (1889, studie o Moravských bratřích v Americe); *Patriot* (New York, 1883–84); *Pokrok Západu* (Omaha, 1884–86); *Rozhledy* (1935); *Svornost* (Chicago, od 1887); *Zlatá Praha* (od 1889). ■ **KNIŽNĚ.** *Původní práce:* Památky českých emigrantů v Americe. Příspěvek k dějinám českoamerického vystěhovalectví (Omaha 1889, opr. vyd. 1907); *The Slovaks of Hungary. Slavs and Panslavism* (New York 1906); *Padesát let českého tisku v Americe* (New York 1911); *Austria-Hungary and the Slavonians* (New York 1912); *Bohemia under Habsburg misrule* (1915); *Bohemian bibliography* (New York 1918, s A. Vostrovskou-Čapkovou); *The Čechs (Bohemians) in America. A Study of Their National, Cultural, Political, Social, Economic and Religious Life* (Boston 1920); *The Čechs*

and Slovaks in American banking (New York 1920); *The Czechoslovaks, The Čech (Bohemian) community of New York* (New York 1921); *Jan Vratislav Čapek* (New York 1921); *Naše Amerika. Kritické posouzení hospodářského a sociálního stavu i politické, církevní i společenské činnosti amerických Čechů a Slováků se zřetelem ke všem americkým Slovanům* (1926); *Augustin Herrmann, zakladatel Bohemia Manor* (1930, též angl. s názvem *Augustin Herrmann of Bohemia Manor*); *Moje Amerika* (paměti, 1935); *Czechs and Slovaks in the United States Census. With reference to all Slaves* (New York 1939); *Návštěvníci z Čech a Moravy v Americe v l. 1848–1939. Příspěvek k dějinám amerických Čechů* (Chicago 1940). ■ **KORESPONDENCE:** Z New Yorku do Prahy a zpět (A. Čapkové z 1921; 1922). ■ **REDIGOVAL časopisy:** *Patriot* (New York, 1883–84, s J. V. Čapkem a F. Bartoškem), *Bohemian voice* (Omaha, 1892–94). ■

LITERATURA: -n-: Známy českoamerický pracovník... T. Č...., *Zvon* 1911/12; ■ ref. *Moje Amerika:* J. Formánek, *LidN* 7. 8. 1935; B. Jedlička, *LidN* 29. 10. 1935 ■.

II

Karel Matěj Čapek Chod

* 21. 2. 1860 *Domažlice*

† 3. 11. 1927 *Praha*

Povídkař, romanopisec, dramatik, představitel realismu a naturalismu, osobitý tragikomickým a groteskním ztvárňováním společenských procesů na přelomu 19. a 20. století, uplatňující v obrazech ze života buržoazie, proletariátu a umělecké bohémy dokumentární zaujetí pro specifiku rozmanitých prostředí a profesí; novinář politického a kulturního zaměření, divadelní a výtvarný referent.

VI. jm. Matěj Č., pocházel z rodiny středoškolského profesora. Studoval na gymnáziu v rodišti (mat. 1879) a na právnické fakultě v Praze; studia nedokončil a věnoval se žurnalistice a prozaické tvorbě. Působil jako redaktor oloouckého *Našince* (1884–88), *Hlasu národa* (1888–90), *Národní politiky* (1890–1900) a od 1900 *Národních listů*. Literárně začal publikovat na přelomu 80. a 90. let, kdy měl blízko k okruhu autorů Šimáčkova Světozoru

(své příspěvky podepisoval dalším jménem Karel od příhody s J. V. Sládkem, který jako redaktor Lumíra měl námitky proti neliterárně znějícímu jménu Matěj; později, když vystoupili bratři Čapkové a pracovali od 1917 v téže redakci Nár. listů, připojil ještě přídomek Chod). Jako novinář prošel různými rubrikami, poznal práci fejetonisty, soudnickáře, redaktora politické a kulturní rubriky, výtvarného a divadelního referenta. Výtvarnými a divadelními kritikami přispíval také do časopisů (Svět, Zvon, Česká revue). V politické publicistice zaujímal vyhraněné nacionalistické postoje; tato jeho orientace posléze vyústila v příslušnost k národně demokratické straně, v jejímž orgánu, kterým se staly za buržoazní republiky Nár. listy, pracoval. Ve 20. letech se redakční povinnosti Č. Ch. omezovaly převážně na beletristické příspěvky: tento úvazek plnil zejména v časopise Cesta. Od 1888 žil v Praze, kde byl i pohřben (Vinohradský hřbitov).

Počáteční tvorba Č. Ch. obsahovala vedle humorně laděných obrázků a grotesek také prózy, jež se úsilím o autentičnost a drobnokresebným traktováním sociálních námětů již výrazněji začleňovaly do soudobé realistické a naturalistické literatury. Tyto dokumentární tendence byly podporovány autorovým žurnalistickým povoláním, pozorovatelským smyslem a znalostí života různých společenských vrstev. Styčné body s naturalismem a záliba v atraktivních námětech se uplatnily již v rané tvorbě zájmem o jedince fyzicky a duševně poznamenané, o lidi živořící na okraji společnosti (*Povídky, Nedělní povídky*, románový pokus *V třetím dvoře*); v interpretaci Č. Ch. jde většinou o pasívní oběti okolností, s nimiž si výsměšně pohrává osud. Konflikt prvního významného románu (*Kašpar Lén mstitel*) byl osnován jako tragická vzpoura jedince proti společenskému bezpráví. Ač autor i nadále shledával argumenty pro svůj fatalistický názor, projevovала se v jeho tvorbě i snaha o nalezení čínorodého úspěšného hrdiny, někdy až násilně konstruovanými protějšky pasívních typů (*Siláci a slaboši*). Příběhy životních ztroskotanců i podnikavých jedinců nabývaly prohloubenější psychologické a sociální motivace v rozsáhlých románových obrazech ze života buržoazie, umělecké bohémy, proletariátu i městské periferie, z prostředí novinářského, divadelního atd. (*Antonín Vondřejc, Turbína*).

Pesimistický pohled na soudobý svět tu vyrůstal z deziluzivních prožitků a byl ovlivněn naturalistickým determinismem, tezí o osudovém předurčení člověka, přesvědčením o síle pudové stránky, prosazující se proti intelektu a volní sféře. Příběhy Č. Ch. bývají drsné a chmurné, jen zřídka se však vzepnou do poloh skutečně tragických: tragika se většinou zvrací v pitvornou grotesknost, hrdinové se třísí o nejbizarnější náhody, které je však nenichá úplně, ale zesměšňují a profanují. Jsou tak sice postiženy určité reálné procesy v kapitalistickém světě (krize moderního technického věku, vzestup a pád podnikatelské buržoazie, zprozaiznění a zvěcnění lidských vztahů), literární stylizace dává však obrazům Č. Ch. subjektivní zabarvení. Pestrá fabulace, efektní zápletky a místy i sklon k překreslování svědčí i o jisté poplatnosti čtenářské popularitě a o analogiích s periferní literaturou. V poválečné tvorbě, zvláště v románových příbězích s náměty z první světové války (*Jindrové*), je patrná snaha překonávat fatalistické pojetí společenského zla principy altruistické morálky, neodstraňující však trvalý rozpor mezi poznanou realitou a ideově uměleckou koncepcí. Ještě konstruovaněji vyznělo úsilí o etický korektiv dosavadního díla v posledních románech Č. Ch. (*Vilém Rozkoč, Řešany*). Uvnitř polarity osudové determinace a volního vzepětí subjektu se pohybuje i většina povídkových příběhů (*Ad hoc! Čtyři odvážné povídky, Psychologie bez duše* aj.) a divadelních her, předvádějících intimní dramata z prostředí měšťanských vrstev a lidí společensky vylčených (*Begův samokres, Slunovrat, Výhry a prohry, Básníková nevěsta*). — Pozorovatelský přístup k realitě vnesl do prací Č. Ch. bohatství životní empirie, množství bystře odpozorovaných detailů v popisu specifických prostředí a profesí; projevil se i výrazným sklonem k lexikální charakteristice, k využívání prostředků obecné češtiny, vulgarismů, slangu, profesionalismů, dialektismů, i novinářské manýry a fráze, jež dodávala stylu Č. Ch. rysy dekorativního verbalismu.

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Dr. Dulcamara, Fridai, Josef Paškrtský, Nemo, Quidam, Smil Flaška; -ert, -ter. ■ PŘÍSPĚVKY in: Cesta (od 1918); Čes. revue (od 1901); Hlas národa (od 1888); Květy (od 1890); Lid. noviny (od 1924); Lumír (od 1884); Máj (od 1912); Nár. listy (od 1900); Nár. osvobození (od

1924); Nár. politika (od 1890); Našinec (od 1884); Nové Čechy (od 1926); Pokrok (od 1884); Světozor (od 1890; do 1899 též výtvar. kritika); Zlatá Praha (od 1884); Zvon (od 1900; do 1909 též výtvar. kritika a 1904–12 div. kritika). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: Povídky (1892); Nejzápadnější Slovan (P 1893); V třetím dvoře (R 1895); Nedělní povídky (1897); Dar svatého Floriána. Zvířátka a Petrovští (PP 1902); Patero novel (1904); Kašpar Lén mstitel (R 1908); Nové patero (PP 1910); Begův samokres (D 1911, i prem.); Patero třetí (PP 1912); Slunovrat (D 1913, prem. 1912); Z města i obvodu (PP 1913); In articulo mortis (část románu Antonín Vondřejc, 1915); Výhry a prohry (D 1915, i prem.); Turbína (R 1916); Siláci a slaboši (PP 1916); Antonín Vondřejc (R, 2 sv., 1917–18); Ad hoc! (PP 1919); Romaneto. Tři chodské grotesky. Pohádka (1920); Jindrové (R 1921); Vilém Rozkoč (R 1923); Větrník (P 1923); Humoreska (P 1924); Čtyři odvážné povídky (1926); Labyrint světa (P 1926); Básníková nevěsta (D 1926, prem. 1927); Řešany (R 1927); Deset deka (P 1927, pův. v kn. Čtyři odvážné povídky); — *pošmrtné*: Psychologie bez duše (P 1928). — *Výbor*: Durové motivy (1959, usp. F. Všetická). — *Souborná vydání*: Spisy K. M. Č. Ch. (nakl. Fr. Borový, 1921–38, 18 sv.); Dílo K. M. Č. Ch. (Čs. spisovatel, 1955–62, 8 sv.). ■ KORESPONDENCE: V. Jílek: Jazykový znalec Č. Ch. (2 dopisy K. Klostermannovi z 1909), Svob. noviny 12. 3. 1947; E. Svoboda: M. Aleš v Olomouci (5 dopisů M. Alšovi z 1888), alm. Klas (Prostějov 1947); F. Tvrdoň: Dokumenty o přátelství A. Zábranského a K. M. Č. Ch. (dopis A. Zábranskému = F. Červínkovi z 1919), VVM 1960. ■

BIBLIOGRAFIE: H. Ryšánková: K. M. Č. Ch. (Plzeň 1972). ■

LITERATURA: F. Kovárna: K. M. Č. Ch. (1936); V. Šach: K. M. Č. Ch. (1949). ■ jv. (J. Vodák): ref. Nejzápadnější Slovan, Lit. listy 1892/93; J. Karásek: ref. Povídky, Lit. listy 1892/93; jv. (J. Vodák): Z nové české beletrie (ref. V třetím dvoře), Rozhledy 1894/95; V. Dyk: ref. Dar sv. Floriána. Zvířátka a Petrovští, Přehled 1902/03; O. T. (Theer): Literatura (ref. Patero novel), Lumír 1904/05; F. X. Šalda: ref. Kašpar Lén mstitel, Novina 1908/09 → KP 7 (1953); K. (F. V. Krejčí): ref. Patero třetí, PL 13. 10. 1912 + ref. Slunovrat, PL 7. 11. 1912; F. X. Šalda: Z města i obvodu, Čes. kultura 1914 → KP 9 (1954); O. Fischer: Repertoární poznámky (ref. Výhry a prohry), Čes. revue 1915/16; jv. (J. Vodák): Nové podoby siláctví Čapkova (ref. Siláci a slaboši), LidN 27. 12. 1916; F. X. Šalda: Kapitoly literárně kritické. K. M. Čapkova Turbína, Kmen 1917/18 → KP 10 (1957); K. Sezima: ref. Antonín Vondřejc, Lumír 1918/19; M. Rutte: Ejhle člověku! (ref. A. Vondřejc), Cesta 1918/19; K. Sezima in Podobizny a reliéfy (1919); J. H. (Hora): Spisovatel K. M. Č. sedesátníkem, PL 22. 2. 1920; K. (F. V. Krejčí): ref. Jindrové, PL 22. 5. 1921; A. Novák in Krajané a sousedě (1922); A. M.

Piša: Naturalista (ref. Nejzápadnější Slovan), Prolet. kult 1922/23; F. X. Šalda: Poslední K. M. Č. Ch. (ref. Romaneto, Tři chodské grotesky, Pohádka), Kritika 1924 → KP 12 (1959) + Kritické příspěvky k poznání K. M. Č., Kritika 1925 → KP 13 (1963); J. O. Novotný: Praktikova kapitola o genezi románu, Cesta 1922/23; A. Novák: ref. Humoreska, LidN 23. 2. 1924 + Román Viléma Rozkoče od K. M. Č. Ch., LidN 28. 2. 1924; -jef- (J. Fučík): ref. Labyrint světa, Kmen 1926/27; O. Štorch-Marien: Na besedě u K. M. Č. Ch., Rozpravy Aventina 1926/27; ■ nekrology: J. Fučík, Kmen 1927; F. Götz, NO 5. 11. 1927; J. H. (Hora), LitN 1927, č. 14; A. N. (Novák), LidN 4. 11. 1927; F. Borový, LidN 5. 11. 1927; J. Vodák: K. M. Č. Ch., Čes. slovo 5. 11. 1927 → Cestou (1946); K. Čapek, LidN 8. 11. 1927 → Ratolest a vavřík (1947); Smuteční dvojčíslo Cesty 1927/28; A. Novák: K. M. Č. Ch., Věstník ČAVU 1927; J. Thon: Č. Ch. novinářem, Rozpravy Aventina 1927/28 ■; F. X. Šalda: Kapitola velmi trapná čili něco o národní hrdosti (o překladu Turbíny do franc.), ŠZáp 1928/29; J. O. Novotný: Poslední práce K. M. Č. Ch. (ref. Psychologie bez duše), Cesta 1928/29; ne (A. Novák): K. M. Č. Ch. jako výtvarný kritik, LidN 3. 9. 1933; V. Zelinka: K nové sloji. Památce K. M. Č. Ch., Lumír 1938/39; tk (F. Trávníček): Slovesné umění Č. Ch., LidN 26. 2. 1940; J. Ort (P. Eisner): Zadní hlava dr. Povídky (o postavách Němců v rom. A. Vondřejc), Svob. noviny 20. 2. 1947; V. Křístek: Slovosled jako aktualizací prostředek uměleckého jazyka Č. Ch., List Sdružení mor. spisovatelů 1947/48; V. Tichý: K. M. Č. Ch., in Český kulturní Slavín (1948); V. Křístek: Několik poznámek k adjektivu K. M. Č. Ch., LF 1949 + O různých rozsahových novotách K. M. Č. Ch., SaS 1950; J. Hrabák: Naturalista K. M. Č. Ch., Rovnost 19. 2. 1950; F. Soldan: Výročí naturalisty K. M. Č. Ch., Svět v obrazech 1950, č. 8; F. Tvrdoň: Vliv prostředí na tvorbu K. M. Č. Ch., Sborník Sluko 1951/53; E. Konrád: Jejich poslední polemika (Č. Ch. a F. X. Šaldy), Lid. demokracie 11. 12. 1955 → Nač vzpomenu (1957); F. Tvrdoň: Pokrokovost K. M. Č. Ch. v olomouckých bojích proti smířovačkám s Němci, VVM 1957 + K literární činnosti K. M. Č. Ch. v olomouckém Našinci, SISb 1957 + K. M. Č. Ch. a moravský národopis, ČL 1958; L. Tůma-Zevloun: Ježatec, in Alej vzpomínek (1958); O. Štorch-Marien: Znal jsem autora Turbíny, Lid. demokracie 4. 10. 1958; J. Wenig: Vzpomínka na K. M. Č. Ch., Lid. demokracie 20. 2. 1960; M. Suchomel: Stoletý Č. Ch., HD 1960; V. Jílek: Jak začínal K. M. Č. Ch., Pravda 17. 5. 1964; V. Stejskal, F. Pilař in Dílo K. M. Č. Ch. (1955–62); A. Haman: K. M. Č. Ch. a český naturalismus, ČLit 1969; M. Petříček in K. M. Č. Ch.: Turbína (1969); -KA-: Novinářské a literární začátky K. M. Č. Ch., Ostravský kult. měsíčník 1976, č. 10; B. Plevka: Ema Destinová K. M. Čapku-Chodovi (s výňatky z dopisů), Lid. demokracie 12. 11. 1977; D. Jeřábek in K. M. Č. Ch.: Jindrové (1978); R. Pytlík in K. M. Č. Ch.: Turbína (1978). *et*

Helena Čapková

* 28. 1. 1886 Hronov

† 27. 11. 1961 Praha

Autorka subjektivně založených próz, čerpajících z rodového a rodinného prostředí.

Sestra Josefa a Karla Čapka. Dětství prožila v Hronově, Malých Svatoňovicích a Úpici, 1901 absolvovala vyšší dívčí školu v Brně. Zde se 1904 provdala za brněnského právníka a politika F. Koželuhu. O prázdninách pobývala s dětmi v Bílovicích nad Svitavou, kam za ní oba bratři jezdili (1912-17). 1928 se po manželově smrti (1926) přestěhovala natrvalo do Prahy; za svého pařížského pobytu 1929 se seznámila s básníkem, esejistou a překladatelem J. Palivcem, za něhož se 1930 provdala. 1945—48 žila střídavě v Praze a v Prohoři u Žlutic.

H. Č. začala psát pod vlivem tvůrčí aktivity obou svých bratrů, námětově těžila z rodinného a rodového prostředí. Prvotina *Malé děvče* vypravuje o autorčině venkovském mládí; na autopsii je založena i *Kolébka*, citová výpověď autorky jako matky a oslava mateřství. Obdobně vzpomínkový, avšak méně lyrizující ráz má její obsáhlá poslední kniha, zásadní příspěvek k životopisu bratrů Čapků. Pokusem o objektivizující beletrii byl román *O živé lásce*, konfrontující na osudech tří sester trojí typ ženy. Vedle beletrie časopisecky publikovala glosy a úvahy o problematice umění.

PŘÍSPĚVKY in: Cesta (od 1919); Lid. noviny (od 1927); Právo lidu; Přítomnost (od 1926). ■ **KNIŽNĚ.** *Beletrie*: Malé děvče (P 1920); Kolébka (P 1922); O živé lásce (R 1924); — posmrtně: Moji milí bratři (vzpomínky, 1962). ■

LITERATURA: A. M. Piša: Kniha dětství (ref. Malé děvče), Cesta 1920/21; ■ ref. Kolébka: A. N. (Novák), LidN 10. 2. 1922; P. (A. M. Piša), Proletkult 1922/23 ■; ■ ref. O živé lásce: F. Götz, NO 30. 11. 1924; A. N. (Novák), LidN 7. 1. 1925; J. O. Novotný: Čapci, Cesta 1924/25; A. M. Piša: Z nové prózy, Pramen 1925/26 ■; ik. (I. Klíma): Zemřela H. Č., LitN 1961, č. 48; F. Buriánek: Sestra o svých bratrech (ref. Moji milí bratři), LitN 1962, č. 43; D. Dvořáková: In memoriam H. Č., Lid. demokracie 27. 11. 1969.

pš

Jan Čarek

* 29. 12. 1898 Heřmaň u Písku

† 27. 3. 1966 Praha

Básník, autor veršů pro děti, esejista; básně, soustředěné k chvále prostého života venkovského člověka a jeho sepětí se zemí, předjímají ruralismus, jehož byl Č. spolutvůrcem.

Syn chalupníka; mládí strávil v rodišti, z něhož také od 1910 docházel na gymnázium do Písku. V říjnu 1917 byl odveden na vojnu do Uher, odkud se vrátil v listopadu 1918; ještě téhož roku maturoval. Od 1919 byl železničním úředníkem, a to nejprve několik měsíců v Praze, pak v Peruci u Loun a v Teplicích. Po půlroční vojenské službě v Písku (1921) pracoval ve výtopně a železničních dílnách v Lounech. Zde se oženil a rozvedl. 1929 byl přeložen do Prahy nejprve na ředitelství drah (1930 se oženil podruhé), po třech letech na ministerstvo železnic, kde zůstal až do odchodu do penze 1946. Nadále žil v Praze. Urna s jeho popelem byla uložena v Heřmani.

Už v Č. prvních básních z fronty se objevila představa vesnického domova jako zdroje životní jistoty. Monotematická Č. poezie je věnována rodnému kraji, chudobnému životu vesničanů, jejich pracovní spjatosti s přírodou, pokrevním svazkům a z nich především vztahu k matce, jenž splývá se vztahem k matce zemi. Sociální zaměření *Chudé rodiny* z Heřmaně má ráz patetického vzdoru, ale jak zde, tak i v pozdějších sbírkách jsou nejlepší ty básně, jejichž prozaizující volný verš vytváří konkrétní obraz každodenních úkonů a jejich elementárních životních souvislostí. Předmětné vidění vedlo k náznakům epiky, často baladicky laděné. Počinaje sbírkou *Smutný život* sílilo v básníkově vědomí, že se vyřadil z rodu, jeho představa domova se proměnila v tesknou vzpomínku vykořeněnce. V 1. pol. 30. let se Č. stal jedním z předních představitelů a mluvčích ruralismu. Svě pojetí literatury, zdůrazňující proti soudobým moderním proudům přimknutí k tradičním hodnotám venkova, vyložil teoreticky (*O životě a literatuře*) a nepřímou je obsaženo i v esejistických prózách vzpomínkového charakteru *Dopis na věčnost*. V letech kolem druhé světové války psal též knihy epigramů a satir. Jeho tvorba poúnorová se omezila na verše pro děti. Také ony jsou

vytěženy především z přírody a také jejich síla spočívá v předmětné konkrétnosti obrazu, jež je založena na věcné znalosti rostlin, stromů, zvířat a — v druhém námětovém okruhu — i nástrojů a strojů.

PŘÍSPĚVKY in: Brázda; Cesta (od 1920); Časopis agrárního studentstva (od 1926); Čes. slovo; Čteme; Den; Host (od 1928); Kritika (od 1925); Kult. zpravodaj (od 1926); Lid. noviny (od 1929); Lit. noviny (od 1930); Lumír (od 1931; 1936 překlady moderní slovenské poezie); Magazin DP (od 1937); Mateřídouška; Mladý hlasatel; Nár. osvobození (od 1928); Otavan (od 1917); Panoráma (od 1936); Pramen (od 1920); Rozhledy (od 1934); Rozprawy Aventina (od 1929); Rudé právo (od 1923); Sever a východ (od 1925); Tribuna; Venkov; Zvěstování. ■ **KNIZNĚ.** *Beletrie*: Vojna (BB 1920); Chudá rodina z Heřmaně (BB 1924, rozšíř. vyd. 1935); Temno v chalupách (BB 1926, rozšíř. vyd. 1941); Smutný život (BB 1929); Hvězdy na nebi (BB 1934); Balada o Kýrově (B 1934); Svatozár (BB 1938); Devíticásá kočka (epigramy a satiry, 1939); O životě a literatuře (články, 1941); V zemi české (BB 1942); Na špičku nože (epigramy a satiry, 1943); Železná panna (epigramy a satiry, 1946); Dopis na věčnost (PP 1947); Mezi dvěma ohni (BB 1947); Ráj domova (BB pro ml., 1948); Jan Opolský (studie, 1949); Heřman (BB; sbírky Chudá rodina z Heřmaně a Temno v chalupách, 1952); dále pouze verše pro děti: Zvířátka — naši přátelé (1953); Zlatý dětský svět (1953); Bajky o nástrojích (1953); Máš rád stromy? (1954); Náš jeden rok (1954); Radost nad radostí (1954); O velikých maličkostech (1955); Co si povídaly stroje (1955); Bylo-nebylo (1957); Co zvířátka dovedou (1957); Ovoce, ovoce na naší zahrádce (1957); Srdce potěšení (1958); Veselý věneček (1958); Dobrý den, zvířátka (1958); Motýli (1959); Od jehly k mašinkám (1960); Kolo radovánek (1961); O veselé mašince (1961); Nejkrásnější zvířátko (1964); Políčko, pole (1964); Co se to děje (1965). — *Výbory*: Všechny chalupy (1936, usp. autor); Maminka (1941, usp. autor); Básně (1963, usp. J. Rumler); Čarokruh (pro ml., 1971); Chudá rodina (1978, usp. Z. Pešat). ■ **REDIGOVAL knižnici**: Studnice (1938—40); *sborníky*: Týří k vesnici (1936), Básně rolníků (1939). ■

BIBLIOGRAFIE: J. Mikušovičová: J. Č. (Čes. Budějovice 1976). ■ **LITERATURA**: -vh- (M. Hýsek): ref. Vojna, Kmen 1920/21; ■ ref. Chudá rodina z Heřmaně: J. Hora, Čes. slovo 1935 → Poezie a život (1959); P. Fraenkl, Host 1924/25 ■; P. F. (Fraenkl): ref. Temno v chalupách, Rozprawy Aventina 1926/27; B. V. (Václavek): Nové knihy (ref. Smutný život), Index 1929; J. V. Sedlák: Básník země a rodu, Rozhledy 1932; B. Fučík: Poezie jako šablona, LUK 1934; F. X. Šalda: Tři básníčtí premianti čeští (ref. Hvězdy na nebi), ŠZáp 1934/35; J. Knap in J. Č.:

Všechny chalupy (1936); V. Hrbek (Z. Kalista): Lyrika bezprostřední skutečnosti (ref. Všechny chalupy), Lumír 1936/37; ■ ref. sb. Tváří k vesnici: B. V. (Václavek): Nové zamlžování terénu, Index 1937 + Tváří k vesnici, U 1937; kn (K. Nový): Ruralismus či náboženský realismus, Panoráma 1937; Akz (A. Kostořez), Rozhledy 1937 ■; př (J. Pilař): Ruralismus v poezii, Čteme 1938/39; A. N. (Novák): Vzkazy selského domova (ref. Svatozár), LidN 11. 12. 1938; Z. Kalista: ref. sb. Básně rolníků, Lumír 1938/39; B. Jedlička: Kniha satirických veršů (ref. Devíticásá kočka), LidN 22. 1. 1940; V. Stupka in J. Č.: Dopis na věčnost (1947); J. Šnobl: Básník prosté krásy (o básních pro děti), Zlatý máj 1960; A. M. Piša: Básník polní práce, in Stopami poezie (1962); J. Rumler in J. Č.: Básně (1963); M. Petříček: Básník Chudé rodiny z Heřmaně, HD 1963; V. Frýbová: Setrvačnická poezie (o básních pro děti), Zlatý máj 1965; ■ nekrolog: J. Černý, Lid. demokracie 2. 4. 1966; vf (V. Falada), Zeměd. noviny 2. 4. 1966 ■; L. Stehlík: K nedožitým sedmdesátinám J. Č., Jihočes. pravda 29. 12. 1968; Z. K. Slabý: Mít oči k vidění, mít uši k slyšení..., in J. Č.: Čarokruh (1971); J. Šimůnek: Čarkovské marginálie, Zlatý máj 1973; J. Rumler: Deset let od smrti J. Č., Lit. měsíčník 1976; Z. Pešat in J. Č.: Chudá rodina (1978).

pb

Čas. Beletristická příloha k politickému týdeníku viz Besedy Času

Časopis Českého muzea (... muzeum) viz Časopis Národního muzea

Časopis Matice moravské

Od 1869

První český časopis pečující o rozvoj společenskovo vědního bádání na Moravě.

Titul: 1869—1958 (roč. 1—77) Časopis Matice moravské; 1959—67 (roč. 78—86) Sborník Matice mo-

ravské; od 1968 (od roč. 87) Časopis Matice moravské. — *Redaktoři*: 1869–75 (roč. 1–7) V. Royt; 1876–82 (roč. 8–14) F. Bartoš; 1891–1901 (roč. 15–25) hlavní redaktoři V. Brandl a F. Bartoš, přičemž 1891–95 (roč. 15–19) hlavními spolupracovníky, kteří vykonávali redakční práci, byli F. Kameníček a F. A. Slavík, 1896–97 (roč. 20–21) pomáhal Kameníčkoví F. J. Rypáček, 1898–1901 (roč. 22–25) odp. redaktor F. Kameníček, hlavní spolupracovníci F. A. Slavík a F. J. Rypáček; 1902–07 (roč. 26–31) redaktor F. Kameníček, hlavní spolupracovníci F. A. Slavík a F. J. Rypáček; 1908–13 (roč. 32–37) redaktoři F. Kameníček a F. J. Rypáček; 1914–18 (roč. 38–42) F. Kameníček, F. J. Rypáček, B. Navrátil a S. Souček; 1919–22 (roč. 43–46) F. Kameníček, B. Navrátil, S. Souček; 1923–30 (roč. 47–54) B. Navrátil a S. Souček; 1931–35 (roč. 55–59) B. Navrátil, S. Souček a O. Odložilík; 1936 (roč. 60) B. Navrátil, O. Odložilík a J. Šebánek; 1937–38 (roč. 61–62) O. Odložilík, J. Šebánek a V. Helfert; 1939–43 (roč. 63–65) J. Šebánek; 1945 (resp. 1944–48) (roč. 66–68) O. Odložilík a J. Šebánek (na tit. listě 66. roč. 1944–46 je z piety uváděn i zahynuvší V. Helfert); 1950–51 (roč. 69–70) V. Sameš s red. kruhem; 1952 – dodnes (od roč. 71) B. Šindelář s red. radou, přičemž 1966 (roč. 85) redakce ve složení: vedoucí redaktor B. Šindelář, redaktoři J. Marek a V. Peša, od 1967 (roč. 86) i B. Čerešňák jako tajemník redakce, od 1972 (roč. 91) redakce ve složení: odp. redaktor B. Šindelář, tajemník redakce B. Čerešňák, redaktoři J. Harna a V. Peša, od 1976 (roč. 95) ještě tajemník redakce R. Fišer a od 1980 (roč. 99) tajemník redakce J. Malíř. — *Nakladatel a vydavatel*: Matice moravská, Brno, přičemž 1959–67 (roč. 78–86) uváděno jako vydavatel Krajské nakladatelství v Brně (od 1965 nakl. Blok). — *Periodicita*: čtvrtletník; vydávání ČMM však bylo několikrát přerušeno, takže roč. 1–14 vycházel 1869–82, roč. 15–64 1891–1940, roč. 65 1943, roč. 66. 1944–46, roč. 67–68 1947 a 1948, roč. 69–99 1950–80. Formálně si časopis uchovával charakter čtvrtletníku, i když 4 čísla ročně realizoval jen 1869–71 (roč. 1–3), 1891–1913 (roč. 15–37), 1936 (roč. 60) a 1943 (roč. 65). Jinak se ročníky skládaly ze 3 čísel (2 samostatná čísla a dvojčíslo) nebo 2 dvojčísel. Vydavatelské potíže za první světové války, finanční těžkosti po ní a změny v 50. letech vedly k tomu, že ročníky 1915 (roč. 39), 1916 (roč. 40), 1921–27 (roč. 45–51), 1933 (roč. 57), 1934 (roč. 58), 1954 (roč. 73), 1955 (roč. 74) byly vydány najednou jako jeden svazek. 2 ročníky, a to 1917–18 (roč. 41–42) a 1919–20 (roč. 43–44), vytvořily jen 1 svazek. Dvouročník 63–64 (1939–40) měl podobu 2 dvojčísel a ročník 66 (1944–46) představovaly 2 čísla a 1 dvojčíslo. Ročníky 78–86 (1959–67) vycházely jako Sborník Matice moravské vždy v jednom svazku.

Jako první a po řadu let jediný český vědecký časopis na Moravě měl ČMM zvláště v 19. stol. velký význam pro rozvoj společenskovo-vědního bádání na Moravě i pro šíření národního vědomí. Vznikl v době oživení činnosti Matice moravské v 60. letech, kdy také založení prvního českého gymnázia v Brně (1867) přivedlo do poněmčeného města vlastenecké profesory, z nichž někteří pracovali vědecky. Na valném shromáždění MM 22. 5. 1868 byl jednomyslně přijat návrh hr. Sylva-Tarouccy na vydávání časopisu. Výbor MM pak jmenoval pětičlennou komisi, jejímž jménem V. Brandl podal návrh programu časopisu, zaměřeného na vlastivědu v nejširším slova smyslu, nevylučujícího však ani obory jiné, zvláště slovanský jazykozpyt. 11. 7. 1868 zvolil výbor MM redaktorem historika V. Royta. V 1. č. 1. ročníku (leden 1869) byl otištěn program, podle něhož měl časopis přinášet rozpravy obsahující vědecké, přispívající zejména k objasňování národní minulosti a dějin českého ducha (vedle dějin politických a církevních dějiny vzdělanosti národa, tj. historie práva, umění, písemnictví, měst a venkovského života, korporací ap.). ČMM měl přinášet rovněž topografické studie (zvl. Moravy), zprávy o panských, rytířských i proslulých měšťanských rodech a životopisy vynikajících osob. Aby se ČMM stal přitažlivějším pro širší čtenářské vrstvy, otevřel se 1872 i populárním článkům z nejrůznějších oborů (zeměpis, přírodopis, hygiena, spiritismus aj.). Nedostatek spolupracovníků a některé další, dosud blíže neobjasněné okolnosti (snad zde hrály roli i spory o pravost RKZ) vedly 1882 k zastavení časopisu; na návrh F. Kameníčka bylo 1890 rozhodnuto o jeho obnovení. Podle nového programu redakce se měl ČMM věnovat především bádání o Moravě a rakouském Slezsku ve všech oborech, dále pak — v souvislosti s českým národem a rakouským státem — o národech a zemích slovanských i jiných (F. A. Slavík: Úkol Časopisu Matice moravské, 1891). F. Kameníčkoví se podařilo překonat vlastivědný a regionalistický charakter časopisu a vtisknout mu ráz vyhraněné vědecký; získával proto příspěvky i od předních vědeckých pracovníků z Čech, jako byli J. Goll, F. Pastrnek, J. Pekař, A. Rezek, A. Sedláček, V. Tille, Z. Tobolka, J. Vlček, Č. Zíbrt aj. ČMM se stal významnou vědeckou revuí, která vedle studií (leckdy značně rozsáhlých) přinášela množství

kritik vědecké literatury; 1914–50 se snažila v nové rubrice stručných recenzí a zpráv zaregistrovat a zhodnotit kromě jiných prací všechnu literaturu týkající se moravských záležitostí a osob, včetně časopiseckých statí a významnějších příspěvků novinových. Zatímco v prvním období udávaly ráz ČMM zvláště historické, filologické a národopisné práce (F. Bartoše, V. Brandla, V. Royta, A. Vaška aj.) a recenzována byla i beletrie, od 90. let zcela převážily historické vědy a byla věnována tu větší, tu menší pozornost i dějinám umění, zejména starší a obrozenecké literatuře (nejvíce v desíletí před první světovou válkou, od poloviny 20. let do počátku 30. let a 1947–58); v zájmu o některé osobnosti (zvl. o velké postavy naší reformace: J. Husa, J. Blahoslava, J. A. Komenského, Karla st. ze Žerotína aj.) se literární historikové doplňovali s historiky. Od 50. let se ČMM věnuje zvláště hospodářským dějinám, dějinám dělnického hnutí a nejnovější historii; v literární oblasti převažují příspěvky o starší literatuře, přitom nechybějí ani statí o autorech 20. stol. V ČMM je soustředěno zejména množství příspěvků k poznání starší české literatury a národního obrození; pro zkoumání literárního života na Moravě v 19. stol. a literárněhistorické práce v 1. pol. 20. stol. je ČMM zdrojem zásadního významu.

V počátcích časopisu psal literárněhistorické a estetické statí zvl. K. Šmídek (1870–78), J. E. Kosina pak zde svými posudky (1876–79) položil základy tzv. moravské kritiky; literatury se týkaly i některé statí a recenze V. Brandla (1869–95), F. Bartoše (1869–1902) a J. Herbena (1880–82) a příspěvky J. Jirečka (1873–75), F. Bílého (1882–97) a P. J. Vychozího (1882 a 1907); několik recenzí napsali také V. Šťastný (1873–77) a F. Vymazal (1873–79). V 90. letech a na počátku 20. stol. přinesl ČMM řadu významných příspěvků od F. Pastrnky (1891–95), J. Kabelíky (1897–1927), L. Čecha (1898 a 1907), K. Kořínky (1892–99), S. Součka (1902–34), M. Hýsky (1906–20), J. Peška (1908–16), P. Váší (1909–46); literatury se týkaly i některé práce historiků F. J. Rypáčka (1891–1913), F. A. Slavíka (1891–1918), B. Navrátila (1901–35), K. V. Adámka (1899–1913) a H. Trauba (1907–16) nebo filologa F. Černého (1903–11), kteří psali také recenze a zprávy o literatuře spolu s J. Kabelíkem, M. Hýskem,

K. Riegrem (1910–15), J. Bartochou (1900–13), J. Kozlovským (1908–34), T. Kalinou (1902–36), F. Chudobou (1908–28), A. Gregorem (1914–53), S. Sahánkem (1914–34) aj. Po první světové válce přibývali K. Svoboda (1917–48), P. M. Haškovec (1921–31), J. Prokeš (1921–36), A. Procházka (1919–31), J. Volf (1921–36), B. Ryba (1926–47), A. Škarka (1930–48), J. B. Čapek (1931–67), A. Janáček (1932–36), K. Janáček (1932–36), ve větších intervalech přispíval F. Trávníček (1924–53), ojediněle též B. Václavík (1923, rec. 1926 a 1937) nebo K. Hrdina (1924, 1947); převážně recenze o literárněhistorických pracích psali kromě starších přispěvatelů historikové V. Novotný (hl. 1923–30), J. Šebánek (hl. 1924–34) a O. Odložilík (1925–48), dále B. Havránek (1931–40), R. Říčan (1934–50), A. Kellner (1932–34), F. Vodička (1936–40), V. Žáček (1933–36), J. Vilíkovský (1936–40), B. Slavík (1936–38), J. Hrabák (1937–58), F. Stiebitz (1936–37), J. Ludvíkovský (1939–50). Po druhé světové válce byli autory literárněhistorických statí především O. Králík (1946–58), J. Hrabák, Z. Tichá (1953–58), dále L. Čuprová (1947–73), A. Závodský (1951–80), L. Kundera (1953–54), K. Palas (1960–70), O. Sirovátko (1956, 1978), převážně recenzemi přispěli A. Molnár (1950–52), M. Kopecký (1954–76), P. Pešta (1958–80), J. Nechutová (1966–67), P. Zaoral (1967–75), L. Soldán (1979–80) aj.; o pracích týkajících se literatury psali také historikové J. Marek (1962–70), J. Mezník (1966–71), Z. Šimeček (1963–75) a F. Matějka (1969–75).

BIBLIOGRAFIE: J. Šebánek: Rejstřík bibliografický k Časopisu Matice moravské (1929; k roč. 1–50); A. Turek: Rejstřík bibliografický k Časopisu Matice moravské (1937; k roč. 51–60). ■ LITERATURA: H. Taub: Dějiny Matice moravské, ČMM 1911; B. Šindelář: Sedmdesát pět ročníků Časopisu Matice moravské, ČMM 1956 + Dvě významná výročí Matice moravské, ČMM 1969.

pp